KA SAJER

(RAID NONGLYNGDOH)

Da U DONBOK T. LALOO

Bynta II



haduh ka shem 1992

haduh mynta

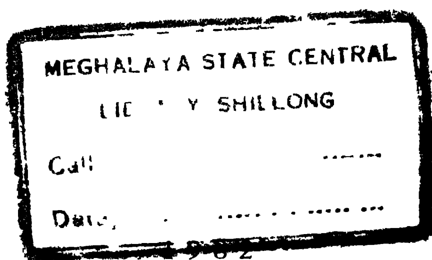
KA SAJER

(RAID NONGLYNGDOH)

Bynta II

Da

U DONBOK T LALOO



Mrs. S. S. KHARS

LUMMAWBAH,

SHILLONG – 793005

KA HOK LONGT-RAI LA TYNGKAI



W 484

Don Bosco Press
Don Bosco Technical School
Shillong 793003

Jingkdew Sla

Lynnong

KA SAJER

Ha ki por ba kham mynshwa ïa ka niam Sajer la ju leh ha duwan syiem na ka bynta saw snem lynter bad ha ka snem kaba san pat ki leh ha duwan lyngdoh, hynrei ka la jia ba ki syiem ki tlot ha ki por ba hadien katba ki khun ki hajar pat ki ki dang bat pyrkhing bha ïa la ka niam ka rukom. Kine ki jingjia ki la buh shipor ïa ka raid Nonglyngdoh ha ka dum ka lyngngoh, hynrei shen hadien ka hok ki longshwa jong ki, ka la phalang biang hi kum ki kjat sngi baphyrnai lyngba ki khap lyoh rben badum, ha ka pyrkhat pyrdaiñ ba sngur kaba ïa ksaid ban wad la ka hok. Ha ka raid Nonglyngdoh ym don ka pap ka sang kaba kham sniew ban ïa kaba pynduh ïa ka niam ka rukom ba la pynkhamti la buhti da u Blei hi lyngba u Bahir uba toh. Namar kata ki sngewthuh shai kdar ba ki don ka hok ban pynbiang la ka niam ka rukom khnang ban pynneh pynsah pynphuh pynphieng ïa ka.

Kumta ryntih lang kawei ka jingmut, ki la ïa beit ban khyllie bad pynim biang ïa ka niam Sajer man la u snem ha duwan lyngdoh, tat haduh ba ki syiem ki ïoh bor ban nang pynphuh ïa ka, hynrei wat la ki ïa leh shitom katne ruh, ki jingeh ba har rukom ki ïai hiar thma hi ir shi ir, bad la ïoh jingtip bathikna ba ka Sajer ka la sangeh jyn lai sien lai wat, naduh ba la seng ïa ka haduh kine ki sngi, pynban khlem riej ha baroh laisien, ki pyneh la ka rngiew bad ki la khyllie pa khyllie biang ïa ka. Ka jingsangeh ba nyngkong ka la long ha ka snem 1922, 1923, 1924, kaba ar ha ka snem 1942,

1943, 1944 bad kaba lai ha ka snem 1972, 1973, 1974, 1975. Ngim dei ban lyngngoh ïa kane, namar wat ka Behdeiñkhlam ki Jowai, ka Pomblang ki Khyrim bad kiwei kiwei ki niam raid niam hima, ki la ju sangeh teng ha ki por jong ki sngi ba la leit bad don ruh kiba la duh jyndam syndon.

Ka Sajer ka sdang naduh ka sngi ba ki pynlong ïa ka Mer Sajer kata ha ka sngi Ïongshai (Ïewduh) kaba bud ïa ka kñia lyngdoh, bad ka neh haduh saw ne san taïew kat ka jingpynbeit ka raid, bad ki pynkut ruh da ka mer ha ka sngi Ïew Khyllewbah.

SNGI ÏONGSHAI (KA MER SAJER)

Tang poi ka sngi Ïongshai, kumba la pynbeit ha ka dorbar ba la pynlong tang shu wai ka kñia Longdoh, ki syiem ki lyngdoh ki san basan lem bad baroh ki khmat kñi khmat kpa-kha na man la ka ïing ki Lyngdoh, ki Mariñ, ki Lapang, ki Nongko-um, ki Makri bad ki Nongshli ki ïa kiew paidbah sha Nongbah na ka bynta ka Mer Sajer. Te ynda la shiteng sngi antad ba la ïa poi lut kiba jngai shnong, ki sa sdang ïa ka Mer bad u syiem u pynïaid ïa ka. Ha kane ka Mer, ka kam kaba ki ïa rai nyngkong ka long ban buh ïa ka taïew ban pyndep ïa ka niam ka rukom jong ka Sajer. Hadien kata ki sa ïa pyrkhat sa ïa kiwei kiwei ki jingdonkam baroh. Ynda haba la dep bad ïa poi ha ka miatmon ki sa sdang sa ka shoh pylleng. Haba shoh pylleng ki sdang shwa da kaba wad jingtip la ka Surngu kan wan na ri lum Diengiei Ri Khasi ne na Ri Dkhar ri thor, lada ka wan na ri thor kata ka ju leit kroh syrngu na Lad Tyrnei hyntei lada ka wan na ri lum Diengiei ki ju leit kroh Syrngu na Lad Nongthyrlong. Hyndai ka jaka kroh Syrngu ka long shaduh Mawliñ (jan Mawryng-

kang) bad ki Nonglyngdoh ki ju leit ai ja ai kiad ïa ki shipai ki swar, u duli, u tympan ha toh Umroi toh Saitkhnai. Ha katei ka Mawliñ don kawei ka mawsiang baheh dain-ly-dain bad hapdeng kata ka mawsiang don ka Bir kaba don ka Lukhmi. Baroh u jait kba u don lut hangta, hynrei hadien la wan shim noh ki nong Plasha ïa kata ka Lukhmi bad ki Nonglyngdoh kim ju leit kroh Syrngu shuh sha Mawliñ ki kroh noh na kitei ki jaka ba la kdew haneng.

Te ynda haba ki la pynbiang ïa ki pylleng ka diengshat ba la don dewsaw bad kiwei kiwei ki jingdonkam baroh, bad u nongkheiñ u sdang da kaba u shim nyngkong ïa ka pylleng ha kti, u duwai phirat u kynih phawar, bad katba u duwai u buh khaw artat hapdeng ka khnong ban neh ka pylleng bad u sa buh artat ïa ka pylleng hangta. Te kat kum ki ktien duwai phirat u sa shim ïa ka pylleng, u kyllan dewsaw, u buh khaw pat ha kano kano ka dong jong ka khnong kat kum ka jingïapan jong u, ynda dep baroh kine ki kam bad ki jingduwai u sa lympat ïa ka pylleng. Ha raid Nonglyngdoh kham bunsien ki ju ïa pan dak da kaba peit ïa ki shynrong pylleng kiba don ha ki dong jong ka khnong kata, hajan tduh ki saw jaka saw kuna jong ka khnong, namar ha shwa ban lympat ïa ka pylleng u nongkñia nongkheiñ nongkhan kumba la ong mynshuwa u ju ïa pan bad buh khaw ruh ha ki saw jaka saw kuna jong ka khnong ne ka knor khnang ban shai bad ithuh ïa ka jubab, ki dak ki long kumne :—

Lada ki shynrong pylleng ki don ha ka kuna 1, 2 bad 3, kata kan wan na ri dkhar ri thor, hynrei lada ki shynrong pylleng ki don pat ha ka kuna 4, 2 bad 3 kata kan wan na ri lum Khasi Lum Diengiei. Ha ka snem 1979 bad 1980 ka Rungu (Syrngu) ka wan na ri dkhar, ha ka snem 1981 pat,

ka wan na ri lum Khasi. Ka kynih phawar u Nongshoh pylleng ban tip la ka Rungu ka rushi kan wan na ri dkhar ne na ri Khasi ka long kumne harum, u nongshoh pylleng u sdang da kaba kynud artat ïa ka sur shoh pylleng u ong :—

Ko bei *dip liñ* ko bei *diknor*
ko bei dikhot ko bei di lang
ko bei *kum bli* ko bei *kum sha*
ryngkat da shah da de ha ka nat ba ong
ba jah u kongsan Lapang u duloi Lapang
ba jah u syiem Mariñ u lyngdoh Mariñ
bajah u basan Makri u basan Makroh
shisnem shisien.

Ka shad rong ka shad nam u tdong u Rynniaw
shisnem shisien,
bu ong li shah da de ka put ka tem
ryngkat u shipai u siwar *u duli u tympan*
lut la kata te nin la ka nat
mynta uni u snem
u shah da de la ka nat la kylli
ko bei di plin ko bei diknor
ba wan *ka Rungu* ba wan *ka rushi*
ba wan du shah da de ka shu nat.

Ka shu bah ka shu *kieiñ*
ka shu kroh ka shu pun
ka shah da de la ka nat bu ong
du kata ka shah da ni
ryngkat ka Lukhmi ka Pukhmi bu ong
ba mane ïa Pha ba majon ïa Pha
la poh u sankur u san khili
la poh u san kpoh u san kmei
u *san binong u san bishin*

te, lut la kata nin la ka nat
ko syiem Rungu ryngkat ka shah da de
lano ka wan ?
Wan la ka ri Khasi ma
wan la ka ri dikhar ma ?
Kata *la din* na ka nat, ïathuh da bashai
ko bei diplin ko bei diknor
ko bei dikhot ko bei di lang
ko bei kumbli ko bei kum sha
Sho..................................
Khi dep bei kata tyndep ka lei tyndep
pyndep ka kheiñ ka khai
de tang *ka par ka ksaw* .... *rwiñ,*
Mo lengsam
He.......................
pynthih pyndem u ñiew rwiñ
basit ba diang *ba ïe ba ai*
ba jied ba kam.

(Nangta pat u bteng khlem da kyn-ud sur shuh la kum ha kaba shu kren ne iathuh khana)
Longsan ka pyrthei khrum ka pyrthei
shibit ka bneng
la sam ka Nongsam la sam ka Hukum
la shah da de ka nat
la buh ka Ramew la buh u Blei
la buh u byndai u bynthai
la buh u bahir u batoh
uba pdang uba soh uba khei uba dang.

(Nangta u bteng biang ka kyn-ud sur)
Lut la kata da shah da de la ka nat
te ko bei diplin ko bei diknor

a ko bei dikhet ko bei dilang
ko bei kumbli ko bei kumsha
ko bei dusam ko bei nongbuh
a ko buh hukum
ko bei Hukum ko bei *hara nga,*
a mah ju nga mynru
te Bei la ka nat se
da dum ka pyrthei da dum ka mariang se
da dum da sa da de
u lyoh u *kynjan pympun* se
u ji-eh u jirat u ji ngai ka jadih
ban nang ka ji kam ka ji lei
ban nang ka ji wan
ban nang shah da de ka nat se
ka longjew ban nang ka pynjew ban nang
ka khaïï ka pateng ban nang
ka pyrsi ka pyrkhat ban nang
ban ong ka shah da de ka nat
ka ïatur ka ïa beh ban nang,
lut la kata shah da ni se
a lum dorbar
ha khmat ka Bei synshar se
la khot shah *tynni* se
u kynja la shah tynni
ka nat uba khraw
ka din uba khraw ba daw se
a khot ka shah tynni
la ka daw se
u kynja hati u kynja kulai se
dakhot u kynja 'rad bah u kynja 'radsan se
a lah ka jong Me sait ka jong ngi se

ka sait ka jingai se
yn lah ka Me
ka pynkynjang ka bneng
ka pynkynjang ka khyndew ma
to pynshah da de la ka nat
da lah se u de shah da ne se
bakhraw ka din myrlah
bakhraw ka dak myrlah se
la khot ryngkat da shah da ni se
u kynja *Piru* u kynja *Pithing* se
la khot ryngkat du shah dini se
Ka Bina ka Simsong se
u khit u kyrkhai *u Rynniaw u Tliej* se
Ita ba lah din la ka nat se
ale ryngkat shah da ni se
u kynja 'seiñ-ïong u kynja 'seinbah se
u kynja seiñ-her u kynja seiñ puh se
u kynja ba dom se
uba don ka nam ba don ka kyrteng se
u Thlen u kynja tyrsi se
i ta ba la din ha ka nat se
u la shah da ni se
kynjang ka bneng bym don ba lah
kynjang bat khyndew bym don ba lah se
u dikut u sohpet khyndew
bym don ba lah se
ba dkut bad sohpet bneng
bym don ba lah se
ba muij ka sah shan bneng
bym don ba lah se
ba muij ka sah shan khyndew

bym don ba lah se
lut da kata ban shah da ni se
khot da ka bei ka Synshar kynrad se
ka duwan jong Ka ka dikeh jong Ka se
a khot lyngkot da sha da ni se
ka *sim la dit ka sim la dong* se
ba ong shah da ni se
ba lah re ki te shah da ni se
oh lut da kata te shah da ni se
Kynrad da shah da ni
Kynrad da don hukum
ka pyrthei *sawit* ka bneng se
ong ka bei synshar to shah da ni se
li khot alem te shah da ni se-
i mah te shah da ni se-
ko ri juku.
Ka syrdong ha Me ka surpud ha Me
ka khynroit ha Me ka *rah dong* ha Me
ka *rah kum* ha Me ka *rah khra* ha Me se
Shalabang sha-labit ha Me
ka rong ka khong ha Me
Ka Kynda ka pati ha Me se
Ko Kyndir ha Me *ka tyrphieh* ha Me se
buh to shah da ni se
a khrum ka pyrthei se
to shah ka nin ha ka nat se
pynhir *ka tyngkuiñ* ksir ka tyngkuiñ rupa
da ka *shanphyrloh* da ka shan dani se
da kat da hir
u basan Lurmiet u basan Lurshai
u basan *khynroit* u basan *rahdong* se

ka ri jong ki ka pud jong ki se
i mah jong ka riti se
ha khrum ka pyrthei di shah da ni se
li shem li shan dei ni na ka nat se
u khon lyngkhoit u khon lymbar se
mar in u shan la ka nat se
ka phong mar e ka slieiñ mar e se
ka kup ka da mar e se
ka banat ka patu mar e se
ka sala ka sa pur mar e se
u kyrjih u kyrjem ka tdong ka shnet
ka syntu *ka duwang* mar e se
te lut da kumta shah da ni se
A mah te na ka nat se
u lut lyngkhuit lyngkhoit
la kai ha ka juh ka symphong
ka symphai se
la kai ha ka juh' la rit la tliej se
la koit ka shah da nin la ka nat se
ha ka juh iew shyip ka ïew suwai se
ha ka juh lamet ha ka juh la tang se
ha ka ïew luri ha ka ïew lura se
te lut la kata te nin la ka nat se
ka phong mar e ka slieiñ mar e
ka kup mar e ka sem mar e
ka sem khur ka sem khrem mar e se
ka balieh kaba saw mar e se
u kurjuh u kurjem ka tdong ka shnet
a lei ha diwan ka bei Synshar
kata la kyrpad te
la paw ka mynraiñ la paw ka mynkhla

nga la paw *ka myniew* la paw *ka myndo*
nga la paw ka un bru la paw ka mynbru
nga la paw *ka Syngkor ka Myngkor*
nga i leh ding a itai la ka nat
te li thuh ha ka Bei synshar
te lut la kumta te nin la ka nat
te la dap *u san hara* u san *mynkwa se*
bu hun ka bei Synshar se
ka pynsem ha nga ka pynkup ha nga se
ka pynrem ha nga ka pynbeit ha nga se
lut la kata te nin la ka nat se
kaba lieh kaba saw ha nga se
ka kurjuh ka kurjem ha nga se
ka tdong ka shnet
ka syntu ka luwang ha nga se
buh u shan da de la ka nat se
ka *pla ksir* ka *pla rupa*
ha nga se
ka pynkup ka pynda ha nga se
ni ma la ka nat
u khon lyngkhoit tai ha ka nat se
ka san hara ka san mynkwa se
ka nat *liku* ha kata se
I leh ha khmat ka Bei synshar se

(Nangta u shu kren biang khlem kyn-ud sur)
A ko khon lyngkhoit a me
a ko khon lymbar a wan me
a bei Synshar a wan nga
ka phong nga mar e ka slieñ nga mar e
ka kup nga mar e ka da nga mar e
bu ong leit shah da de la ka nat

lei sha *lympuit* lei sha *lympong*
nga sah juki la sah rangli
la sah ba mon la sah syngkai nga te,
mynraiñ nga ba myntlah nga
he ba ong la kata
da shah da de la ka nat
ba kui ka sukor ba bukor nga-hu

(Nangta u kyn-ud sur biang u ong)
Lut la kata da shah da de
la ka nat te
ba ong ka blei Synshar
da ka nat te
ïa lah ka me ka kyn-ih
ïa lah ka me ka kyn-ai se
ïa la ka me ka pynshai
ka pynmih se
ka pynrem ha nga ka pynbeit ha nga
ka pynkup ka pynda ha nga se
bu shah da nga nin la ka nat se
ka phong ha nga ka slieiñ ha nga se
bu la kumta te bei la ka nat
uba lieh uba saw ha nga se
ka bthup ka kyrbang ha nga se
ka sala ka sa pur ha nga
ka sem khur ka sem khrem ha nga se
ka ryndi ka muka ha nga se
te lut la kata te nin la ka nat
u sai pat u sai khniang ha nga se
lut la kumta te nin la ka nat
u kynjer ha ji se u khon lyngkhoit
te din la ka nat

te *li ku tymphlang* ka bei Synshar
kynih da u la ka san kyn-ih se
la pheiñ ka bneng la pheiñ ka khyndew se
la sait ka jingut la sait ka jingai se
la muij u sohpet bineng la muij
u sohpet khyndew se
la shan bineng u soh shan khyndew se
lut la kata te nin la ka nat
a muij ryngkat shah da ni se
ka Sngi kyllung u Bnai kyllung se
a muij ryngkat te shah da ni se
da kane se bu ong shah tynni
ka duwan duwin se
ka ryngngi ka dymmu se
ka ir ka sngah *ka rynsait ka rymphum*
ka tha lei ka tha ar se
la kat ka shah da de ka nat se
u kynja bakhraw ka ktien
u kynja bakhraw ka dang se
bad ka phuh bad ka phiang se
u ban nang ban leit
napoh u lumbah u lumsan se
ka skei ka sier u bthong *u turam*
u khit u brai ba u shah da de
u hul u hal ka pyrthieh ka lynnai
ka den ka jakrai
a ïoh ka shah da de
ka krem ka kroh ka skit ka skai se
a ïoh ka shah da de
ka woh ka wai se
u Rynniaw u Tliej u Simsong se

jin la kata
u Piru u Pithin u shurwat *u Dynjar se*
a lei la kumta nin la ka nat
u khon mynru se
a nang pynïeiñ u tnum u tyndai
u thud u pyrkham se
ka pynbiang ka pynshor se
u *pei puh* u *pei phei* se
u riseng u rijied se
bu li shah da de la ka nat
da phla jutang
da khong ngoit jingblei da jingpan di blei se
ko bei diplin ko bei di knor
A ko bei dikhat ko bei di lang
nga te lut la kata te nin la ka nat
te hukum ka blei Synshar se
ko khun lyngkhoit a mah se
shano ka libud shano ka li khlieiñ
Me liem la poh *u rad bah radsan* mo
la poh te shah da ni se
ka khlieiñ ka dukhoh
ama te le re nga la kata te
la poh u man ru la poh u manken se
la poh u dem krih la poh u dem shang
la pan u ryndang jong ki
la pan da dien se
la pan ryndang da leit la shwa se
buh la shah da dien la ka nat se
la pat ïeng da kata se
ka pynshai ha nga ka pynmiet ha nga se
ka kyrsu koit thih

ka kyrsu koit dem ha nga se
la duh li shah te nin la ka nat se
u khon ka ñia u khon ka men se
du mah ha ka ma ka kem
ha ka mah ka liem se
i mah ha ka ma ka saw
ha *ka ma ka siñ*
la ha ka ma pyllun
ha ka ma lyndang se
lut la kata te nin la ka nat
shah da ni se
ha ka ma ka kheiñ
ha ka ma ka khai se
ha ka ma diplin
ha ka ma diknor se.
E lei la kumta te nin la ka nat
u khon rytung te
u pat ryndang te shah da ka ni se
u pat da u la pat la de se
la shah da de se
u khon bynru
da bah ryndang u khon rytung se
bu la shah da ni se
u shah da de u shan da de
ha ka nat se
ka sakhi da de te
ka ryteh ka rykhum te bu ong
ka synrat ka synmong se
ka bi eit ka ki sem se
u ruwuiñ u syntang se
a lei la kumto te lah la kumta

te bei ha ka nat te
mynta te kyllu re nga
ka mat ka jura to shah da ni se
ka ju lei ka ju wan da kylli re nga
ka dih ka kam da kylli re nga
ka mang ka mut da kylli re nga se
ka khaïï ka pateng da kylli re nga
ka pyrsi ka pyrkhat da kylli re nga
ka dimon ka diser de kylli re nga se
ba duh *u sibah u tlang*
da kylli re nga
ba duh u balieh basaw
da kylli re nga se
ba duh u kynthei u shynrang
da kylli re nga se
bu ong
ba duh ka 'sikmai ka langkmei
da kylli re nga se
ba duh ka silud ka lang lud
da kylli re nga se,
kylli re nga
a mynta ka mat ka jura
ka bei la ka nat se
la kat kani la shad da ni
shisnem shisien
ba jah u kongsan Lapang u daloi Lapang
bajah u syiem Mariñ u lyngdoh Mariñ
bajah u basan Makri u basan Makroh se
u basan Nongko-um u basan Nongshli se
ryngkat ha kane ka diwan ka dikeh se
ka Bei ka lisad ka lidor se

ba don ka hok ba shong ka hok se
shano kane ka Rungu
ka shu mat ka jura shah la de la ka nat
ko syiem Rungu syiem rushi se
ho shah da de la ka nat se
ba jah shah da de se
ba lam u shipai u suwar
u duli u tympan se
te lut la kumta te nin la ka nat
te rung lapoh Diengiei
la poh ri thor ma
la thuh da ba shai
da kren da ka hok se.

(Nangta u bteng da kaba shu kren)
A ka bei Ram-ew ka bei rynthit
ka bei bajuh ka bei ba kam
ka bei ba shah ka bei ba khet
ko bei ba long ko bei ba man.

(Hangne u sangeh tiak bad kyn-ud biang da ka sur bajem jai)
E................. ei.............. bynthi byndem
riniaw riwen bisen bidong
ba i ba o ba ïe ba kam longsan
te um ka hok um
(Mar kumta hi u kren jam kynsan u ong)
Ha mynta u snem ha mynta u taïew
ha mynta u bator u bakan
bajah u kongsan Lapang u daloi Lapang
bajah u syiem Mariñ u lyngdoh Mariñ
lut la kata te nin la ka nat
shisnem shisien



Bakhraw Budon shısnem shıstien ha la Nongbah kı shngaiñ kım tıeng





U ASON SYIEM–SAD

Lymphuiñ ki khun samla ka Raid
da jaiñ Karew ki kup pynsyaid.



ka shad rong ka shad nam
shisnem shisien
u tdong u Rynñiaw shisnem shisien
ka shah da de la ka nat ba ong
u sinput u sintem shisnem shisien
ka syiem Dur ka syiem khoh
shisnem shisien
ryngkat ka shah da de
u shipai u suwar u duli u tympan
la kat ba dem kane ka kheiñ
ko syiem Rungu trai kynrad
lano ka wan Pha ka syiem Rungu
wan syiem Rungu
wan Pha ma la la poh Diengïei ma
la poh ka ri dikhar ma
thuh la bashai kane ka mat ka jura
wan na Diengïei ma mo
to kohnguh la ka din timun
to shah ka ding to eh ka ding
to shynrang ka ding
to kynther ka lieh to kynther ka saw
hap ka sang ka ma bad ding bad mun
kyllon ka mun shong ka ding
eh ka ding shynrang ka ding na kum wei
ka mat kumwei ka jong nga
sait ka ding sait ka mun
nguid ka ding ling ka ding
ka ling pait ka ling ur
ka ling shoh ka lingtem ur

(Nangne u kyn-ud sur biang)
Sho.............. nga rah nga jur

nga tap ka toh thih
ka tah ka dewsang dew ma
nga tah ka dew met nga tah ka dew lieh
nga tah ka dew saw se
a mah
nga tynnin na ka khon lyngkhoit
a ma
na ka khon lymbar ha Me se
ko bet to shah da ni se
la kat ba dem kani ka kheiñ ka khai se
ba dem ka diplin ba dem ka diknor se
ba dem ka dikhet ba dem ka dilang se
ba dem ka kumbli ba dem ka kumsha se
li nguh pynnguh ka bei
la ti nga kynrad te di phla jutang
di thuh la ba shai
da kren da ka hok se
nguh da shah da ni se
ïa nong da shah da ni se
ka shu kroh ka shu pun se
ka shu bah ka shu kieiñ se
ka kynthup ka kynthai se
ryngkat ko Bei Kynrad
te ko *Sngi kyllung* ko *Bnai kyllung* se
ba ong to shah da ni se
ko bei Ram-ew ko bei rymthid se
a ko Bei bajuh ko Bei ba kam
ko Bei ba shah ko Bei ba kieiñ nga
ko Bei ba long ko Bei ba man nga
ko Bei nongbuh ko Bei nongsam nga

(Nangta u shu kren jem jai u ong)
A blei Ram-ew blei Nongsam
blei Nongbuh blei Nonghukum

(Nangne pat u sdang biang ban shu kyn-ud)
Oh hm................. pynthih pyndem
riniaw riwiñ ba seng ba dang
napoh ka diplin ka diknor
ka dikhet ka dilong hm ....to

(Nangta u shu ïa said da kaba shu kren u ong)
Kaba di hok long kumni
haba jah u kongsan Lapang u daloi Lapang
bajah u syiem Mariñ u lyngdoh Mariñ
bajah u basan Makri u basan Makroh
bajah u basan Nongko-um u basan Nongshli
u kynja rinem u kynja thunem
ba buh laduh mynshuwa
la duh ba hir la duh ba toh um
ka dei ka hok
ba dei ba wan hi la poh Diengïei
te me ryngkat te shah da de
ka wan ka ti ha kajuh
ryngkat ka mane majon
ka Lukhmi pukhmi to kohnguh
da kong ka mon shah ka ding
eh ka ding shynrang ka ding
kynther ka lieh ka saw
hap ka sang ka ma
bad ding bad mun ho lengsam
ka dei hok kata
kaba dei la ri dikhar

te me ka jura
to iap di khong ka mun
to tim na khlieh ka mun
Shah ka ding eh ka ding shynrang ka ding
Na kawei ka mat sait
Sait ka ding ka mun
muij ka ling ka dei ka lingpait
ka ling ur ka ling shoh

(Nangta u kyn-ud pa kyn-ud sur biang)
Sho.................. Kyrkhu kynkhai
pynsait ka ling ka nat
lympat lyntieiñ tang u ksuid u khrei
byrnei u phorud u *smai u tang*
jong ban ei ban un shim
ka spah ka phew te tang ki
par ki ksaw..................... rwiñ
mo lengsam................. ho..................... lengsam
(u lynthaw artat phlak)

Tang shu dep lynthaw u peit ki dak ki shin, lada ym shai u khan biang u kynih u phawar biang, hynrei lada la biang la shai kata u sa pyntip paidbah noh ba kan wan na kata kata ka jaka, bad ki sdang pat sa ka kylli ka pyrthew da no ka mon ban long u nongkroh syrngu. Lada ka mon na ki jait u Lar kiba dei ki Mariñ Sohseng lane ka mon da kiba na ka jait Mariñ Khonjiñ. Lada uwei na ki un long u Jha uwei pat un long u Arja. Ka dak ha ka khnong la ju kham ïa pan kumne. Lada ka shynrong pylleng ka don ha ka dong 4, 2, 3, jong ka khnong kata ka mut ba la mon ne jied da uba na ka jait u Lar (Mariñ Sohseng), hynrei laḍa ki shynrong pylleng ki don ha ka dong 1, 3, 2, jong ka khnong kata, ka pyni ba la mon

ne la jied da uba na ka jait Mariñ Khonjiñ. Ka rukom buh khaw ne kiwei kiwei ki jingleh jingkam ki long hi kum juh kum ha kaba shoh pylleng ban wad jingtip ïa ka jingwan ka Rungu. Kawei kaba ngi donkam ban ïa tip lang ka long ba u nongkheiñ nong khai um ju shim ïa ka nam ka kyrteng jong ka jait u Lar (Mariñ Sohseng) haba u kynih phawar ban wad ïa u nongkroh Syrngu, hynrei u nam pynban da ka jait ki Longdoh-kmei bad ki Mariñ Khongjiñ. Kane ka long na ka daw ba u Lyngdoh sla u dei hi na ka jait u Lar Mariñ Sohseng bad u dei ma u, uba ïa kñia lang bad u Lyngdoh-sad (Na ki Lyngdoh Kmei) ha ka kñia Longdoh, Uba long U Blei Bahakhliehtam ba la bat da ka jait ki Lyngdoh-kmei. Na kata ka daw lada ka kheiñ ka khai ka kup ha ka nam ki Lyngdoh kmei, kata la sngew thuh ba u nongkroh Syrngu u dei ban long na ka jait u Lar Mariñ Sohseng. Ha ka kynih phawar u nongkheiñ nongkhai u sdang da kaba u kren buh daw kumne :—

Ryngkat kamtu la lei u jha u arja
la lei u nongbah u nongshim
la lei u nongkroh nongpun
te mynta rungkat ka Lukhmi pukhmi
ba mane majon ryngkat
da shah da ni ka nat bu ong
ko syiem Rungu ko syiem rushi
ryngkat shisnem shisien
bajah u kongsan Lapang u daloi Lapang
bajah u syiem Mariñ u Lyngdoh Mariñ
bajah u basan Makri u Basan Makroh
u basan Nongko-um u basan Nongshli
kaba dei hok hi
ka mane ka majon ïa pha

ryngkat ka shah da de la ka nat
shisnem shisien
ka shad rong ka shad nam u tdong u Rynñiaw
shisien shisnem bu ong
da shah da de la ka nat
ryngkat u shipai u suwar
ryngkat u duli u tympan
ryngkat u shah da de la ka nat
ka shalamen ka *shalangkhriew*
ryngkat da ka siñ da ka bom
ryngkat ka shah da de la ka nat
ka singput ka singtem
te mynta nga ong kumne
ba ryngkat u nongkhroh u nongpun
ba dei hi la poh ka jait
ka shah da de la ka nat bu ong
u shu bah u shu kieiñ
ka bah Rungu ka bah rushi
ba kit ïa kata
ba mane ïapha ba majon ïapha
kaba dei hapoh kane ka jait
ka Mariñ Khongjiñ se mo hok ma.
Ma badeï la jait hok
ba dei ha lyngdoh kmei
ba hap hi ka lyngdoh kmei
ka nongbah ka nongpun ka nongkieiñ ka nongpun
ba ong ba mane ka Lukhmi ka pukhmi
to kohnguh la ka jubin ka mon
to shah ka ding eh ka ding
to shynrang ka ding
to kynther ka lieh ka saw

hap ka sang ka ma bad ding bad mun
E.............. he.............. mar dei re kani
badei ka jura hi
lah kini ki Mariñ Khongjiñ
Ïap Nyngkong ka Mun
Khlop ka tim na khlieh ka mun
to eh ka ding to shynrang ka ding
to kynther ka lieh to kynther ka saw
hap ka sang hap ka ma
ba lingsaw ling san
ong lyngba
ka bei diplin ka bei diknor
ka bei dikhat ba dei dilang
ka bei Nongsam ka bei Nongbuh
nga pynthih nga pyndem
ryngkat ka shah da de la ka nat
u khon ka ñiaw u khon ka men
lapoh ka diplin lapoh ka diknor
lapoh ka dikhet lapoh ka dilang
te nga pynthih nga pyndem
u riñiaw u riwiñ uba siñ uba dang
tang uba i uba oi
he lei la kumto lah la kumta
nga pynthih nga pyndep jong nga
nga tah ka dusi-dukyah
nga tah ka dewsang ka dewma
nga tah ka dewlieh nga tah ka dew saw
nga tah to shah da de la ka nat
bu ong
ka pynriam ka pynbeit ha me
te trai la ka nat

te thuh la ba shai to kren la ka hok
ba mane ryngkat ha kani
u lum shnong u lum thaw
ha kani u pud u sam
ha kani ka ri ka raid
ba labuh shisnem shisien
labuh u Ñi-bah u Ñi-san
la buh u Myndai u ki lai
la buh u bahir uba toh
la buh u *bapdang u bakseh*
uba thlieh uba neit
dei hok hi lapoh u lyngdoh kmei
kohnguh a ka jibin ka mon hi
shah ka ding eh ka ding
shynrang ka ding kynther ka lieh ka saw
hap ka sang ka ma
buh bin la ka mon ho lengsam
e.............. heh ba dei hok
dei lapoh ki Mariñ khonjiñ
lap dukong ka mun tim na khlieh
shah ka ding eh ka ding shynrang ka ding
hap ka sang ka ma
buh la ka mun ho lengsam
Nga sait ka diplin ka diknor
nga sait ka shah da de la ka nat
ryngkat ka buh daw buh dong
ka buh khap ka buh khum ka
nga ka shong ka lympat ka lumtim

(Nangta u bteng da kaba shu kyn-ud sur)
Suit khri dep pai tyndep tympai
tyndaw ka kheiñ ka khai

ri tang ka por ka ksaw .... rwiñ
Ho.............. u ksuid u khrei
uba ñiun ba ñieh leit li ïeh teng e
wan shim ka spah ka phew
te tang kum ki par ki ksaw .... rwiñ
How longsam katta kynrad
(u lympat de plak ïa ka pylleng halor ka dieng shat)

Ynda la dep ka shoh pylleng bad la dep jied ïa u nongkroh Syrngu, ki shoh pylleng biang ban jied pat sa ka Nongkit nongbah Syrngu. Kumba ïa u nongkroh Syrngu lah ban jied tang na ka jait u Lar (Mariñ Sohseng) lane na ka jait Mariñ Khonjiñ bad ym lah ban jied na kano kano kawei pat ka jait, kumjuh ruh ïa ka nongbah Syrngu lah ban jied tang na ka ïing Lyngdoh-kmei lane na ki Mariñ Khonjiñ na kiwei pat ym lah. Ka rukom leh kam baroh ka long hi kumjuh bad ka dak ban tip pat lada jied ïa ka Lyngdoh -kmei ka long ba ka shynrong pylleng kan don ha ka dong 4, 1, 2 jong ka khnong, hynrei lada ka shynrong pylleng ka don ha ka dong 1, 3, 2 kata ka pyni ba la jied da ki Mariñ Khonjiñ. Hangne ruh u nongkheiñ nongkhai u sdang la ka kynih ka phawar da kaba ïasaid buh daw kumba shu kren ne ïathuh khana bad u ong :—

Te la lei la kumto
ka shu bah ka shu kieiñ ka shu kroh shu pun
he ba bah ryngkat
da shah da de la poh ka nat
la poh ka jaka la poh ka lynti la poh ka syngkieiñ
ka pah *lanaì ka pah lasier* ka pah *khur pa khriam*
ka pah ryndi ka pah muka pah sa la pah sa pur
pah sai-tap pah sai khniang ryngkat ka shah da de

ka shah da de la ka nat
ka pah khaw pah khih bu ïeng
da shah da de la ka nat na poh
da shah da de la ka nat na jrong
nga *pah rası* nga *pah ranap*
nga shah da de la ka nat
Te mynta ryngkat ka nongbah ryngkat ka nongpun
ryngkat ka shah da de ka nat
ka nongkit nongbah
ba mane ja pha ba majon ja pha
ko syiem Lukhmi ka bei Lukhmi
ba jah ka shah da de la ka nat
u kongsan Lapang u duloi Lapang
ba jah u syiem Mariñ u lyngdoh Mariñ
ba jah u basan Makri u basan Makroh
u basan Nongko-um u basan Nongshli
ba jah u kynjah thunem u kynja rinem
u kynja ba buh u kynja ba thung
dei hok hi se kaba long
nga kylli hi se ka Nongbah Nongpun
te ba kylli i se
ka nong-kynthup nongkynthai
kane ka mat ka jura te bei ka nat
te ba ong
ka shu bah ka shu kieiñ
ka shu kroh ka shu pun
da ka mane kaba majon
te ryngkat ka Lukhmi ka pukhmi
te ba dei hi la poh ka jait
te shah da de la ka nat
la poh ka Mariñ khonjiñ te me ka hok

ka nongbah ka nongpun ka kynthei
to kohnguh ka jibin ka mun
shah eh ka ding shynrang ka ding
kynther ka lieh ka saw hap ka sang ka ma
bad ding bad mun ho lengsam.
E...... he kane ka jait Mariñ khonjiñ myrlah
mar mane ka Lukhmi pukhmi
mar mane ka Rungu ka rushi mar mane
ryngkat la poh ka shah da de la ka nat
ka syiem Dur ka syiem khoh
ba jah u kongsan Lapang u duloi Lapang
ba jah u syiem Mariñ u Lyngdoh Mariñ
ba jah u basan Makri u basan Makroh
ba jah u basan Nongko-um u basan Nongshli
ba jah u kynja thunem u kynja rinem
ba mane kane ka lukhmi te
ba mane kane shu bah shu kieiñ
ka shu kit ka shu pun
te mane ha ka Lyngdoh-kmei
to ïap du khong ka mun
da tim wa khlieh ka mun du shah ka ding
to eh ka ding shynrang ka ding
da kynther ka lieh da kynther ka saw
da hap ka sang da hap ka ma
ba ding ba mun ko lengsam
te lah la kumta te nin la ka nat
ko bei di plin ko bei di knor
ko bei dikhet ko bei di lang nga
ko bei kumbli ko bei kum sha nga
ko bei Nongsam ko bei Nongbuh.
Nga jong nga me nga pynsum nga me

nga pynsait nga me, nga jong nga me
nga tah ka dewsi ka dew kyah
nga tah ka dewsang ka dew ma
nga tah ka dew lieh ka dew saw
weng la kata ka din la ka nat
te thuh la ba shai te kren da ka hok
la kat ba dem kani ka kheiñ
ba dem kani ka khai
ba dem ka diplin ba dem ka diknor
ba dem ka dikhet ba dem ka dilang
ba dem ka kumbli ba dem ka kumsha
ba dem ka hukum ka hara
ka Nongbuh ka Nongthung ka Ram-ew ka rynthit
jin la kata ka synshar ka bishar
Trai kynrad tang katta.
Nga pynthih nga pyndem mo
nga pynthih nga pyndem u riniaw u riwien
uba sin uba deng uba i uba oi
uba jied uba kam
kaba dei hok yn kylli pat
kylli ar ktien lei ktien
ka shah da de ka nat ar rwat lei rwat
na ka nat bu ong
bu dang ba hok ba dang ka jura
ban shah da de la ka nat
la poh ka jait Mariñ khonjiñ te me
ka ba lah ka shu bah, ba lah ka shu pun
jin la kata
ba lah ka shu kit ba shah da de la ka nat
te la poh ka shu kroh la poh ka shu shim
la poh ka lad la poh ka jaka

te lah la kumta te nin la ka nat
bu ong ba shah da de la ka nat
ba sah hi u Mariñ khonjiñ myrlah,
lah une u Lyngdoh-kmei
ka shu bah ka shu kieiñ
lah ki ka Lyngdoh-kmei
ba ju kit ka Rungu ka rushi
bu ong li shah da de la ka nat
lapoh ka lad lapoh ka jaka
lapoh ka lynti lapoh ka synkieiñ
la poh de shah da de ka nat
ka pah lanai ka pah lasier
ka pah khur pah khriam
ka pah ryndi ka pah muka
pah sala pah sapur pah saipat pah saikhniang
ba ong u pah rasi pa ranap
pah khaw pah khih
te li lah kumto shah da de la ka nat
kani lah ki Lyngdoh-kmei
to tim na khlieh ka mun
te shah ka ding te eh ka ding synrang ka ding
kynther ka lieh kynther ka saw
hap ka sang ka ma bad ding ba mun
Mo lengsam

(Hangne pat mynta u da kyn-ud sur)
He shu la sait ka lieng ka nam
la sait li shah da de ka nat
lum pat lum pieiñ u tang u ksuid
u khre byrnei u phirod u smai u tang
shong ban e ban mu
shem ka spah ka phew

dei tang ki par ka ksaw.............. rwiñ
Bho................. lengsam trai kynrad

(u lympat artat phlak)

Nangta u sa bishar sa peit bad pynshai ba la jied na kata kata ka jait. Mar ïa dep u shoh pylleng biang ban wad jingtip la kane ka Syrngu ka dei ka (a) Rungu Pamphan (b) ka Rungu Tap ne (k) Rungu Pamlat. Ka rukom duwai phirat ka long hi kum mynshuwa, hynrei ka dak ha ka khnong ban tip ka long kumne. Lada ki shynrong pylleng ba bit saw ki don ha ka dong 4, 1, 3 jong ka khnong kata dei ka Rungu Pamphan, lada ka don pat ha ka dong 1, 3, kata dei ka Pamlat, bad lada ka don ha dong 3 kata ka Rngu-tap. Ki ju da wad jingtip kumne namar ka rukom lehniam ka pher khyndiat kawei na kawei pat.

Hadien ba la pyndep ïa ka Mer Sajer ha ryngkat ka buh sngi buh ïa, ha ryngkat ka shoh ka kheiñ ki khun ki hajar ka raid Nonglyngdoh ki khreh ki pynbiang ryntih kawei ka buit kawei ka bor ban pynphuh pynphieng ïa ka Sajer. Ha ka ar Ïongshai (Ïewduh) shwa ka miet pynthih dur, baroh ki kur ki jait ba don ïing-niam ha Nongbah ki kiew sha Nongbah ban pynbha pynsyon la ki jong ki ïing-niam, la ka dei ha u phlang u traw ne ka siej ka kpait, kumjuh ruh kito ki kur kiba kwah ban pynmih ïing-niam, ki ju leit ha katei ka sngi ban shna ïa ki. Ha ka Ïew Khyllew-bah (Mawlong) pat kata, san sngi shwa ka miet pynthih dur, ki kynthei ki kiew sha Nongbah ban shet ʼïad-um bad ha ka sngi pynsiñ (Pamtiah) pat ki sa leit khyllie bad thep ïa ka jyndem ha ki kulo bad ki buh ïa ki ha sirkit buh kiad. Dei ha kane ka sngi ba baroh ki khun ki hajar jong ka raid ki mih paidbah ban leit soi ne pynkhuid ïa baroh ki lynti shnong kiba don ha

Nongbah. Ha ka sngi Ïongshai miet Pynthih dur (Ïewduh) pat ki pyndep ïa kaba dang sah baroh, kata ki jait Makri ki soi ïa ka Umlalung Umtron bad na man la ka ïing niam ba don ka Dur ki dei ban pynmih la kumno kumno uwei u briew shidur ban soi pynkhuid ïa ka jaka kroh Syrngu, Duwan ka syiem It bad ka duwan lyngdoh kaba long ruh ka jaka shad.

KA MIET ÏONGSHAI (ÏEWDUH)
KA MIET PYNTHIH DUR

Ha ka janmiet Ïongshai ki khun samla ka raid Nonglyngdoh da ka jingkmen kaba khraw shynrang bad kynthei ki poi ha Nongbah ban pyndep la ka niam ka rukom, kam pher la ki la shong shnong ha Kamrup (Assam) lane ha ka Raid Mylliem ne ha kano kano ka raid ka it ka hima, ki don hi ka juh ka hok kumba ki dang shong dang sah hi ha la ka Ri ka Raid. Namar ki dei na ki 7-kñi 7-kpoh. Kine ki samla shynrang bad kynthei na man la ki shnong ki da jied da buh la u Nongïalam uba long u nongpeit nongsumar ïoh don ka duna ka palat ka tam ka bakla un pynbeit pynbiang ma u. Ka lynti ban poi sha Nongbah ka long kaba jngai da shisha, bad bun na ki ki dei ruh ban kit la u khaw la ka bam ka dih ka jaiñkup jaiñthiah, don ruh kiba kit la ki Dur bret pynban da ka mat ba phuh samrkhie ki kiew ïa ki riat ki ram khlem khñium khlem bynñiaw ba dei ka niam. Teng teng ki shongthait ban ïa bam kwai ha ki rnem ba kynjah bad ki bteng pat la ka jingïaid haduh ban da poi tiap ha Nongbah. Mar ïa rung ha la ki ïingniam ki buh la ki Durblei ha ka kynram kaba don hapoh Kut. Lada don pdung ki buh ïa ka Dur halor ka pdung, hynrei lada ym don, ki shu buh beit halor kynram,

haba ki buh ïa ki Dur ki shu buh beit kumto bad ym don kano kano ka jingduwai ba kyrpang hangne. Nangta pat ki sei noh ïa u klong khaw napoh ka Dur bad ki pynïeng noh ha syndah ka Dur. Ha ki por ba mynshwa baroh ki Dur ki dei ban poi ha la ki ïingniam shwa ban sep sngi. Ym ju bit ban pyndei kti pyndei kjat kulmar ïa ka Dur lait na ki trai. Kino kino kiba leh thala ïa ka Dur kin hap ha ka kuna 25 tyngka bad shi sniang ne kano kano ka dor kat ba buh ki san basan kat kum ka jingïaid ka por. Kane dei ka miet pynthih dur bad ïa kine ki Dur la ap da ki samla. Ka miet pynthih dur dei ka miet ki samla. Kino kino ki kynthei ne shynrang ba la don la u lok ne ka lok kim ju leit ban sah ha Nongbah ha kane ka miet. Hynrei lada jia ba don ka ïingniam ka bym don samla, kata ki shikurim ki bit ban leit pynthih Dur bad ban sah ha Nongbah, hynrei kim ju pynthut ïa ka kam ki samla da kano kano ka rukom.

Ha ka miet pynthih dur ki rang samla ki pynsawa ïa ka Nongbah da ki jingput tangmuri, la jan baroh hi ki nang ban put muri. Hynrei ha kane ka miet ym pat don ksing, bom, shalymmen, ki samla ki bam ki dih ha Nongbah. Ynda la kham miet kata ynda la bam la dih, ki samla shynrang ki sdang sa ka leit kai khynraw. Kiba sah ha la ïing dei sa tang ki samla kynthei. Kane ka miet kumba la ong dei ka miet ki samla. Kino kino ki samla kiba ïoh kurim ha kane ka miet ki ju kheiñ ba ka long kaba bha thik kumba la ai synjat bad la mon da ki kmie ki kpa. Ka kynthei ruh ka ju ïalam noh ïa uta u kurim uba ka ïoh sha la ïing khnang ban pynithuh artat ha la ki bahaïing ha sem tang mar shu dep ka Sajer. Ngim dei ban klet ba ha kane ka niam, ym ju don koit uno uno u samla shynrang u ban bat bor ne leh jubor ïa kano kano ka samla kynthei. Lada jia ba leit don khyllah kum uta u shynrang,



Ki Thei Samla ha ka miet pynthih Dur

(a) Ha Kynram don, ka Dui–bret u Klong-khaw u Luta, bad ka Pdung

(b) Ha Tyrpait don, ki Jhoh

Ki leit kroh syrngu

Ha ryngkat u Duli u Tympan u shipai u swai





Ka kroh syrngu
haba wan na Ri Khasi



U Lyngdoh-sla u kynih u phawar ha ka kroh syrngu ha wan na Ri Dkhar

---

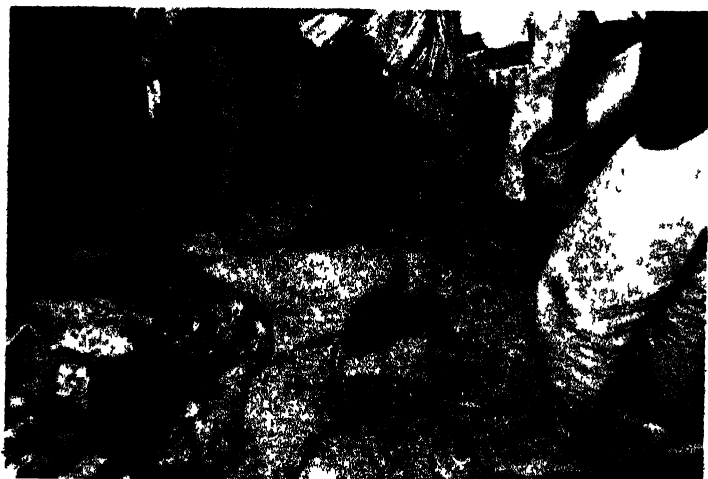
Ka nongkit syrngu





Ka khlieh ka la hap dak aiu u jubab

La phai beit ka khmut sha duwan sla
dak ba la biang baroh ki risa



kata un hap ban siew ïa ka suk ka rem, ka baikhap baikhun kaba long shisning shi syrdoh sala bad ka pisa katba buh dor ki san basan. Ka suk ka rem yn ïoh ka kynthei, ka bai khap bai khun un ïoh ki san Bsan. Ki samla shynrang ki kiar raimaw raidieng na ka lehbor thombor ïa ki samla kynthei namar ki don la ki para pyrsa bad kumba kim sngewbha ïa kiwei ban wan leh kulmar ha ka jait jong ki, ki ruh kim ju leh kulmar ïa ka para pyrsa jong kiwei pat. Lada uno uno u samla briew u shu pynkhlemrain kai ïa kano kano ka samla briew u to u samla un ym lait jem namar kata ka samla kan sa ïathuh khlem pep ha la u kur u jait ne u nongïalam, kumta lada ka kam ka long kaba dang rit, ki samla kin bishar hi ïa u bad ka kuna kan long lehse tang shi song biri, hynrei lada ka kam ka long kaba la heh khlem pep ki samla kin sa rah ne pynsngew ïa ka ha ki rangbah ki ban bishar tang dep ki jinglehniam baroh. Lada jia pat ba uno uno u samla u ïoh kurim ha kane ka miet, hynrei ynda mynstep pat um imon ne sngewmon shuh ban shim ïa kata ka samla kum ka tnga jong u, u lah ban pyllait noh tang ba u dei ban da siew ïa ka bai kuna kat kum ka kyrdan jong u.

Ha ka miet pynthih dur kam don satia kano kano ka adong ka ban khang ïa ka jingdih 'ïad-um namar ha ka niam la suit la shor ruh da ka, bad kumba ka long hi la jan baroh ha ka raid Nonglyngdoh ki dih ïa ka 'ïad-um hynrei baroh ki tip la ka akor ka burom bad sa kawei ruh ka 'ïad-um kam pynbu-aid lymda la dih san ne shiphew jhoh kata, haduh ban da siep ka kpoh.

Kito pat ki samla ki bymmon ban leit thiah khynraw ne leit kai samla ki shong kaï ha la ïing ne ïa thuh khana para samla shynrang bad kim ju don kano ka jingbishni pihuiñ

ne atnud at-tor para samla. Ynda la kut ka miet pynthih dur bad la poi sa ka step, ki rang samla kiba jan paham ki leit phai sha la ki paham ban leit khreh leit khrum leit bam leit dih leit sum leit sait khnang ba kin ïoh wan pat janmiet na ka bynta ka kroh Syrngu, leit shawdur bad kiwei kiwei ki kam niam. Katba kiba jngai shnong pat, ki sah ki bam ki dih ha Nongbah hi.

KA MIET NIKPUR (LYNGKA) MIET KROH SYRNGU BAD KHEIT KBA

Da ka jingshong shit bad ka jingkyndeh mynsiem kaba khraw kham tam ïa ki heprit bad ki lungrit, ki khun ki hajar ka raid Nonglyngdoh bad la ki 7-kñi 7-kpoh, ki mih na la ïing ban leit kiew sha Nongbah katkum ka dustur ba ju long shisien shisnem. Kiba jngai shnong ki la dei ban mih ha ka jingbeh jong ka lyer step, kiba khamjan haba la ïeng ka sngi, bad kiba jan tam haba la sdang phai noh sngi. Baroh ki dei ban poi sha Nongbah ha kane ka janmiet. Katno ka jingithiang ban ïohi ïa ki tymmen ki shade ba ki ïaid kiew suki bad la ki diengduh katba ki kmie ki kpa ba dang shkeh ki bah bad btin la ki khun rit ha la ki riam ki beit ih rong. Ki rangbah bad ki thei samla jan shnong ruh kine lymphuiñ ha la ki jaiñ Karew, ki kiew phuh mut phuhmat thaid thaid, ha ka jingbeh hir hir jong ka erkhlaw ba iewbih bad pasiang dohnud, ba la khleh bynrap lang bad ka lyer sma khriat ka tlang. Tiap ki poi ha Nongbah na mihngi, na sepngi, na shatei na shathie, katba ki rang samla bad ki thei samla kiba la don lypa ha Nongbah, ki mih lymbung na la ki ïingniam ban pdiang burom bad khublei ïa ki, da ka jingisyaid ka mynsiem kaba khlem da lah shuh ban set ïa ka jingkmen,

kaba bthei na ka dohnud ba lung hok shida; kaba lang bad pynryum phyrnai ïa ki mat briew jong ki katba ki ïa khublei ieid markylliang. Hum la sawa ka Nongbah sa shisien pat, i kumba baroh kiba la ïap lem bad kiba im ki ïa ïeng biang ha Nongbah la kum ba ki por hyndai mynba dang ïeng rasong bha ka raid Nonglyngdoh.

Napdeng jong kiba wan kiew sha Nongbah ha kane ka janmiet don ruh ki kynthei kiba kit la ki dur Karew. Hapoh kine ki dur ki thep u sying u klong ba la don 'ïad-um shiklong, ka jasngi shisong, ka ktung shi pyrsew, u skam shi song, u dpei shisong, ka shru, ka washi, u khaw Karew shisong, ka Ladew shisong, u Lamet shisong, bad u kba bym pat kheit shi song. Ki kynthei nongkit dur ki ïaid kyrkieh dar dar khnang ba kin ïoh ban pynshong ïa ki Dur ha la ki lad ki lad shwa ban sep ka sngi bad shwa ban poi ka ksing ka Bom. Haba ki pynshong ïa ki Dur ki ju pynshong ne buh ïa ki halor ki mawknor lada don, lada ym don ki pynshong ha tbian ruh ym don jingpher. Kine ki Dur ki pynsah bad la ki nongap ha la ki lad ki lad tat haduh ban da wan shaw ïa ki kat kum ka niam. Lada jia ba ki nongap dur ki thait ban shu ap sah hangta, lah ban ïa ap salan. Ka Dur ki Mariñ Khonjiñ ki ju buh ba ka lad Tyrñiei shatei na Longdoh kut, ka Dur ki Longdoh-kmei bad ki Mariñ-wang pat shatei lam sepngi na Longdoh-kut, (lad Mawïong), bad ka Dur ki Makri Pyrlun, ki Makri-bhoi ki Makri thymmai bad Mariñ-sohseng pat shaphang shathie lam mihngi na Longdoh-kut hajan ka lad Nongthyrlong.

Ka shalyntem jong ka por ka ïaid stet, ka sngi ka la khreh ban rung noh sha la ka kamra thiah, bad ka miet ka la khie[illegible] bad khreh ban ïuh la ki kjat badum ha sla pyrthei, ka [illegible]

khriat jong ka tlang ruh ka la nang dait nang dait ïa ka mariang baroh kawei. Ha ki lad ap Dur bad ha ka lympung khmat duwan lyngdoh, ka ding maw shamok ba la kynton prew ka bur bad klang sngewbha ban pyn syaid ïa u khun bynriew. Kyndit kynsan riew ka Bom, ki ksing, ka Muri, ka Shalymmen, ha ryngkat u duli u tympan katba ki dang kiew sha Nongbah ban pynphuh pynphieng ïa ka niam u longshwa Tik la shongshit bad khynwin ka Nongbah ba la poi ka ksing hapdeng u paidbah, la shad ki shken-blei la pangah ki diengbah, la i phuh ki maw rynïeng la i lup ki mawknor, la kynthih kynthang la kmen la mastieh u paidbah. U Sangot u maji ruh u peit u bishar ïa ki ksing, ka Bom ïoh don kano kano kaba dei ban pynbiang. Nangta u leit kyrha sha baroh ki ïingniam ban pynmih noh ïa ki shipai ki swar. Hangta baroh baroh ki ïingniam ki ïa bun kam ha kaba pynkhreh pynkhrum pynriam pynbeit ïa la ki shipai ki swar, namar kum ka dustur la kumno kumno ki shipai shutwait ki dei ban mih naman la ka ïingniam. Kat ban shai u 'nai rupa, la biang ka pynkhreh pynkhrum shriak ïa ki shipai ki swar biang riam, naduh u tdong ryniaw ka khomlong ka jymphong ka jaiñ panpoh ba lieh bad ba saw, ka jaiñboh, u kynrik, u maiduli ksir, haduh ka wait ka stieh, katno ki i ksah i khlaiñ. Katno ki iphuh iphieng ha ka jingshad sngewbha jong ki, ha khmat duwan lyngdoh-kmei ne duwan syiem katba dei ha ryngkat ki sur ba ih ba bang ba sei u duli u tympan. Ka ding ba la tei prew rkhiang ka ïai ai jingshai, ka bur ka klang ka mastieh, ha khmat duwan da kaba pynhap sur ïa lade ha ka muri, ka matyrshang ka durep, ka da synran synrop ryngkat ïa u 'nai 13 miet, ban ïa pynshai lem ban pynphuh pynphieng ïa ka rong ka taw ka shad ka kmen. Kat nang miet katta ki shipai ki swar ki nang ïa shad shong shit,

shaneng shaneng sharum sharum baroh kawei ka lympung khmat duwan ki da kyrkaw kynhoi risa artat kum ha ka por ïa-leh ïa-pam, u nongïalam da kaba shad artat u kyang jlan da ka sur ba jam hapdeng ka ksing ka bom 'Kaw.........' baroh baroh ki shipai ki swar ki risa ryntih jam 'kiw, kiw kiw' bad la ka shad pynkhih wait artat, ki ïai shad pyrta shong shit kumne haduh ba la khynwin ka lawbah baroh kawei, teng teng ha u ang ba beit, teng teng ha ka jylli pyllun, bad teng teng pat u nongïalam u mih ïa shad artat bluit na u ang da ka jingsting ba palat liam, u shad stet marwei sha khmat shu thiaw thiaw thiaw, bad tang kham pajih khyndiat u phai dien wak sha la ka kynhun shipai kiba shad ïa wan sha pyrshah jong u, u shad bad tur sha ki da ka jingkyang ba jam bad jlan bha u da pynkhih la ka stieh shu 'Ha...........' Hangta hi mar ïa kut ka kynkaw jong u, ki shipai ruh ha la ka pynkhih wait pynkhih stieh ki risa ïa shad shong shit ha ka juh ka sur shu 'Hu hu hu' ryntih ki jubab la kumba jop thma bad ïoh rah khlieh ïa u nongshun.

Ka miet ka la nang ïaid bad u bnai u la nang kiew shajrong, kumta u syiem, ki lyngdoh bad ki san basan ki shong dorbar lang khrui ha Paidbah, ha ïing ki syiem ne lyngdoh kmei katba hap ka Sajer, ban khmih ban peit, ban kylli ban pyrthew, ban mah ban ji, la ka la biang ne em ka khoh ka kam. Ha ka por ba ki ïa shong dorbar kumne, la sangeh ka put ka tem ka shad ka kmen. Kane dei ka jingkhot u syiem sad syiem niam. Hynrei tang mar shu ïa wai ka dorbar, la khynwin biang ka Nongbah da ka Bom ka ksing ka Muri ka shalymmen la ïa shad ïarisa ïa kynkiw ïa kyrkaw biang u shipai u swar, katba ha ïing ki syiem/ki lyngdoh-kmei pat ki khreh ïa ka suit Dur, namar ym ju lah ban leit kroh syrngu khlem pat dep suit Dur. Ha kane ka suit Dur

la ju suit da arngut ki lyngdoh, u lyngdoh sad bad lyngdoh sla. Ki suit ar jhoh. Shi jhoh ïa ka syiem Dur bad shi jhoh ïa u Syrngi. Kane ka suit Dur ki leh man la ki ïing tang ba kim lah ban suit mon, hynrei dei ban da ap ïa la ka pali ka por. Kata tang dep ki lyngdoh-kmei, suit ki Mariñ Khonjiñ, nangta bud ki Mariñ-sohseng, bud ki Mariñ-Wang, bud sa ki Makri Bhoi thymmai bad sa ki Makri pyllun. Ka rukom suit ka long kumjuh bad ki kyntien ruh ki thew hi sha ka juh ka mat ka jura. Ki nongsuit ha la ki jong ki ïing ki dei ki kñi ïing ha la ka jait ka jait bad ki ïa suit lang arngut ha man la ka ïingniam, uwei u Ja uwei pat u Arja. Te katba ki kñi ïing ki kynih ki phawar ki ïa suit artat shijhoh ha ka Dur bad shi Jhoh ha u Syrngi, ki kyntien ba ki kynih ki phawar ki long kumne :—

Oh syicm long shnong syiem longraid
Trai Kynrad shisnem shisien
bajah u Kongsan Lapang u Duloi Lapang
ba jah u syiem Mariñ Lyngdoh Mariñ
u basan Makri u basan Makroh
ba jah u basan Nongko-um basan Nongshli
ba jah u kynja thunem u kynja rinem
u kynja ba buh U kynja bathung.
Lut la kumta te Trai Kynrad
ba ong jong nga u mynru
te shah da de la ka nat
ryngkat da shah da ni
ko lumshnong ko lum thaw ko ri ka raid
katto te khang lad lat re, khang jaka lat re
khang lynti lat re, khang syngkien lad re
nga ïeng nga shah da de la ka nat
mynta ka ïad suit ka ïad shor

ka ïad thing ka ïad jem
ryngkat ka um-ïad ka um nong
ka ïad bang ïad thing
ka ïad hir ka ïad poh
ka ïad kum ka ïad khra
ka ïad sdieh ka ïad saiñ
ka ïad plih ka ïad plom.

(Ha kane ka por ki sa kyn-ud artat bad ka sur suit)
Hum.............. hei, e di shah da de la ka nat
mynno ka pashait mynno ka pashor
mynno ka li-ei mynno ka tu ei
mynno ka shah da de la ka nat
lut la kata nin la ka nan shisnem shisien
di shah da de mynlah ka shah da de
u kongsan Lapang u daloi Lapang
ba jah u syiem Mariñ u lyngdoh Mariñ
u basan Makri u basan Makroh
u basan Nongko-um u basan Nongshli
ei ba jah u kynja thunem u kynja rinem
u kynja ba buh u kynja ba thung
na poh u shim la kata
ryngkat ka shah da de la ka nat
u simpah u sim pai
lut la kata te nin la ka nat
mynta ka shah da de ka nat
da bud u shipai da bud u shuwar
da bud u duli da bud u tympan do
ba ïeng da de shah da de la ka nat
mynta ka shu kroh mynta ka shu pun
mynta ka shu bah mynta ka shu kieiñ
mynta kato da khang lad re

kato da khang jaka re
kato da khang lynti re
da khang syngkieiñ re do
bud da shah da de la ka nat
du shah da de la dem *la tyngkla* le re
yn bud ha mynta yn khleiñ ha mynta
la poh ka shah da de
ka pah du sir ka pah rupa
ka shah da de la ka nat
la pah u sam khur la pah u sam khrem
la pah ha shah da de ka nat
ka *sadong ksir* ka *sadong rupa*
buh ka shah da de ka nat
nga pah da nguh nga pah da dem
nga pah da shong
nga pah saru nga pah krai
nga pah la sier nga pah lynnai
lut la kata te nin la ka nat
nga pah shah da de ka nat ba ong
nga pah lynnai nga pah la sier
lut la kata ba nin ka nat
nga pyndait nga mynno haba kit
mynno kaba shan mynno kaba bah
mynno kaba kieiñ ba mynno kaba ker
mynno kaba shong mano kaba ap
mynno ka synron mano ka synrih
mano ka pyndi mynno ka pynshan
sepei ka pynshan sepei ka pynteh
sepei ka pynlut sepei ka pynjam
ka shah da di la ka nat
sep ei ka shah da di ka nat

shisnem shisien
lut la kata te nin la ka nat
te ho syiem Lukhmi te ko bei Lukhmi
nong sah lat sah jaka ïoh pha
nong sah lynti sah syngkieiñ un bud un khleiñ
ka nam ba pynbud ïa Pha ba pynphleiñ ïa Pha
ba pyndep u Pha ba pynphieñ u Pha
ban sah ka ka sot Trai ka Kynrad

(Hangne u bteng biang ban duwai khlem da kyn-ud sur shuh u ong)
e *u sanngot u juphew* u rum ïing u nong ïing
u kynih u tyrshoh u phirlat u phidong
u Ryngkew u lyngdoh u thlen u tyrsi
u seiñ ïong u seiñ bah u buuiñ uba jaid
uba phurei u sikei lut la kata
to synrih to symphuit to kushi to kulaiñ
to pynbuit da pynklir ....

(Nangta u ïai bteng da kaba kyn-ud sur biang)
Ai......e...... to shah da de la ka nat
te leh ka dawsan te leh ka daw bah
te leh aiti lut te leh ai kyrshan
a to leh a tyngkwah a te leh ha tim ha ñiew
a te leh ha pashait te leh ka pashor
a to leh a tinkon a to leh ka tinmon
lut la kumta batai la ka nat
la kit ryngkat to la shan ryngkat
te la bah ryngkat te la kieiñ ryngkat
la kyndung ryngkat la kynei ryngkat
la synei ryngkat la synriah ryngkat
la budti ryngkat la budjat ryngkat do
to shimti la ka nat

la pynneh ju Pha la puja pukan ju Pha
to ko syiem Lukhmi to ko bei Lukhmi
bud da ka syiem Rungu da ka syiem rushi
jin la kata ka bei
la poh ka lat la pah ka jaka
la poh ka lynti la poh ka syngkieiñ
katto te bei ka nat
to pynkhuid ma Pha to pynkhleiñ ma Pha
to kyndat da Pha to kynwa da Pha
to shah da de la ka nat
ka mane ha Pha ka majon ha Pha
da shah da de ka nat
nga pah ka lanai nga pah byrnai u phrut
nga pah sipat nga pah sikhniang
la pah ka shah da de ka nat
nga pah khaw nga pah khih
nga pah ka shah da de la ka nat
ka sepei synbah ksir ka sepei synbah rupa
la bei a Pha la jam a Pha

(Hangta u bteng shuh shuh da kaba shu kren khlem da kyn-ud sur u ong)
sah ka sot a Trai kynrad
U ksew u miaw ka rumjiñ nengjiñ
u kynih u tyrshoh u phirlat u phidong
U Ryngkew u lyngdoh u seiñ ïong seiñ bah
du uiñ ba jaid
phurei sakei sangam neh tiej
(Bad u sdang biang ban kyn-ud bad ka sur suit)
A leit la kato lait la kata
te shah da de ka nat
ale ka kyrshan ale ka kyrbah

ale ka pashait ale ka pashor
ale *ka tawkam* ale *ka taw mon*
lut la kata batai la kata
kaba kit kaba bah
kaba shan mynno kaba bah mynno
haba kieiñ bano te ba ker bano
te ba shong mynta ryngkat
ka shah da de la ka nat
bud u rytung u rysieh u irbah u irsan
bud ka ri bud ka raid
bud *ka sad bud ka dor*
bud ka Pyrtuh ka Luwai
bud ka bla ka tyngkhieiñ
nguh shah da de la kata
bud u ba tang la ka khei
bud u ba soh u ba ri
suk ka blei shah da de ka nat
ka suk ka nguh ka dem
ka shu wan ba pynwan
lut la kata ka bei ka nat
ryngkat ïa Me u Longdoh u longpun
ryngkat ka bei du shah da de ka nat
ka khomlong ka panti ka bei ka nat
ryngkat ka shah da de ka bei ka ong
u pynneh u pynshong
ryngkat u shah da de ka nat
ryngkat ka siejkri siejkor
ryngkat ka shah da de ba ong
ka shah da de ka nat
lut la kata te bei ka nat
kat ka umtong ka um dang

ka um Lalung ka um lashem
ka Umsi ka Umdap ka umpli
na ka dan na ka rei ka Pyrtuh ka Luwai
na kato ka Umpli
na ka bla ka tyngkheiñ
ho oi ka shah da de la ka nat
ryngkat u umtong u um dong
ryngkat da ka ri da ka raid
shah da de la ka nat
uba di la suk a ka bei ka jaka ka puta
ka 'ïad suit mynta ka 'ïad shor mynta
ka 'ïad dih mynta ka 'ïad kaw mynta
ka ja pleh mynta ka ja plon mynta
ha jyndem mynta
ryngkat ka shah da de la ka nat
la kum ba pynbah la kumba pynkhieiñ
la kum ba pynneh ba pynshong

(Hangne u sangeh tiak bad u bteng biang khlem da kyn-ud sur)

A nga kren hi
tap pynkieiñ hajar ka 'tien se Blei
ryngkat mynta ryngkat ka shah da de ka nat
ryngkat ka um plih ka umplon
ryngkat ka shah da de ka nat
ka um bah um san ka um tong
um dong ryngkat ki ïad bang ka ïad thing
ka ïad hir ka ïad toh
ka ïad kum ka ïad khra
ka ïad sdieh ka ïad saiñ
ka ïad plih ka ïad plon
Sha ho...... u ru rum.

A lut la kumta
te bei la kumto te bei ka nat
leh u batai u ba seh
leh uba wah leh uba hap.................
Sha ho................. um
Lut la kat te Blei
ba soh u kani da soh u katha
da soh u risan da soh u ribuh
da soh da shah da de
la jar u Bhoi u Dikhar
la jar u kleiñ u kret
la jar u Symphrong u Sohkhwai
U Nongthuh Nongbri la jar
ka bei ka thait da duh shuh
ka pynkhih da duh shuh
ka pynkoit da duh shuh
u ka pynbah da duh shuh
ka pynkieiñ da du shuh
ka pynkit da duh shuh
ka pynshah da duh shuh
ka seng ka rukom da duh shuh
ka shah la de na ka nat da duh shuh
la ka tim la ka ñiew u kani u kathar
u risang u silut sikon u simon.
Wan shim la ba suk
ka um jat ka um nong
ka ïad bang ka ïad thing
ka ïad hir ka ïad toh.................
kylla da kren kon kylla da kren mon
kylla da ka kren jhieh kylla kren jhem
da nguh da dem

ka ri u syiem shnong u syiem thaw
ka ri ka raid ha poh u lyngdoh
di shah da de ka nat
ym neh ryngkat ka bei ka nat
jin la kata ryngkat ka neh ka Rungu
ryngkat ka neh ka rushi
neh ryngkat ka shah da de la ka nat
u sympút u symtem
neh ryngkat ka shah da de ka nat
ka sing ka bom
neh ryngkat u shipai u suwar
neh ryngkat u duli tu tympan...........
kylla u byrot u byrslaiñ
kylla du kuïing kusem u tyngkong u tyndep
da shah da de la ka nat
ba jah u kongsan Lapang u duloi Lapang
ba jah u syiem Mariñ u lyngdoh Mariñ
ba jah u san kpoh u san kmie u san kur san binong
ba jah u kynja thunem u kynja rinem
Sha.............. syiem Luwai
nga suit nga shor ryngkat
ko lum shnong ko lum thaw ryngkat
da ka ri ka raid ryngkat
ka sad ka dor ryngkat
ka Pyrtuh ka Luwai ka tap ka Lukhmi
ka bla ka tyngkheiñ katta hajar.

Katba ki nang suit ha la ki jong ki jong ki ïingniam, ki shipai ki swar u duli u tympan u paid u hajar u nang shad hi tik shi tik ha phyllaw khmat duwan, hyndai ha ka duwan ka syiem It lada dei ka pali Sajer ki syiem, hynrei lada dei ka pali ki lyngdoh kata ha phyllaw duwan khmat lyngdoh.

(ha kine ki snem ba ki syiem kim pat lah ban shimti, ki pyndep ha ka duwan Lyngdoh-kmei).

Te katba ki dang ïa suit Dur ha kiwei kiwei ki ïing, ki ki lyngdoh kmei pat ki khreh ïa ka ban leit kroh Syrngu, ki tiar ba donkam kiba la pynkhreh da u lyngdoh sla ki long, ki kliar lynnai, ki sadong ba la thep nei bad rynsi, u klong, u luta, ka syiar bad kiwei kiwei. Ynda haba la dep suit Dur ha baroh ki ïing niam, ki pynbah pynkieiñ ha ka nongkit Syrngu ïa kita ki tiar bad ki jingsong baroh kiba ki la pynkhreh. Ka nongkit Syrngu ka tap ïa la ka khlieh bad ïa kata ka jingkit da ka jain muka, ka da rah la u diengduh bad mih na ïing ban leit kroh Syrngu. Ka rukom ïaid ka long ba dei ban ïaid ha khmat eh da ka nongkit Syrngu, bud ki kynthei nong synran jong ka, bud sa u lyngdoh-sad bad u lyngdoh-sla, bud u duli u tympan lem bad ka bom ka ksing ka muri ka shalymmen, bud sa u shipai u swar ryngkat ka wait ka stieh, bad khatduh eh bud lut u paidbah paidsan baroh. Ha pdeng jong ki baroh, ïaid uwei u nongrah prew ding ban shai ka miet. Ka jingïaid wat la ka long mynmiet hapdeng ka lynti khoh ruh khoh ram jong ka lawbah, pynban ka shongkun bad shongshit bha. Naduh ba sdang mih u duli u tympan u tem u put ïa ïaid da ka sing shadwait haduh ba la win ka khlaw baroh kawei, kumjuh ruh ki shipai ki swar ki shad wait artat artat lynti, ryngkat ka kyrkaw ka risa, ka kynha ka kynkiw man la ka teng, Ha......... Hu-hu-hu. Wat la u bnai u shitom ban shat jingshai lyngba ki tnad rben sla jong ki diengbah, pynban ki jingshai ba shu ïoh phngoid pateng patung lyngba ki thynram hangne hangtai, lem bad ka ding barew ki biang hi, kat ban pynshai ban lait na ka ur ka hap, ka btuit ka syntuid, bad ki duli ki tympan ki tip hi ban peit bad kylla na ka 'sing shad wait sha ka 'sing mastieh haba

la poi ha khmat ka Longdoh-kut bad ka jaka kñia Ramew kata, lada leit kroh Syrngu sha ka lad Tyrñiei.

Tang shu poi ha ka jaka kroh Syrngu ba la pynkhuid lypa, ka nongkit ka buh ha tbian ïa kata ka song ba ka kit bad ki sa sei baroh ka tiar ba donkam hangne, nangta u Lyngdoh-sla u shim ïa ka wait khmut u puh ha kata ka sharing san jaka lane san thliew, bad u pynthiah da ki lynnai san tylli ha kata ka rukom ba ki jyntang lynnai ki don sha jan jong u kata, hapoh kita ki thliew ba la puh, bad ki kliar lung pat ki phai sha khmat. U nongkroh Syrngu u shong barabor na them bad phai khmat shaphang ba kiew ka sharing, lada ka Syrngu ka wan na ri thor kata, u phai shaphang shatei, lada ka wan na ri Khasi u shong phai shaphang shathie, katto katne jam sha ka mon jong u nongkroh syrngu, ki ïeng ki shipai ki swar, u duli u tympan bad ki ïai tem shad katba u nongkroh Syrngu u nang pyndep ïa ka niam.

Ynda haba la puh san khmut wait, bad la pyndem pynthiah ïa ki lynnai kumba la batai, u nongkroh Syrngu u ber rynsi uba la khleh lang bad u nei ha trai lynnai. Nangta u shim sa u klong bad buh ha tbian, u shim sa ka syiar u bat ha kti, bad u sdang ban kynih ban phawar. Ki shipai bad ki nongtem ki nang ïai pynjam pynih ïa ka tem ka shad khlem shong thait. Hangne u lyngdoh-sla u kynih phawar marwei bad u sdang da kaba kynud sur artat kumne :—

Ko syiem Syrngu trai kynrad
syiem ri shnong
a lut la kumto
te shah da de la ka nat
ale ka ïad suit ka ïad shor
ryngkat ka shah da de la ka nat



Ha ka miet kheit kba, ki pynshong la ki Dur-bret halor ki Mawknor





U shipai u swar u nguh shwa ban kit noh ïa ka syrngu ne ia ki Dur na ki Lad



U MAIDULI KSIR



Ki pynshong Dur
ha duwan Lyngdoh/Syiem



La poi lut ki Dur
ha duwan Lyngdoh/Syiem

ryngkat u shipai u suwar
ryngkat u duli tu tympan
ryngkat ka shah da de la nat
ka symput ka syntem ryngkat
ka shah da de la ka nat ba ong
jin la katu ba shah da de ka nat
ba jah u kongsan Lapang u duloi Lapang
ba jah u syiem Mariñ u lyngdoh Mariñ
ba jah u basan Makri u basan Makroh
ba jah u kynja thunen u kynja rinem
jin la kata ba shah da de la ka nat
ba ïeng nga shu bah mynta
ka shu kieiñ mynta ka shu kroh ka shu pun mynta
la poh ka lad ka jaka
la poh ka lynti ka syngkieñ
lano ba dem ka kheiñ dem ka khai
dem ka diplin di knor
wan pha na ri dikhar te mynta

(Namar dei ka snem ba ka wan na ri dkhar)
wan shaw la ba suk hajar binong
hum.............. sha........... u
mynno kaba dei mynno kaba tem
mynno kaba lum mynno kaba shim
da shah da de ka nat
ko syiem Rungu ko syiem rushi
ko syiem Rusong shah da de la ka nat
kut la kata te bei la ka nat
mynta te li shim da ba suk
mynta u smai ju tang
a shah da de ka nat
uba smai kynthei uba smai khynnah

ho ei uba smai samla uba smai sam hoi
shah da de ka nat
uba smai da dih da ka kam
ka lei da ka wan
shah da de la ka nat
u smai la ka dur da ka dar
te jin la katta shah da de la ka nat
ka shu bah mynta ka shu kieiñ mynta
lut la katta te shah da de la ka nat
ka shu kroh ka shu pun
shah da de la ka nat
la poh ka lad ka jaka
la poh ka lynti ka syngkieñ
E-e shah da de ryngkat
u shipai u suwar ryngkat u duli u tympan
u symput u syntem ryngkat
u tdong u rynñiaw ryngkat
ka shah da de ka nat
ka shalamen ka shalyngkhriaw
lut la kata to shah da de la ka nat
ryngkat u smai ha Me u kyntang ha Me
mynta yn shim da ba suk
mynta ka pei spah mynta ka pei phew
mynta ka pei lap mynta ka pei khlew

(Hangne u bteng da kaba shu kren khlem da kyn-ud sur)
mynta ka smai kyntang ha Me
u ba smai kynthei uba smai khynnah
u ba smai samla u ba smai samhoi
ban shim la basuk mynta hajar nguh
Sha......... Hoi......... ru......... ru......... rum.
Ale.............. leit la kata

te shah da ni lut la kata te bei la ka nat
a lem ryngkat shah da de la ka nat
mynta ka bei spah mynta ka bei phew
mynta ka bei lak mynta ka bei klur
Lungkhoh mynta to war mynta lukhmi lukom
mynta u pynbah mynta u pynkieiñ
sha ho...... ru ru......... rum.

(Hamar hangne pat u sdang biang bad ka kyn-ud sur u ong)
lei la kumto to lah katu te bei la ka nat
da lieh u smai da lieh u tang
da lieh u lynnai da lieh u phrut
u shah da de la ka nat
lut la kumta te de la ka nat
da soh u rynsi da soh u ranap
ka ïad plih ha Pha ka ïad plon ha Pha
katto te din la ka nat
la khuit ka sat ka dor
la khuid ka sad lynti
to wan bud mynta to wan khleiñ mynta
ryngkat ka sadong ksir ryngkat ka sadong rupa
ryngkat ka shah da de ka nat
ryngkat u saipat ryngkat u sai khniang mynta
ryngkat u 'lanai ryngkat u 'la sier
ka syiem Rungu ko syiem rushi
ryngkat u shipai u swar
ryngkat ka synput u syntem
ba ong u duli u tympan
lut la kata te nin la ka nat
ryngkat u syiem u ba khraw.
A nga kren shi-hajar kyntien
ko syiem Rungu ko syiem rushi

to wan bud to wan khleiñ
to wan dap to wan lei
ryngkat ka nat shisnem shisien
Sha......... ho......... ru......... ru......... rum.
Du klui duklui duklui
ko syiem Rungu ko syiem rushi
nga pah saipat nga pah si khniang
nga pah ryndi nga pah muka
nga pah sala nga pah sapur
nga pah naidem nga pah naishang
nga pah saru nga pah krai
da shah da de ka nat seh
lut la kata te shah da de la ka nat
sho hoi......... mynta
to wan bud alem to pynkhleiñ alem
to pyndap to pynïeh alem
to ko syiem Rungu ko syiem rushi
lut la kata te nin la ka nat
shisnem shisien
ba jah u kongsan Lapang u daloi Lapang
ba jah u syiem Mariñ u lyngdoh Mariñ
shah da de la ka nat
u kynja thunem u kynja rinem
u kynja ba puh u kynja ba thung
u kynja ba long u kynja ba man
la poh ka sad la poh ka dor
la poh ka Pyrtuh ka Luwai
ka thawkur u mankur
la poh ka bla ka tyngkheiñ
la poh ka shah da de ka nat

la poh u lum shnong lum thaw
la poh ka ri ka raid.

(Nangta u shu kren biang khlem kyn-ud sur u ong)
A nga kren hajar kyntien
to pynbut to pynbi
ko syiem rinem ko syiem rushi
nga pah rusi nga pah runap
nga pah da shah da de ka nat
nga pah naidem nga pah naishang
nga pah ka sadong ksir sadong rupa
nga pah ryngkat ka shah da de lynnai la sier
.... sha ho u............ (Bad u sdang kyn-ud sur biang)
diklu diklu diklu diklu
diklu diklu diklu diklu ko syiem Rungu ko syiem rushi
to wan ku to wan kam
ka shah da de ka nat
la poh ka sadong kisir sadong rupa
la poh ka shubah la poh ka shukieiñ
la poh ka kynthup la poh ka kynthiñ
la poh ka shah da de ka nat
la poh ka lad la poh ka jaka
Hoi......... e
ka shah da de la ka nat
kato to wan ngat 0
pha kato to wan bi 0
pha ko syiem Rungu ko syiem rushi
ka shah da de ka nat
ko syiem Rungu shnong Rungu raid Rungku
Ryngku du lyngdoh sho ho.... ....
du klui du klui duklui duklui duklui

(Nangta u pyrta jam u ong)
'to ïa sar ka Rungu'

Ha ka por ba kynih phawar kumtei, u nongkroh Syrngu u bet artat hateng hateng ïa u khaw u rynsi sha kamon, sha kadiang bad sha khmat jong u, bad un tang shu pyrta, 'to ïa sar ka Rungu' (to ïa wad ïa ka Rungu lane Syrngu) un ai artat ïa ki sadong ha ki samla ba kin ïa wad ïa ka 'ñiang tyngkrong. Kloilan ki samla bad u nongtbeh ding kin ïa tbeh, bad wad ïa kata ka khñiang kaba rit bad shitom ban ïoh khamtam ba dei mynmiet. Kin tang shu ïoh ïa kata ka khniang, ki thep ha kita ki sadong bad ki ai ha u nongkroh syrngu. Ïa kita ki khniang tyngkrong donkam 6 tylli. Te ynda la ïoh lut baroh 6 tylli, u nongkroh Syrngu u bteng biang ka kynih ka phawar ryngkat ka kynud sur bad u ong :—

Lei la kumto te lah la kumta
ko syiem Rungu ko syiem rushi
la wan da phah
la shah da de la ka nat
te mynta wan kieiñ la basuk
mynta umjat mynta ka umnong
mynta ka ïad bang mynta ka ïad thing
mynta ka ïad hir mynta ka ïad toh
mynta ka ïad kum mynta ka ïad khra
mynta shala re dom re la bukhoh re
la bud ti la bud jat ïa Pha
ka syiem Rungu shnong ka syiem Rungu raid
sha hoi........... ru rum
a lei la kumta lah la kumto
to shah da de mynta
ka umjat mynta ka um nong mynta
ka ïad bang mynta ka ïad thing mynta

ka ïad hir mynta ka ïad toh mynta
ka jakum mynta ka ja khra mynta
ka ja sdieh mynta ka ja saiñ mynta
ka ja plih mynta ka ja plom a he e
shah da de la ka nat
la kumta te bei la ka nat
shisnem shisien ha Pha
ka shad rong ka shad nam ha Pha
u tdong u rynñiaw ha Pha
bu ong shisnem shisien
u duli u tympan ha Pha
da shah da de ka nat
ka symput ka syntem ha Pha
u shipai u swar ha Pha
lut la kumta te nin la ka nat
te mynta to wan kiew la ba suk
to bei ka nat mynta
ka umjat ka umnong
ka ïad bang ka ïad thing
ka ïad hir ka ïad toh
ka ïad kum ka ïad khra
ka ïad sdieh ka ïad saiñ
ka ïad plih ka ïad plon
sha hoi ru...... ru...... rum
lut la kumta te bei la ka nat
mynta u shim la ba suk mynta
ryngkat ka shad da de la ka nat mynta
soh ka bei spah soh ka bei phew
soh ka bei lak soh ka bei klur
shah da de la ka nat
lut da bi spah a Pha

la bi spah u khyndai bu ku
u khyndai bu kam
ha...ei da bi spah u khyndai Ryngku
u khyndai Basa
bi spah u khyndai batun
u khyndai bi ni
u khyndai li-e u khyndai tu e
u khyndai basir u khyndai ba krang
lut la kumta nin la ka nat
ba khraw kato ka bi pah
ban khraw ka biphew ban khraw ka bi lak
ban khraw ka bi klur

(Hangne u sangeh kaba kyn-ud sur bad u shu duwai beit u ong)
Ah nga kren shynnin ka bisat a Phi
hajar kyntien se blei
ka syiem Rungu shnong
kieiñ la basuk mynta
ka bi spah ka bi phew ka bi lak ka bi klur
u lyngkor u shuwar u khaw kham khaw thiñ

(Bad mynta u kyn-ud sur biang)
sha......... ho......... ru ru......... rum.
Ale ko bi spah ale ko bi phew
ale ko bi lak ale ko bi klur
ale u khaw dukor ale u sukor
ale u khaw plih ale u khaw plon
te sha la de la ka nat
to kyntait to kynber to shah da ne
ko Rungu te mynta ka rushi te mynta
un lum te mynta u ai te mynta
bu ong to shah da de la ka nat
shisnem shisien

bu jah u kongsan Lapang u daloi Lapang
u syiem Mariñ u lyngdoh Mariñ
u kynja thunem u kynja rinem

(Nangne u sangeh ka kyn-ud sur bad u shu kren biang)
kata sa dem la kane ka rngu ka rushi
kato da ka sat lad sat jaka
sat lynti sat syngkien
to un phai to un theh to un hoi
to un ku to un kam
la poh ka sadong ksir sadong rupa
la poh ka shah da de la ka nat
saipat u u sai khniang
la poh ka ryndi ka muka jin la kata ka shah da de la ka nat
ka sala ka sipur la poh ka lad ka jaka
sha ho...... ru ru rum
lut la kumto lah la kumta
shah da de la ka nat
ko syiem Rungu to ka syiem rushi
shah da de ka nat
to un bud to un kling
to un rap to un bi du
kato u sah lad re ho
sah jaka re ho sah lynti re ho
sah syngkieñ re ho
bu shah da de ka nat
sah rinem re ho sah khilaw re ho
un bud la poh shah da de ka nat
la pah ka sad la poh ka dor
la poh diwan la poh dikeh
to kynthup to kynthai
mynta shu bah mynta shu kieiñ

mynta shu kroh mynta shu kbei
buh ka shah da de ka nat
ko syiem Rungu ko syiem rushi
shah da de ka nat
ko syiem ri shnong ko syiem ri raid
jin la ka ta to nin la ka nat
to wan bud to mynta
to wan kling te mynta
to wan rap te mynta
to wan bi te mynta
sha...... ho...... ru...... rum
ko...... syiem rishnong tang katta hajar nguh
sha...... ho...... ru ru rum.

Hapdeng ka kynih ka phawar kumtei haneng, u Nongkroh Rungu u shim ruh ïa ka syiar u bat ha kti bad u ot na ki pung kjat khlem da pyn-dkut hynrei tang kat ban mih snam. Da kane ka snam syiar u tah ïa u klong bad ïa ki 5 lynnai ba la pynthiah ha madan, nangta u phut katto katne ka 'nerjem jong ka syiar, bad u tah bad buh lang ha baroh ki 5 lynnai bad u da tah snam biang sa shisien pat ïa ki lynnai bad ha kita ki sner syiar ba la buh. (lada dei ka Rungu pamlat kata ki kñia bad pom ha kane ka jaka ïa u lang ïong uba ki la rah lang mynba ki wan ban kroh syrngu). Ynda la dep ki jingleh-niambaroh, u nongkroh syrngu u shim sa ka ïad-um u suit arsien arwat ha baroh ki san lynnai bad sa shim sa u khaw u kawang u pher halor ki lynnai bad sha khmat jong u. Nangta u pyndait lang ki kti bad u nguh dem ngon ha baroh kita ki 5 lynnai. Nangta u sot pat ïa u khaw, ki sner syiar ba la bit snam bad u rynsi na baroh kita ki san lynnai kiba u la buh mynba u dang sdang ban leh niam, u da shim lang ruh de bad u wei u lynnai bad u song ïa kita baroh

khoit ha kawei ka song. Nangta pat u song noh sa ki sadong ba la thep ïa ki 'ñiang tyngkrong bad khatduh ïa baroh ki jingsong kiba la wan rah. Nangta u shin sa ïa u purew ba la don ha ka kyllung rnong, u khleh um bad synreit ïa kata ka jaka, ïa u paidbah, u shipai u swar u duli u tympan, ka ksing ka bom, ka muri ka shalamen. Kane dei ka spong jong ka Rungu. Ïa kita ki saw lynnai kiba sah ha jaka lehniam, u rwiñ uwei pa uwei bad u sa buh biang ha ka juh ka jaka tangba da khongpong kata, u kliar lynnai u poi ha ka thliew ba la puh da ka khmut wait bad u jyntang lynnai u poi ha ka jaka ba la don ka kliar lynnai mynshwa.

Ynda haba la dep ïa kine kiei kiei baroh ki pynbah pyn-kieiñ ïa kata ka song ha ka nongkit syrngu. Lada dei ka Pam-lat kata ïa ka khlieh blang ruh ki song bad pynkit lang ha ka nongkit syrngu. Tang mar kumta hi u duli u tympan u kylla ksing bad u put u tem da ka 'sing nguh, ha ka juh ka por u shipai u swar u sangeh ka shad u ïeng lang shriak ha u ang bad ïa phai ka khmat sha ka nongkit syrngu ban nguh. Ïa kane ki ong 'Ka nguh,' bad ki nguh san sien san wat kata baroh ki kynud lang Hoi........... bad risa lang kiw........ kiw........ kiw........... Ka jingud Hoi........ kiw........ kiw........ kiw, ka pher bak ly bak na ka sur phawar ïasiat lane ka langhei duhoi luhoi, hynrei ka long ka jingkynud bamyllung, kaba jlan bad da ring sur bha. Kumba la ong mynshwa, ha ka por ba ki nguh ki shipai ki ïeng shriak ha u ang bad phai khmat sha ka nongkit syrngu, ki buh ka kjat kamon sha khmat bad ka diang pat sha dien, nangta ki kynud bad pynkhih la ka met tang na syngkai shaneng, bad kynud artat hoi...... kiw, kiw, kiw, haba ki kynnoh kiw, kiw, kiw ki da nguh la ka khlieh sha tbian, lem ka pyngnguh la ka wait stieh. Kata ïa ka wait ba ki bat ha kti, ki pyndem bad

thew da ka khmut wait sha tbian, kumjuh ruh ïa ka stieh kaba ki bat ha la ka kti, ki pyngnguh lang bad ka wait shisien peit imat kumba pyni ïa ka Ram-ew ba kan peit ïa kata ka wait ka stieh.

Tang dep ka nguh ki sa leit phai biang sha ïing ka Lyngdoh kmei, bad ki ïaid na ka juh hi ka lynti da kaba put ba shad kum mynshwa, ryngkat ka kylla ksing ha ka jaka ba donkam thik kum haba dang leit ban kroh Syrngu. Kane ka jingleit ka long da ki paidbah baroh wat la ka miet ka khriat pynban bun ki longkmie ki bah la ki khun rit bad leit bud lang bad u paidbah. Tang shu poi ha ïing lyngdoh-kmei, ki sa ngeh ha phyllaw bad u lyngdoh u shim kawei ka sadong ba don ka tongkrong, u pyllait ha tyngkong bad u ong artat kumne :—

Li shu kroh shu pun la pah ka lad ka jaka, kat tu to wan ku noh wan kam noh napoh ka tyngkong ka tyngbet, la poh ka leikhnong ka leikpait, lapoh ka duwan ka dikeh, lapoh ka lisat lidor, lapoh ka thup ka lukhmi.

Tang dep kumta ki sa suit ïad-um ha ka jaka ba pyllait ïa ka Syrngu bad ha ïing. Kane ka jingsuit dei ka suit wai, bad kane ka ïad-um dei kato kaba ki la rah sha jaka kroh Syrngu, kaba la pyntam khnang ban ïoh pyndonkam pat ha ka suit wai, ka daw ba ki suit pynwai tang poi ha tyngkong ka long ba ki la ïoh ban pynku Syrngu, bad ba ka la poi suk poi saiñ khlem ka bitar ka buh khoh, lane kumba ong na ki 'ba lait na ka dom ka shla, ba wan da kaba jem.'

Ha diwan lyngdoh kata ha phyllaw ïing ka Lyngdoh sad, ki buh kawei ka pdung bad ïa kata ka song ba la wan kit da ka nongkit syrngu, ki buh halor kata ka pdung. Kiwei pat ki tiar ba la rah lang kum u klong, ka um, ka kyllung ba la don

kpu, ka wait, u luta ba la rah hi da u lyngdoh sla ruh ki buh lang hangta hi hajan ka pdung, ka jingshad bad ka put ka tem naduh ba wan kit Syrngu haduh kane ka por ruh ka nang ïaid hi shaid shi shaid, bad la nangshit nangshit ba la nangpoi sha ka pdeng ka leh niam leh rukom. Kumta ynda la buh lut ki tiar baroh hajan kata ka pdung, ki sa khreh ban leit shaw Dur noh, kata lada dei ka Rungu Pamlat lane ka Rungu Pamphan namar ki hap ban Pynshong Dur bad ki sa pyndep ïa ka jingkñia ynda la poi lut ki Dur, hynrei lada dei ka Rungutap kata u lyngdoh sla u sdang noh ïa ka ban kñia da kaba u shim shwa ïa ki 'lamet u bat ïa ki halor jong kata ka song kaba don ha ka pdung da ka kti ka diang, bad da ka mon pat u bat ïa u luta rnong ba la don um, u sait u suit ïa kata ka sla da kaba ong kumne :— 'sait suwa u larit u la tliej ba khyrwi la-ïong la-er ba par kawieh ka tah, katta khyndaiñ bise.' Nangta u sa siang ïa ki ba tbian. Ka sla ba nyngkong bad kaba ar u siang sha ka liang ka mon jong ka song kaba halor pdung, bad nangta u shim sa ka kyllung kaba la don kpu, u bad da ka diang bad u synreit kpu halor ka sla da kaba ong, 'ka spong ka phali u nam phuh u nam phiang.' Nangta pat ki sei sa u Lang-ïong batlem khlem thoh dak, u sniang bad ka syiar, ïa u sniang ki shu pyndem, hynrei ïa u syiar bad u Blang ki shu bat, bad u nongkñia u kynih u phawar kumne :—

Ko syiem Rungu syiem rushi trai kynrad
te shah te ni lei la kumti te lah la kumta
te shah da de la ka nat
le dei ka shu kroh ka shu pun
ka shu bah ka shu kieiñ
nga pah lynnei pah lasier
pah khur pah khriam

pah ryndi pah muka
pah sala pah sapur
pah sipat sikhniang
lut la kumta te Trai na ka nat
la wan la shah da de la ka nat
la poh u lum shnong u lum thaw
la poh ka ri la poh ka raid
la poh ka sad la poh ka dor
la poh ka Pyrtuh ka Lawai
la poh ka thup ka lukhmi
lapoh ka bla ka tyngkheiñ
bu ong bu shah da de la ka nat
shisnem shisien
ba jah u kongsan Lapang u daloi Lapang
ba jah u lyngdoh Mariñ u syiem Mariñ
bajah u basan Makri u basan Makroh
ba jah u basan Nongko-um u basan Nongshli
u kynja thunen u kynja rinem
u kynja ba buh u kynja ba thung
te lait la kumta
te shah da de la ka nat
la lei ka pynku la lei ka pynkam
te poh ka shah da de la ka nat
la poh ka tyngkong la poh ka tymbait
la poh ka san puh la ka san khei
la poh u riseng la poh u rijied
lut la kumta te shah da de la ka nat
te mynta te shah da ni
u langkoh u langkar u langjew u langsiem
lang durong langmohong u thied lah u myrjai
markit marshan marbah markieiñ

u Pha marker u marshlong u Pha
mar ap u mar por u Pha
sep ei ka pynku sep ei ka pynkam
sep ei ka ïatap sepei ka ïa dem
ïa ïadthoh ka ïad thiñ sepei
ka shah da de la ka nat
ka shu bah ka shu kieiñ sepei
ka shad rong ka shad nam sepei
u tdong u rynniaw sepei
ka shah da de la ka nat
ka syiem Dur ka syiem khoh
la poi ka shan da de la ka nat
te mar kit te mar shan
te mar bah mar kieiñ a Pha
- e u langkoh u langkar u langjew
u langsiem u lang durong u lang mahong
da dam synrih da dam symphuid
ha ka pam ha ka thait
ha ka juwad ka juriñ
da synriam da syngngoid da tummuiñ
da tyndam da kyrdem ka kyrsah
du wait du phari
leh ka tim sang ka tim ma jong Me
u mynru leh ka tyngkwah ka di hu
ka pashait ka pashor jong Me
ka jukon ka tim mon jong Me
la kit la shan la bah la kieiñ
la ker ka la shlong la ap ka la por
la mane la majon ka Rungu ka rushi
ryngkat ka ru shieng ka ru raid
ryngkat ka shah da de la ka nat

ryngkat ka shisnem shisien
u langkoh u langkar ha ka pam ha ka thait
shah da de la ka nat
ka synrih ka symphuid
jin la kata shah da de la ka nat
da pyngngeit da pynnguh
ha ka pam ha ka thait
da shynriñ mynrit
da shah da de la ka nat
da byndait lmuiñ
dam kyrdem dam kyrsah
ko syiem Rungu shnong
Trai Kynrad

Ha ka por ba u lyngdoh u kynih u phawar u wei pat u lyngdoh nongïarap u bat ïa ka syiar, uwei pat u bat da ka diang ïa ka blang bad u ksoh da ka mon ïa u luta, kumta katba nang ïaid ka duwai phirat ka kynih ka phawar ki theh um artat khyndiat ïa u blang na ka khmut bad lada u synriah phrat ka mut u bha bad u kohnguh ban leit kum u jingkñia. Ha pdeng kat kane ka duwai ka phirat ha ryngkat ka jingshad u shipai u swar, ha ryngkat ka put ka tem u duli u tympan, u nongkñia u pynsngew ba u la ai shi syiar, shi blang, shi sniang bad u da synreit um ïa ki baroh, katba u nongïarap lem pat u nangsei ïa u khaw bad kiwei kiwei ki jingsong na ka song ba la kit ka nongkit Syrngu, bad u buh ïa u khaw bad ka wait sha liang ka diang jong ka lamet ba la siang ha tbian, nangta u nongkñia u ot ïa ka syiar halor ka pdung, ïa u blang, ki kyllan um bha ïa u ryndang, bad u nongkñia u pynsngew ba u la pynbiang shisnem shisien, bad hangta la sangeh ka put ka tem ka shad ka kynthih, bad la kynjah ka khlaw jlang. Hangta u nongpomblang u law la ka



Ha u Ang ryntih kawei, ki shut wait pyni pyrthei

Maiñ dap shynrang mastieh saw ngut
ha snam nylla kam pat khleh jngut.





Ka shad kynjuh kynthei





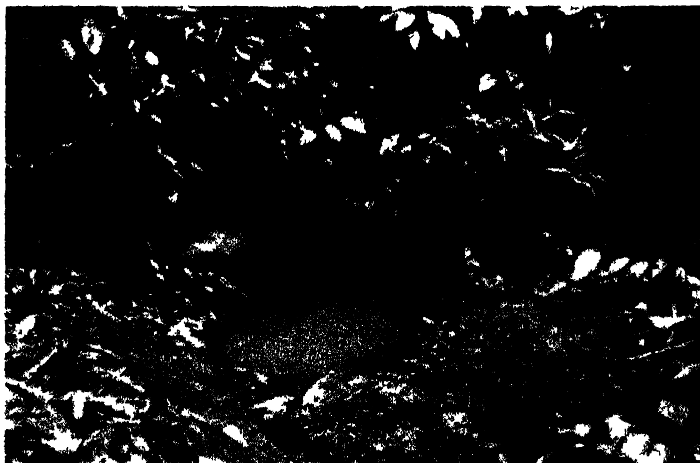
Ka Kynthei ba ia tong Um-Blei



Ki Thei samla ki dung Khaw-Thar-Blei harud duwan Lyngdoh-kmei

---

KA UM LALUNG



khomlongblei bad u buh halor u pdung u pom kynsan tbak ïa u blang na ryndang bad hap artat ka khlieh blang halor ka sla ba la siang lypa. Mar kumta ki pynjaw ïa kata ka snam blang ha u khiew ba la khreh lypa, hangta hi la riew biang ka bom ka ksing ka shad ka kmen, bad ki ot sa u sniang bad ki pynjaw snam ha u juh u khiew uba ki pdiang ïa ka snam blang. Te ynda la dep ka pom blang, ot sniang, ot syiar, ki sa khreh noh sa ka ban leit shaw Dur na ki lad kiba ki la buh ïa ki. Katba ki dang khreh kumne, u shipai u swar u duli u tympan, u nang ïa dih jah thait sngewbha ïa ka ïad-um ba ju ai da ki Lyngdoh-kmei bad ki Mariñ khonjiñ

Kumba la ju ïa tip hi, ïa u syiar ki ju peit na u rwieng, ki snier, u briew bad u blei, katba ïa u sniang pat na u dohnud u blap u ksang bad kumta ter ter hynrei ïa u blang pat ha Raid Nonglyngdoh ki peit kumne. Shwa ban pom ïa u blang ki ju bat ïa u ha kata ka rukom ba u ïeng phai khmat sha ka sla ba la siang lypa, kumta mar ïa pom bhat ki peit artat ïa kine ki dak ki shin harum :—

(a) Lada phai khong pong kata ka ryndang sha ka sla bad ka khmut sha wei pat, ka dei ka dak kaba sniew.

(b) Lada ka khlieh ka hap beit ha ka sla bad phai khmat kumba la pynbiang ne pynphai shwa ban pom kata dei kaba bha tam.

(k) Lada haba pom bhat, u dait bniat, kata dei kaba sniew tam, ki ong *'Shan Ksuid'*

Ka rukom ba ki peit ïa ki dak ki shin haba ki pomblang, bad ka rukom kynih phawar ka long hi kumjuh la ha ka Pomlat kaba ki pyndep ha jaka kroh Syrngu, ne la ha ka Pamphan bad Rungu tap kaba ki pom ha duwan Lyngdoh.

KABA LEIT SHAW DUR BAD KHEIT KBA

Hadien ka suit Dur, suit Syrngi, la ju leit lam ïa ki Dur bret sha la ki lad ba la buh ïa ki Dur Karew. Hangne ki pyllait baroh ki hait ki sker na ka Dur Karew ha ka Dur bret, bad ki nongap dur ki ap la ki Dur haduh ban da wan shaw kat kum ka niam.

Ha ki por ba kham mynshwa ki don palat ïa ka 15-20 ïing niam ha Nongbah, kumta ki Dur ruh ki long 15-20 tylli, hynrei mynta la nang kham duna ki iing bad ha ka Sajer 1979 bad 1980 ki don sa tang 7-ïing, kata tang 7 Dur. Ka por ba ki leit shaw ïa ka Dur ba la buh ha ki lad ka long palat ïa ka shiteng synïa. Ïa kine ki Dur la kit la bah da ka Nongbat niam kaba ki ong 'ka trai' ym dei da u shynrang. Ban kit Dur ne ka trai nongkit Dur, ka dei ban long ka briew kaba khuid nadong shadong kumba ïa long lem ki para briew ha ka imlang sahlang. Kam dei ban long kaba bud nam ha kano kano ka bynta ka akor briew. Lada dei kaba dang samla ne kaba la don khun ruh bit hi. Ka nongbat niam ne ka trai, kam bit ban bam ïa ka tham, ka smuk, u Jajew khlaw, u pathaw-ïong, ka jaiur-jatah, ki kyndiah ïa lade na kitei kum ban kynmaw barabor ba ki long ki 'trai.' Nalor kata, ha ka por Sajer kim bit ban bam ïa u khaw khar naduh ka por ba la kheit kba kata, ha ka miet Nikpur (Lyngka) haduh ka step Khyllewbah (Mawlong)

Hynrei ki lah pat ban bam ïa u khaw pnah ba la shet. Ka jingleit shaw Dur ka long laisien laiwat, nyngkong ki leit na ka lad Mawïong, bud sa na ka lad tyrñiei bad khatduh ki leit na ka lad Nongthyrlong. Man la ka sien ba ki leit shaw Dur, u duli u tympan ki shipai ki swar ki ju mih na duwan lyngdoh, bad ynda la wan phai ki wan ïuh kjat biang ha duwan

lyngdoh, shwa ban leit shaw Dur biang sa na kiwei kiwei ki lad. Ki ju leh kumne haduh ban da dep shaw lut baroh ki Dur. Ka trai niam lem bad la ki jait la jong ki la ap thik kumba la ong mynshwa ha ka jaka buh Dur, katba u shipai u swar u duli u tympan ki mih na phyllaw ka lyngdoh-kmei ne ka syiem, (katba hap ka Sajer) ban leit shaw ïa ka Dur. Haba ki leit shaw Dur ki shipai lem bad u duli u tympan, ki shad ki put ki tem kumjuh kum haba leit kroh syrngu. Te tang shu poi ha ka jaka buh Dur u kñi u sei ki hait ki sker napoh ka Dur, u beh ïa u ksuid u khrei, u duwai phirat da kaba u pher shwa ïa u dpei bad u skop, nangta u pher sa u khaw bad u suit shwa na u klong. Ynda la dep suit, u sa kheit kba bad ki sa bam sa 'Ka ja sngi Dur' bad dih ïa 'Ka ïad sngi.' Ka kyntien ha ka kynih ka phawar ha ka por leit shaw Dur bad kheit kba, ka pher na uwei u kñi ha uwei pat, hynrei ka pdeng jingmut ka long hi kumjuh, bad ki ju sdang da kaba kynud lang bad ka sur :—

Ko......... ryngkat ka shah da de ka nat
Ko syiem Dur ko syiem khoh
bu ong shah dani ka nat
shisnem shisien
ryngkat u shipai u swar
U duli u tympan
ryngkat ka shah da de ka nat
ka symput ka syntem
ryngkat ka shah da de ka nat
bu ong u tdong u rynniaw
ryngkat ka shah da de ka nat
ba ïah u kongsan Lapang u daloi Lapang
ba ïah u lyngdoh Mariñ u Syiem Mariñ
ba ïah u basan Makri u basan Makroh

ba ïah u basan Nongko-um u basan Nongshli
te mynta da din la ka nat
mynta wan deiñ la ba suk
mynta u byrnei u phrut
u smai u tang
u shah da de ka nat
u ba smai kynthei u ba smai khynnah
u ba smai samla uba smai samhoi
Hoi......... shah da de la ka nat
mynta u shim la ka ba suk to shah da tynni
lut la kata te shah da de ka nat
ryngkat jong Me
ko syiem byrnai ko syiem phrut
ryngkat ka shah da de ka nat
u ba smai di shan da kata
ryngkat u smai kynthei u smai khynnah
Hoi uba smai samla uba smai samhoi
to syndit la ka nat
ryngkat ka syiem Dur ka syiem khoh
ka bei ka ran
ka mane majon
lapoh ka shah da de ka nat
lapoh ka diwan la poh ka dikeh
di shah da de ka nat
ba jah di shah da de ka nat
u kongsan Lapang u daloi Lapang
u kynja thunen u kynja rinem
Ah ko syiem byrnei ko syiem phrut
ko syiem smai syiem tang
mynta wan shim la ba suk
mynta ko bei spah ko bei phew

ko bei lak ka bei klur
sha...... ho...... ru ru rum
Hei i shah da de la ka nat
lei la kato te lah la kata
de shah da de ka nat
la lieh u byrnai la lieh u phrut
te bei ka nat
suk u smai u tang la bei ka nat
uba smai kynthei uba smai khynnah
uba smai samla uba smai samhoi do
uba smai lapoh ka lei la poh ka wan
la poh ka dih la poh ka kam
la poh ka jaid la poh ka jung (iung)
la poh ka jaid la poh jing
la poh ka khaiï la pateng
la poh ka bara ka baken
la poh ka rubok ka rubai
Ha e, shah lade na ka nat
ryngkat ka jong Pha
ka syiem Dur ka syiem khoh
leh i e shla ioh dom Pha
ju dom a Pha
ma lait ka buh khoh jong Pha
ka buh bujar ju Pha
ka deiti ka deijat jo Pha
(Nangta u bteng da kaba shu kren u ong)
ko syiem Dur syiem khoh
ba deiñ la basuk te mynta
ryngkat ka bei spah ka bei phew
ryngkat ka bei lak bei klur
jong nga u bynru

sha... ho... i ru ru rum
Ha...... i shah da de din la ka nat
lei la kumto te lah la kumta
to mynta to pynbud
to kit la kata ryngkat u soh
u khyndai ryngku u khyndai basa
Ho... e to shah da de la ka nat
ryngkat ka bei ka thait
ka nguh ka dem
shuwa ba phin wan
ryngkat ka bei Longdoh ka Longpun
ryngkat ka Bei ka shah da de ka nat
ka pyrda ka pyrshang
ryngkat u Thyrlong u dijei
ryngkat ka siejkri siejkor
Ha ei di shah da de la ka nat
ryngkat ka shah da de la ka nat
ba ong jin la kata
ko umtong ko umdong u kurjuh u kurjem
lut la kata to din la ka nat
to mynta to bud kieiñ la ba suk
mynta ko bei spah ko bei phew
ko bei lak ko bei klur
u lukor u shuwar u Lukhmi u lukhnan
u kurjuh u kur jem
u khaw plih u khaw plom
sha hoi...... ru ru rum
O lei la kumto te lah la kumta
te bei la ka nat
to byn ai to byn uiñ to bynta bynit
to byntheh to bynhai

mynlait ba klai jong ka batem ka ba lah
ka bukhoh ka bijar
ka deiti jong Ka ka deijat jong Ka
ko syiem Dur syiem khoh
la mane ju Pha la majon ju Pha
la buhti ja Pha la buh jat ju Pha
de shah da de ka nat
jin la kata ryngkat ka la phuh jong Pha
ka laphiang ju Pha
jin la kata ryngkat la poh ka diwan ka dikeh
ai e la poh ka lisad ka lidor
la poh ka Pyrtuh ka Luwai
ka thawkur ka longkur wan deiñ la basuk
mynta ka bei spah ka bei phew
ka bei lak ka bei klur ryngkat
u shuwar u lukhmi u lukhimon
a khaw-tho u khaw niam khaw doh
u khaw dait u khaw bret u khaw thung
u khaw bang u khaw plih u khaw plon
Sha ho...... ru ru rum
Sha kane ba thaw ba ban ba kam
ba jah ba lam ba shim
ka spah ka phew
nga wai ka tim ka ñiew
nga wai ka wah ka we hajar nguh

Ynda haba la dep ka suit ka shor, ka kheit kba, ka bam ja sngi Dur, ka dih ïad sngi, u kñi u thep noh baroh ka hait ka sker hapoh ka Dur, ïa ka sla bad u kba ki thep halor ka dur da pyngkiang ha kata ka rukom, ba ka syntiew kba bad ka tlur kan phai sha ka mon haba wan phai. Baroh kine ki tiar ba don ha ka Dur ki long kiba donkam ha kaba yn

pyndep ïa ka niam ka rukom ha la ïing. Ynda haba la dep thep baroh ki sa tap nalor da ka jaiñ muka ba lieh-slem. U kñi nongsuit pat u pynkylla noh ïa ka jhoh bad ki sla ba la siang ha ka por suit Dur bad u bret ïa u maw pat sha ka liang mihngi. Mar kumta ki pynkit de ïa ka Dur ha ka trai, bad u duli u tympan lem bad u shipai u swar ki sangeh ka shad bad ki kylla noh sha ka nguh. Ki nguh san sien kum ha kaba kroh syrngu, ki kylla sha ka mastieh bad nangta sha ka shad wait, hangta ki trai Dur ki ai shi klong ka kiad ïa ki shipai ki swar ki duli ki tympan ki da pyrta artat 'Shipai u swar, Duli u Tympan, la ïa ïoh lut ka kiad ki Mariñ Wang ?" (ne kano kano ka kur trai Dur) Lada don u bym pat ïoh ki ai namar ym bit ban duh dih ïa kane ka kiad, lada don u bym ïoh bad u ujor, ki trai Dur kin hap ban siew ka kuna. Ynda haba la dep ïa dih ïa kane ka kiad ki shipai ki swar, u duli u tympan, ki khreh ban leit phai bad ki ïaid artat ryngkat ka put ka tem ka shad ka risa, ka rukom ïaid haba leit phai ka long kumne, ïaid shwa ka nongkit dur, bud u duli u tympan bad ka Bom ki Ksing ka Muri, ka sha-lymmen, bud u shipai u swar bad sa bud sa u paidbah, ynda poi ha lad ka syiem It, u duli u tympan u kylla sha ka 'sing Mastieh bad katba ki shipai ki nang shad ka nongkit Dur ka sangeh khyndiat bad u Pator u tah u thoh ka snam ka sner syiar katba u Maji pat u pher u pharait kpu ïa ka Dur ne ki Dur bad hangne ki ai artat ïa ka doh lama. Tang dep kumne ki ïaid biang bad ka shad ka put ka tem kum mynshwa. Ka nongkit Dur ka leit beit sha la ïing katba ki shipai bad u duli u tympan ki leit beit sha phyllaw ka lyngdoh kmei ban khreh ïa ka ban leit shaw sa ïa kiwei pat. Ngim dei ban klet ba la pyn sangeh ha lad bad la ai doh lama namar ba dei ka Rungu, tap, hynrei ban da dei ka Rungu Pamlat ne Rungu

Pamphan kim ju ai doh lama, hynrei ki nongkit Dur ki leit lang bad u duli u tympan u shipai u swar sha duwan lyngdoh ban pynshong Dur, bad nangta ki khreh pa khreh ban leit shaw sa kiwei kiwei ki Dur lada ym pat dep lut.

Ynda haba la poi lut ki Dur bad la pynshong ha duwan lyngdoh, u Maji u sangot u leit ban peit ban khmih lada kata ka rukom pynshong Dur ka la beit ne em, lada jia ba don jingbakla, ki phah pynbeit, hynrei lada don ki bym koh-nguh, kata khlem pep kin hap ha ka kuna ynda la wan ïaid bishar sa ki syiem, ki lyngdoh shwa ba kin pyndep ia ka jingkñia. Te ynda la dep ka thoh snam, thoh kpu, thoh sner, ki trai ki kit la ki jong ki jong ki Dur sha la ki ïingniam, bad ki kñi ki pyndep ïa ka suit wai na ka bynta kata ka miet ha la ki jong ki ïingniam. Naduh kane ka por, ki kñi nong-kñia kata u Ja bad u Arja, lem bad ka trai nongai ïad suit ki shah jingit tat haduh ban da bam ïa ka dohkñia ha ka miet Bam. Da kumne keiñ ki pynleit ïa ka miet ha ban da shai phlait, ban pyndep hok la ka niam ka rukom ba la buh uba hir uba toh ha ryngkat u Duli u tympan u shipai u swar.

KA ÏONGSHONG (NONGKREM)

Ha shwa ka Sajer, ki kñi rangbah na la ka jong ka jong ka kur ka ïing, ki ju lum kur ban pyrkhat ïa ka niam kaba ki ju pyndep shisien shisnem ha ki jong ki ïingniam kiba don ha Nongbah. Ha kata ka jingïakynduh lang, ki ju ïa pynbeit lang ïa ki kam baroh kum ïa u synniang u bynhei na ka bynta ka niam ka rukom kaba ki dei ban pyndep. Ha ka juh ka por u kñi u ju shoh pylleng ruh ban wad jingtip, lada u kñi ba la bam kwai ha dwar u Blei u dang lah ne em

ban kit ban bah la ka kur ka jait. Ki ju wad jingtip kumne namar ju don u kñi ba la ïap, u bym lah shuh ban kit, ne ba u kwah ban ai pateng noh ha uwei pat u kñi ba un kit noh sa ma u. Lada jia ba uta u kñi ba la ïap u dang kit, kata ki ju pynkit pynbah shwa ha u, hynrei lada um lah kit shuh, ki wad noh da uwei pat. Te ynda la lap la shem ïa ka kyrteng jong uta u kñi ba la ïap uba lah ban kit ban bah, ki sa nam bad pynbah pynkit da kaba shim ïa ka kyrteng jong u haba ki aibam ïa kiba la ïap. Ka pynsoh pynkham ruh ka long ha ka kyrteng jong uta uba lah ban kit. Hadien ba la pyndep pynbiang ïa kine ki kam baroh, ki sa thied ki sniang ki syiar bad kiwei kiwei ki jingdonkam. Te kumba lum ïa u synniang, ki lum ruh ïa u khaw, bad ki thep lang ha u juh u klong khaw, uba ki samla ki buh ha syndah ka durblei ne durbret ha ka miet Pynthih Dur.

Ka sngi Ïongshong dei ka sngi kaba ki pyni la ka rong ka taw ka Sajer sa thoh, namar dei ha kane ka sngi ba ki lok ki jor ki marjan shnong marjan thaw, bad kito baroh kiba burom ïa kane ka niam ki wan kiew sha Nongbah, dei ha kane ka sngi ba nalor ka shad wait bad ka mastieh, ki shad ruh sa ka Malangho, ka Dong-dong bad ka shad Kynjuh kynthei. Mynshwa ïa ka shad Kynjuh Kynthei la ju shad lang da ki shynrang bad ki kynthei hynrei ha kine ki snem ba hadien la shu shad pyndep rukom tang da ki shynrang.

Ha ki por hyndai la ju ker pyllun da ki siej tylli ïa ka phyllaw ïing jong ki syiem hadien ba la kñia ïa u 'Lang Pam duwan. Dei ha kane ka duwan syiem ba ki shad. Te ynda la dei ka por ban shad kynjuh kynthei, ki shipai ki leit shaw ïa ki syiem kynthei napoh ïing, hadien kata, ka syiem kynthei ka mih bad arngut ki shipai ban shad ïuh kjat ha duwan syiem. Ki nongsiat suloi ki siat la ki suloi khyndew tang mar

shu mih ka syiem. Hadien ba la mih shad ka syiem, bud sa ki samla kynthei na ki lyngdoh, bud sa ki khun ki hajar. Baroh ki kynthei nongshad ki da don la u nong pynñiad syep, nong ai um, nong ai kiad. Kino kino ki shipai ba ïa shim bynta ha ka shad kynjuh kynthei, ki lah ban ïa shad tang bad ki kynthei ba ïa dei kha dei man, kata kiba bit ban ïa poi kha poi man, kim bit ban ïa shad bad la ki kur. ki paidbah ruh kim lah ban ïohi ïa ka jingshad lymda ki rung hapoh kut. Ka shad kynjuh kynthei ka don tang ha ka Sajer syiem. Baroh ki jingshad la ju shad ha duwan syiem lada dei ka Sajer syiem, bad ha duwan lyngdoh lada dei ka Sajer Lyngdoh.

Ha ka shad wait ki ju shad da ki shipai ha ryngkat ka stieh bad ka wait. Ka rukom shad ka long ba ki shad ïabud lang barabor tang ha u wei u ang. Na pdeng ki shipai don barabor u nongïalam uba ju mih ïa shad artat wei briew shaphrang da ka jingstingmet ba palat liam, bad ynda u la poi pajih khyndiat na ka kynhun u phai kynsan wak sha ki, bad hapdeng ka jingshad bad ka ksing ka dhah, u kyrkaw jlan bad jam Huwa......... bad baroh ki shipai ki risa jam kum ban jubab Hwa Hwa Hwa. Ka shad mastieh pat, don kaba ki khot ka mastieh arngut, bad ka mastieh sawngut. Kane ruh, ki bat lang bad wait bad stieh. Ha ka shad Malangho pat, ki shipai ki ju shad tang da ka stieh, kata ka kti kadiang ka bat ha la syngkai, bad ka kti ka mon pat ka bat ïa ka stieh, kata haba ki shad ban leit shaphrang duwan lyngdoh, bad ki kylla pat ïa ka stieh sha ka kti ka diang bad ka kti ka mon pat ha la syngkai lada shad wan shaphang ki paidbah. Ha ka shad Dong-dong pat, la ju shad da kaba bat baroh artylli ki kti ha syngkai, bad ka shad Kynjuh kynthei la ju shad ka kynthei hapdeng arngut ki shynrang. Ka kynthei ka

bat pyiar la ki kti baroh ar na shadien u panpoh synkai ki shynrang, kumjuh ki shynrang ruh ki bat pyiar ïa ka syngkai jong ki kynthei nadien jong ka kti jong ki, da kaba pynïapom para kti nongïabat, ka rukom ïa bat, la kumba thaiñ ki kynjri, bad phin ïohi namarkata, shynrang kynthei, shynrang kynthei bad kumta ter ter. Ki shynrang kiba na tduh eh ha baroh arliang, ki ju bat ïa ka stieh da ka kti kaba lait. Ynda la phai sngi, katba ka shad ka kmen ka dang ïaid hi shaid shi shaid ha phyllaw, ki thei samla ruh ki pynsting la ka kti ka kjat ban dung khaw thar blei ha la ka pali pali harud duwan lyngdoh. U kba ba la dung lang bad u sying blei la khot u khawthar blei. Ngi dei ban buh jingkynmaw ba ha ka Sajer Nonglyngdoh la dei ka dung khawthar blei, ne ka suit ka shor, ne ka kñia ka khriam ne kano kano ka bynta jong ka niam kim ju bit ban leh lap lah khlem da ap la ka pali pali, kat kumba la buh u Barim kata, ka long ba dei ban sdang shwa ki lyngdoh-kmei bud ki Mariñ Khonjiñ bud ki Mariñ Khonjiñ bud ki Makri Bhoi Barim bud ki Mariñ-Wang bud ki Makri pyrlun bud sa ki Makri thymmai. Shwa ban sep sngi, ka trai ne kino kino ki kynthei, ki khreh pat sa ka ban leit tong ïa ka Umblei, kumta na man la ka ïingniam ki kit ne rah la ki tangum ba jrong bad hiar arsut sha Umlalung Umtron. Kane ka Umblei, dei ka Um kaba ki bit ban tong shisien shisnem ha kum kane ka sngi bad ki pyndonkam ïa ka ban kñia.

Ynda haba la dep ka dung khaw thar blei, ki lyngdoh kmei ki sei ïa ka ïad-plu, kata ka ïad-um ban dih u shipai u swar, u duli u tympan, bad ynda dep ma ki sa bud u paidbah kat ba ïa mon ban dih. Ïa kane ka kiad ki sei bad ai ha phyllaw ïing ha u Daron uba heh bha, bad kumta lah ban tong da ki skaw dih kiba la shna kyrpang ha kata ka rukom,

ba u jingbat u long ruh u jingdih bad ka thliew tong ka shu long tang ban tong ym ban dih. Ka kñia aibam ki leh mynmiet ha man la kawei pa kawei ka ïingniam kaba don ha Nongbah, kata man la ka ïingniam ki kñia artylli ne lai tylli ki sniang bad bun tylli ki syiar, shi sniñ ha u Syrngi kñi shi sniñ ha ka Dur bad shi sniñ ha u klongkhaw. Ki syiar pat shisyir ha u kñi rangbah (u jha) Nong pha sla pha syiñ, shi syir ha u kñi khynnah (ar-ja) shi syir ha ka trai ka nongai ïad-suit, shi syir ha u sniñ-tap kba tap dur, shi syir ha u paid jong ka ïing ka kur ban bha u kba u khaw, shi syir ha baroh ki jingdon jingem ka jingri jingdup, shisyir ha uba tap ne u klongkhaw bad shisyir ha u bathoh u barem u ba suk, (kata ba la hap ban ai kylliang khaw ne kba ka sngi Khatduh lane sngi pynsiñ ki sngi bym ju bit ban ai, hynrei la kum ai ïoh ïap thngan ki nongpan kylliang).

Te ynda la miet man la ka ïingniam ka khreh sa ka kñia ai bam, kata ki kyrla skum ne teh ïa u kba san thning, ne khyndiat kat kum ka rukom ha la ka ïing ka ïing, nangta pat ki song sa u sla, ki pynkhoh u khawthar blei ba la dung ki samla janmiet bud kiwei kiwei ki kam. Ka pynkhoh sla ka pher na ka ïing ha ka ïing, kata man la u kñi ba la ïap dei ban ai shipynkhoh. Tharai lada na kawei ka jait, ki kñi ba la ïap ki don sanphew ngut, kata phin shem ba ki siang sanphew pynkhoh bad kumta ter ter. Kawei ka pynkhoh ka thew ïa uwei u kñi ba la ïap. Ha kine ki pynkhoh la ju song khyndiat u khaw thar bad u ingblei uba la dung da ki samla ha phyllaw duwan lyngdoh. Ynda haba la poi la ka pali ban kñia ai bam, ki ju sdang shwa da kaba suit. Ki kñi ki phai sha pyrshah u Syrngi ba don sha ka mon bad sha ka Dur bret kaba don ha syndah sha ka diang.

Nangta u Jha ne u kñi rangbah u synreit um synreit kpu ïa u kba bad diang bad mon, kumjuh ruh ïa ki pynkhoh song sla, nangta u sa shim bad sieh ne tynsat ne buh ha tbian katba dei ka rukom, da kane ka jingleh u ai kata ka spong Tyngkong, spong Bamon, spong Syrngi, spong Klong-khaw, spong Dur, spong Kñi, spong Klumah Mahadep, spong Kynram, spong Pakha, spong Nar (maw khuri), spong 'leipait, 'lei kyntem, Synshar kyntem, bad Ramew kyntem. Ïa ka spong Klong khaw ki shu tynsat ha thadai.

Ynda haba ki la dep ai ïa ka spong kumtei, ki sa sdang ban kñia, ar tylli ki sniang ki long ki bymbit ban pynduh kata 'u sning Syrngi' bad u 'sning ïa ka Dur.' Lada lah nalor kitei ar sning dei ruh ban kñia sa uwei u sniang uba ki khot u 'sning Klong-khaw,' hynrei lada jia ba ym lah da u sniang, da u syiar ruh bit hi. Ha shwa ban sdang kñia ki ju shim ïa uwei u sniang, ki bat na ki kjat bad ki sympat ïa ka khlieh jong u ha u rishot ïing uba don hapoh Kut haduh ba un da ïap. Une dei 'u sning Syrngi,' nangta ki sa pyndem ïa uta u niang ïap ha tbian hajan ba don u sniang ba dang im bad ki syiar ban kñia, ki sa kynih phawar, kata u Jha bad u arja. Tang shu dep ka kynih phawar ki sa ot sa ïa uta u sniang ba dang im uba dei ïa ka Dur ka khoh, kumjuh ïa u sniang uba dei ïa u Klong khaw. Ynda la dep ka ot sniang ki ot sa ïa ki syiar ha u Jha, u arja, ha ka trai ne nongkit Dur, ha 'u Sniñ tapkba, bad kumta ter ter kumba la batai shakhmat. Ki ju pynkut pynwai da kaba ki kñia kyrpang da ka syiar lieh bad ki khot 'Ka kñia syir thoh lait.' Ngim dei ban klet ba baroh ki jingkñia ki pyndep hapoh Kut. Ka kynih phawar ka pher na ka ïing ha ka ïing, hynrei ka mat ka jura ka long hi kumjuh. Haba kynih phawar ki da kynud lang ka sur baroh arngut kata, u Jha bad u arja, hynrei dei ban lamphang shwa

da u Jha ne u kñi rangbah. Kine harum ki long ki kyntien kynih phawar :—

Ko Ñi ko Pa ka Mei ka Ïaw
to shah da de la ka nat
um...... shisnem shisien
ba jah da shah da de la ka nat
ba jah u kongsan Lapang daloi Lapang
ba jah u Syiem Mariñ u lyngdoh Mariñ
ba jah u basan Makri u basan Makroh
ba jah u basan Nongko-um u basan Nongshli
bu ong
ba jah ka shad rong ka shad nam
u tdong u rynñiaw
ba jah ka shah da de ka nat
u shipai u swar u duli u tympan
ka snem taiew kit ma Me shan ma Me
bah kieiñ ma Me
u Ñibah u Ñi san
u shah da de la ka nat
u Ñi tong u Ñi tem Hm
e i di shah da de la ka nat.
Mano ka ba tieñ mano ka ba tan
mano ka ba ran mano kaba shei
mano kaba shah da de na ka nat
mano ka ba sait mano kaba shor
shah da de ka nat
ba ai he Me shisnem shi sla ho
e i...... shah da de la ka nat
lapah u san kur u san kpoh
lapoh ka shah da de la ka nat
la poh ka jing ka sem ka kyntem ka kynrut

lapoh ka 'leikhnong ka 'lei kpait
la poh ka tyngkong ka tynbet la poh
la poh ka peipuh ka pei phei
la poh ka shah da de ka nat ba ong
nguh la poh u san sning u san long
la met la dew do
jin la kata te nin la ka nat
te mynta te shah da de ka nat
shisnem shisien
mano ku bukit mano ko bu shan
mano ko bubah mano ko bu shong
mano ko bu ap mano ko bu por
mano ko butor ka bukan
sepei ka marang sepei ka maji
sepei ka pyllut sepei ka pynshah
sepei ka pynhap sepei ka pynei
sepei u ninguiñ sepei u niang wang
sepei u ningthoh sepei u ningbuh
ban sah ka sot Trai Kynrad
Oi u ninguiñ u ningwang
u ningthoh u ningtlem u ningsan u ningbuh
u ning kyrdo u ning shang u ningap u ning por
u ning shah da de ha ka nat
ka lynti ka syngkieñ
to thungnam to thungwar
ko ong li shah da de ha ka nat
ka sadong ka sakhap
ka lum sadong ka lumsakhap
jin la kata ka shah da de la ka nat
la ka sur la ka teh uh
A... O... to shah da de na ka nat



La pynbiang ki pynkhoh sla, la pynbiang ka kyrla kba

Sa ka suit mynta la khreh, niam rukom ki Kñi ban leh.



La suit la shor ha ka miet bam

kata ba tang thih kata ba tang shong
kata ba tangkit kata ba tyngshan
kata ba tangbah kata ba tangkieiñ
kanc ka mat ka jura
te Bei la ka nat
ba ruiñ ka dumai ba duhok ka ma
ka dupap ka ma ka dusang ka ma
dulat hata te nin la kata
ka myrlah ka pynkit myrlah ka pynshan
myrlah ka pynbah myrlah ka pynkieiñ
buh ong bu ka silai du poi ka sidoh
da poi ka bit u da poi ka bor
ba ruiñ ka kamai ka jura
shata se bei se nat
la ka ni ka nat ka jura se mo
u 'u ninglud u ningwang u ningthoh u ningtlem
u ningsan u ningbuh u ningkyrdo u ningshong
u ningap ningpor u ksang u swet
to kynrin to waksiñ to satep to sabor
to puli to puket to temksang to tem nud
lut la kumta te bei ka nat
nangkhih nangshong nangkit nangshan
bu ong ka buhok
mar e ka dewpap mar e ka dewsang
mar e ka tyngdep mar e bu rung
ka mat ka jura
ha ka mat u ñi bah ha ka mat u ñisan
la kumwei myrlah ka luh myrlah ka khan
myrlah ka tim myrlah ka ñiew
myrlah ka pyrkhat myrlah ka pynliñ
myrlah ka shoh myrlah ka kheiñ

myrlah ka tymmat myrlah ka temlong
bu wan da ka pang
to wan kata to wan ka shu
to wan kata to wan ka ud
ka ñiew ka shutom ka shujot to wan wata ka mat

(Hangne u bteng da kaba shu kren u ong)
Oh ba rung ha ka mat u ñibah u ñisan
la kumwei ba myrlah
ka pynkit ka pynshan ba myrlah
ka pynbah ka pynkieiñ ba myrlah
u ninguiñ u ningwang u ningthoh u ningtlem
oh u blap na tyndai
u blap to pam khawah to pam khadong
to pam bud ding to pam bud mun
to oh mukri to oh shyngkar
kata bu dang thih kata bu dang shong
kani ka mat ka jara la ka bei la ka nat
ba rung ha ka mat ka phad
ha ka mat ha ka kyrpon do
bu o shah da de la ka nat
la kata sa ka myrlai ka myndoh
da shong myrliñ da ka san ka si
da ka phew ka si
da ka san u snem
da ka phew u snem do
ba shu wan ka shutom
la poh ïing kynthei ka kur kynthei
ka jait kynthei la poh ki para
la poh ki pyrsa
la poh kiba pun la poh kiba lang
la poh u san tnum la poh u san trep

la poh u san kyntem la poh u phew kyntem
ba rung ka mat na ka kyrpad kyrpon
se bei ka nat
u ninguiñ u ningwang u ningthoh u ningtlem
u ningsan u ningbuh u ningkyrda u ningshang
a biang u blap
la ka oh la ka shaiñ
bud ding bud mun
to oh mukri to oh shyngkar
la ka khem la ka kshot
to shah da de ka tyngkhaiñ ka tyngbuh
kata ba dang thih kata ba dang shong
kata ba dang kit kata ba dang shan
kata ba dangbah kata ba dang kieiñ
kani ka mat ka jura
to bei la ka nat
ba ruiñ ha ka nat uba ñiun u ba wieh ha ka mat
uba ni ha ka nat u tu e ha ka nat
u ba sir ha ka nat uba krang
ha ka nat u khohwah ha ka mat u kha dong
ha ka mat u pyntin ha ka mat u pyntah do
buh la kata te bei la ka nat
myrlah ka thih
myrliñ ka shong kyllin li buh du
ka myndei du khulai
la shah da de da ka nat
myrlah ka pammat pamlong
myrlah ka jaluh ka jakhan
myrlah ka jatim ka jañiew
lut la ka ta
la wan ka shitom to wan ka shijot

*

te wan ka silai ka sidoh
u ninguiñ u ningwang u ningthoh u ningtlem
u ningsan u ningbuh u ningkynto ningshang
li shah da de la ka nat
E u blap ha klir u blap
da pam kha wah da pam khadong
da pam bad ding da pam bad mun.

Haba ki peit ïa u sniang ki ju peit ïa u nud (dohnud kata, lada jia ba u kñi um kit ym don lynti ym don sadong, hynrei lada u kñi u kit don ka lynti ka sadong nalor kata, ki ju peit ruh ïa u ksang lada u beit; kata la bha lada um beit; u kdor kata ym bha; ki peit ruh sa ïa u blap (dohlab) lada don ka dak bad diang bad mon kata; don ba bishni lada ym don dak kata la bha ym don ba bishni bad la suk, kane ka shong ruh ha ka rukom ïapan u nongkñia teng teng kane ka dak bad diang bad mon ka lah ruh ban mut ba u kñi ba la ïap u kwah ban klet noh ïa u bad ban ai kyrteng noh ha uwei pat. Lada jia pat ba don u ksuid u myntor ju don ka dak oh ha klir u blap, hynrei lada ym don kano kano ka dak jingoh kata la bha. Hadien ka jingkñia, ki sa pha halor ka sla hapoh Kut, kata ki shim ki dkhot na baroh ki jingkñia bad lai jhoh ka kiad ban suit, shijhoh ïa u klong khaw, shi jhoh ïa u Syrngi bad shi jhoh ïa ka syiem Dur. Haba la dep ban suit ïa kitei baroh lai, ki sa suit khaw thar thymmai. Ïa kane ruh ki leh ha man la ki ïingniam sdang na ka ïing ki Lyngdoh ter ter ha la ka jong ka jong ka pali. Une u khaw thar thymmai dei uba ki la dung lypa ha la ki jong ki jong ki paham. Te ynda dep kitei ki kam baroh, ki sa ïa bam khawai ïa kata ka doh kñia.

Te ynda la dep kitei ki kam, don sa kawei pat kaba donkam ban ïa tip bad kata dei 'Ka luh 'tang snam' kaba la ai da

ki san-basan kane ka long ban pynwai artat ïa ka kam leh-niam ha la ïing la ïing. Haba ki luh Tangsnam ki ong kumne : —

'Ha ka 'tang snam ka tang suit
di shah da de la ka nat
la poh ka shah da de la ka nat
shisnem shisien
ba jah u kongsan Lapang u daloi Lapang
ba jah u lyngdoh Mariñ u syiem Mariñ
ba jah u basan Makri uba san Makroh
ba jah u basan Nongko-um uba san Nongshli
lut la kata ba shah da de la ka nat
da lei u ninguiñ u ningwang
u ningthoh u ningthlem u ningsan u ningbuh
ale ryngkat u rytung u rynsieh u ribah u risan
ryngkat ka 'tangsnam ka 'tangsuit
la poh ka shah da de la ka nat
la poh ki para ki pyrsa
la poh ki kynthei san ïing phew ïing
la poh san trep u phew trep
myrlah uba kit myrlah uba shan
myrlah uba bah myrlah uba kieiñ
myrlah uba ker uba shlong
myrlah uba ap uba por
la poi kylla ka shah da de la ka nat
ka pang ka shu ka ud ka ñiew
ka shitom ka shijot
la poi kylla ka silai ka sidoh
ka myniw ka myndoh
la poi kylla ka tlot ka sator
ka byndi byndop u phur ka wang

ka tyndong ka lyngkhan ka bit lieh ka bit lang
ka sajew ka sakhup ka bi bah ka bisan
ka pynkhie ka pynïeng
la duh ki bru ka pyrthei ma
ryngkat u sabah u tlang
ryngkat uba lieh uba saw
ryngkat u junka u julin
ryngkat ka shah da de la ka nat
u bitoh u binei
ryngkat ka si kmie ka longkmie
u kyrtong u syntan u silur u shynrang
u sbuh u longbuh
myrsah ka sot Trai Kynrad
la poi ka shitom la poi ka shijot
la poi ka silai ka si doh
la poi ka myniw ka myndoh
e ka 'tangsnam ka tangsuit
ha ka luh ha ka khan
ha ka tim ha ka ñiew
lyngkrat ba phar lup pha kdur
mar shah ka sot mar kit ka Pha
mar shan ka Pha mar bah ka Pha
mar kieiñ ka Pha
leh ka tim sang tim ma
ka juleh myndur ka tyngkwah
mar hiw ka pashait ka pashor
ka tynkon ka 'tien mon
la sah ka sot Trai Kynrad
e ka 'tangsnam ka tang suit
ha ka luh ha ka khan
ha ka tim ha ka ñiew

ka pyrkhat ka pyrliñ
jong nga u mynru
da shah da de la ka nat
to kim da liem ha bak
ha ka lai kynti ha ka san
ho 'tang snam tang suit
Trai Kynrad katta kyntien

Haba luh tangsnam, nyngkong eh ki thlieh pynïeng arliang wak ïa ka tangsnam, bad ki sa ïa pan da kitei ki kyntien haneng da kaba bat artat ïa ka ha jrong, ha kata ka rukom kum bym pat thlieh, nangta ki pynlait kynsan ba kan hap ha tbian. Lada baroh arliang ki liem ne lup kata 'mar kit mar bah' lane bym kit bym bah u kñi ba la ïap, hynrei lada kawei ka lup bad kawei ka liem, kata u la bah u la kit. Ka jubab ne ka dak ka shin haba luh tangsnam ka dei ban shai hapoh ka san sien san wat. Ka luh tangsnam la leh bad pyndep da la ki jong ki kñi ha man la kawei pa kawei ka ïingniam.

Ynda haba la dep ka kñia ka khriam baroh, ki shet ki tiew ka ja ka doh ban ïa bam khawai sngewbha, kane ka long ynda la shai syndon, kata ha ka step Khyllewbah namar ka jingleh niam ka shim por lajan baroh shi miet. Dei ha kane ka step ba ka raid Nonglyngdoh ka pynpaw ïa ka jingïatylli ba shisha jong ka, bad kata ka long ba man la ki ïingniam ki ju leit ban ïa ai sngewbha ïa kawei pa kawei ka ïingniam kaba don ha Nongbah. Kata ka jingai ka long shisong ka ja, ar pynkhoh u jhur bad ka doh.

KA SNGI IEW KHYLLEW-BAH (MAWLONG)

Kumba ngi la ïohi shakhmat, la dang step ki bam khawai sngewbha ha man la ka ïing ïa kata ka doh kñia. Ki nong-

kñia bad ka trai niam nongkit Dur ki bam ki dih ha kane ka por ba la lait na ka por shah jingit. Ha phyllaw ki Lyngdoh kmei pat ka jingshad ka ïaid hi ir shi ir ryngkat ka tem ka put khlem sangeh baroh shimiet, khlem thait khlem swai lait tang khyndiat ha i por bam. Te ynda la dep bam dep dih ki shipai ki swar lem u duli u tympan lem ki lyngdoh ki syiem bad ki paidbah ki ïa lum biang ha phyllaw ki lyngdoh kmei, bad ki sa ïa leit da kaba shad wait artat la artat lynti haduh ban da ïa poi ha ka nongrim ïing ka syiem It. Mar ïa poi ki shad wait bad mastieh san sien san wat, bad ki pynwai da ka shad nguh san sien san wat, nangta ki kylla ksing sha ka shad wait, bad da kaba shad ki wan phai noh sha phyllaw duwan Lyngdoh-kmei ban ïa shad ïa tem pynjem met hangta. Ki san basan lem ki syiem ki lyngdoh pat ki ïa rung noh ha ïing ki lyngdoh kmei ban suit ïa ka Lukhmi. Nangta ka trai ka pynbiang mar mar shi jhoh ka ïad-um bad mar shi song shi song u khawthar bad u kwai mar mar shi kyntien ïa baroh ki san basan, nangta ki sa ïa shong dorbar. Ïa kane ki leh tang ha ïing ki lyngdoh-kmei bad ki khot ïa ka 'Ka suit san jhoh' lane ka 'suit khawthar ki san basan.' Ha kane ka suit san jhoh ki sdang da kaba ïa shong dorbar 'Ka dorbar suit san jhoh,' ka ksing ka bom ka shad ka kmen ki sangeh lut ha kane ka por. Ha kane ka dorbar ki syiem ki lyngdoh lem ki basan ki ïa kren ïa pyni lang u wei hadien u wei pat, ban kynmaw ïa katai kaba la buh uba hir uba toh, u myndai u khadlai, bad ïa kano kano kaba kim shai ki kylli pyrthew na ki riew tymmen kiba kham tip ban pynshai, bad ka da don ruh ka jingïatai nia kaba shong shit. Kane ka dorbar ka dei ban poi barabor ha ka miatmon, nangta ki sa pynkut da kaba suit khaw thar, ki ju leh kumne khnang ban bha u kba u khaw. Kawei kaba ngim dei ban

klet ka long ba shwa ba kin bam ki da noh shwa khyndiat ha tbian, bad ki sa suit ïa ka san jhoh. Ha kane ka suit san jhoh ne suit khaw thar kumba la ong ki san basan ki syiem ki lyngdoh, ki ïa mad artat ïa u khaw thar, ha ka sien mad kaba nyngkong ki pynrem pynbitar shwa da kaba biah sharud sha khyndew, ki kyn-iw, bad ki da kyllan sha khlieh, ki ong ba dei u bym bang, uba jew uba iw, hadien kata ki sa mad biang pat ha kaba ar sien, bad ki sa pynroh pynsarong, ki ong ba u long uba bang uba shngiam, uba dei ban da ïa lum ïa kynshew.

Ki leh kumne ban pyn phuh pynphieng ïa ka Lukhmi. Ha kane ka dorbar man la ka sien ba la kren da uno uno u basan, uta u nongkren u pynkut ïa la ka jingkren da kaba u pynrisa lang ïa baroh kiba ïa don hangta, ka risa u paidbah ka long ba ki jubab lang da ka juh ka sur baroh ki ong

Or.................

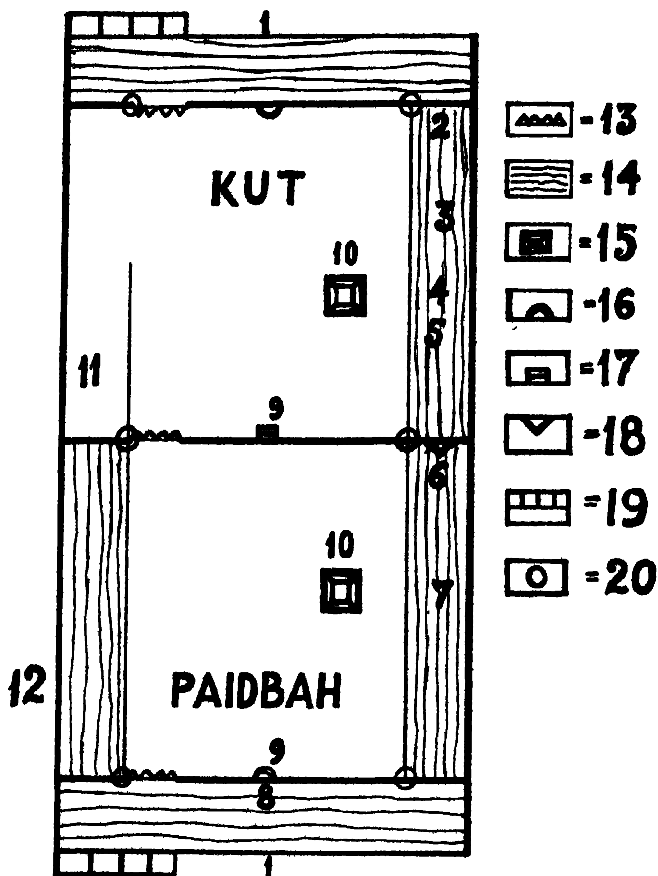
Haba kynshew lang ïa ki jingïakren baroh ha kane ka dorbar suit khawthar lane dorbar suit san jhoh, ki jingmut ki thew sha kane ka mat ka jura harum.

lapoh u shisnem shisien
ïing shrah ïing thymmai ba ong
shisien u khawthar u khawner
ba ong shisien u sying u rimit
lut la kata
ba thaw lah re i thawtam re i
la buh u shah da de la ka nat
u myndai u khalai, la buh uba hir uba toh
la buh uba pdang uba kseh
la buh uba thlieh uba neit
la buh bu shah da de la ka nat

u longshwa manshwa, u la pynkham
u kongsan Lapang u daloi Lapang
la pynkham u syiem Mariñ u lyngdoh Mariñ
la pynkham u basan Makri u basan Makroh
ha me u lum shnong u lumthaw
ha ni ka ri ka raid
ha kani ka sad ka dor
ha ka ni, ryngkat
ka shah da de la ka nat
ka diwan dikeh
te ta se bu ong da kumta
da bei ka nat u san basan
bu ïeng ryngkat
u shah da de la ka nat
u san jhoh u san dhar
ryngkat u khawthar u khawner
te mynta ryngkat u syiñ u rimit
te mynta ryngkat ka shah da de ka nat
ka ïa mat ka jusip rajang
ka shah da de ka nat
ka pynngeit ka pynnguh
te bei la ka nat lut la kata
to a syiem Lukhmi da ka bei Lukhmi
nang mane ja Ka nang majon ja Ka
nangbut ti ja Ka nang bud jad ja Ka
nangta pareh ja Ka nangparai ja Ka
nang shong shit ja Ka nangishit ja Ka
nang shongskem ja Ka nang iskam ja Ka
wan ka lapoh ka thor ka tikri
ba wan ka dei shah da de la ka nat
la poh ka shah da de la ka nat



Ka suloi kbyndew


1
2
KUT
3
10
4
5
11
9
6
10
7
12
PAIDBAH
9
8
1
=13
=14
=15
=16
=17
=18
=19
=20

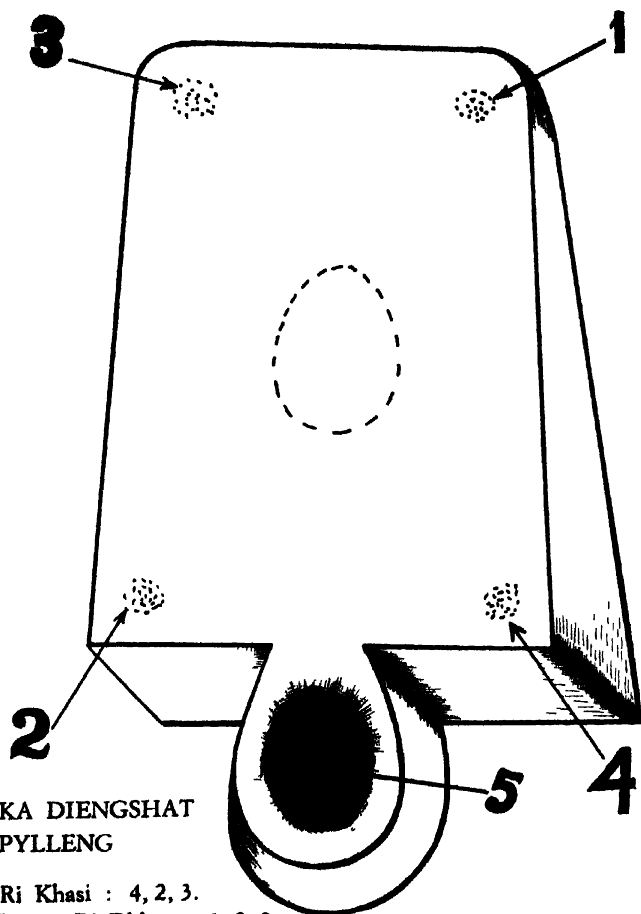
KA JINGBATAI ÏA KI ÏING-NIAM HA NONGBAH.

Nomber 1 haduh 12 dei ki jaka ba ki buh ïa ki thning-kba ne Kyrla-kba bad ki Pynkhoh.

1.	Spong Tyngkong	5 thning
2.	Spong Bamon	3 thning
3.	Spong Syrngi	5 thning
4.	Spong Klong Khaw	9 thning
5.	Spong Dur	9 thning
6.	Spong Klumah Mahadep	3 thning
7.	Spong Kynram	2 thning
8.	Spong Pakha	3 thning
9.	Spong Kñi	9 thning
10.	Spong Nar ne Maw khuri	1 thning
11.	Spong 'leipait	2 thning
12.	Spong 'lei kyntem	9 thning
	Synshar kyntem	9 thning
	Ramew kyntem	7 thning

13. Ka jingkhang siej
14. Ka Kynram
15. Ka Dpei ding
16. Ki rishot tnum
17. U rishot Kñi
18. U Mahadep Klumah
19. Ka Dieñ Kuiñ
20. Ki Soh shan

N.B. No. 11 Dei ruh ka kamra rit ba ki ju buh kiad kaba ki khot 'ka Sirkit buh kiad'



KA DIENGSHAT
PYLLENG

Ri Khasi : 4, 2, 3.
Rungu Ri Dkhar : 1, 2, 3.
Nongbah Lyngdoh-kmei : 4, 1, 2
M. Khonjiñ : 1, 3, 2
Nongkroh syrngu M. Sohseng : 4, 2, 3.
M. Khonjiñ : 1, 3, 2.
Rungu Pamphan : 4, 1, 3,
Pamlat : 1, 3.
Tan : 3

la poh u phrut u hadem
la poh ka shah da de ka nat
uba lieh uba ïong
bo ong la kata te bai ka nat
ko syiem Lukhmi Trai Kynrad
lano ka joh la kat u Karew u mari
te ba ong marjoh ka Lukhmi ka pukhmi
laduh u myndai laduh u khalai
u myndai mynshwa da shah da ni ka nat
u sah bieit sah kop
la sah kyllut la sa lyngngang
te uwe u shah myrlem
laduh u shah da de la ka nat
la poh ka thor ka tikri
teh myrlem teh myrjah u
katba teh myrlem teh myrjah te
le u karew mar i
ja marjoh jhur myrjoh
ka dih marjoh ka bam marjoh
dih ba ong ka phyr ngieit marjoh
ka phyrnguh marjoh
sah ka rikhoh sah ka tyngñiang
bu ong da kata
ka bei bah bei san ka pynkhie ka pynïeng
ko u myrlem u myrjah lashem u lakoh
u la sngar u rikoh u tynniang
u toh u marlem lah e ba nga
me khie pynkan re ma nga
pynuiñ re ma nga hum
katba lei kata te e
ba phylla ju u ba kper ba phyllaw

e da kawei ka syntu ka stem e mer mer
kata ka syntu
A myrlem e leh ïam
me ka khon kumtu hoi
ta la lut ba pyngngeit la lut ba pynnguh
la lut ba japah la lut ba janor
ngu hu ka kti pyntih tynnen
ka tei ong
u ai kata ka syntu
ban buh symbai buh rnai
bam myrnang tieng ïa jop
Ai shwa ïa u ksew
– ksew jan ïap u sngaid
– ai shwa ïa ka tymmen jan ïap
– ka tymmen ka sngaid
mai e kata ka rakhoh ka tynniang
bam ar sien shisngi
ïa sam mar khyndiat sa roi
bam noh da ini rep da ini
ïoh noh ka Labyrwai ka labyrstep
ka snep dieñ snep siej
ki pyllong noh da ka Lukhmi pukhmi
tap dier i pynkam ha ka Lukhmi
pynku pynkam ïa ka Lukhmi
ïatap ïa dir ïa pynku pynkam
ïathoh rishi tah kata ka Lukhmi
duna khmat shiling
haba ka peit da ka khmat ba ïohji
ïoh shem longbru manbru
ïoh ka spah ka phew
ka tynnang ka tynda ïoh u kba u khaw

ïoh ka lak ka klur
lada peit ka khmat kana
long duk long bui
em u thngan long wet riti
hap lipan ka ram ka shah
na ki lok, e leh li long ka kamni
to ai noh e i ka phuh ka phiang
ai noh hi ka rong ha Ka ka nam
ha Ka u symput ha Ka u syntem
ha Ka u shupai u shuwar
ha Ka u duli u tympan
ha Ka ryngkat hapoh u lum shnong lum thaw
kyntu noh ï ka mo kane ka Lukhmi
li lam wut hapoh u Lumbah lumsan
hapoh u lum shnong lum thaw
hapoh ka ri ka raid
kat wa li lam ha Ka
pynlong ka sajer ha Ka
sathoh ha Ka pynlong ha Ka
ka niam ha Ka ka rukom ha Ka
ha symput ha Ka ka syntem ha Ka
u shipai ha Ka u suwar ha Ka
u duli ha Ka u tympan ha Ka
te kata re ka Lukhmi a Trai Kynrad
a phuh a phieng Ka a kmen a prei Ka
a tahoh a tahait Ka a mareh a marai Ka
te shongshit te i shit Ka
te lah kumta shisnem shisien ha Ka
bu ong u syiem Dur u syiem khoh ha Ka
ryngkat u klong khaw klong khih
ryngkat ka longkur mankur

ha Ka ryngkat u phan u kyrpad
ka long jiñ man jiñ
ha Ka u klumah u klujong
u ma ha ma hiait ha Ka
ka duwan ka dikeh ha Ka
bu ong u tdong u rynniaw ha Ka
ha ka sem ha ka kup ha Ka
ka pynsem ka pynbeit ha Ka
u shipai u suwar ha Ka
u duli u tympan ha Ka
ryngkat ka kynthei ka khynnah
u samla u samhoi u tymmen u san
u makhi u mulon u babun u balang
kata se bei kynrad ba ong
la kata te to ka da phuh ka Sajer
poi ka sathoh shisnem shisien
ko san basan nge me
me ba la buh la pynkham ïa kata
te ong kamni khei kani te ryngkat ka Rungu ka rushi te
to suit u san jhoh suit u san dhar
lu kai to ïa leh kumta to ïa thaw kumta
ïa mat kumta ïa sip kumta
la kat da kata te bei la ka nat
shim ha Pha u khawthar u khawner
kat da shim te ong
mad sip u san jhoh san basan
katda bat ïa kate te ong
ïa leh ka shutang ïaleh ka shubat
ïaleh uba hir ïaleh uba ku
te la kumta Trai Kynrad la ba ong
kamni to ka Lukhmi

to wan Ka ste la poh ka thor la poh ka tikri
wan Ka ste la poh u Diengiei lapoh u lum
wan Ka se lapoh u khar dum
la poh u khar lwai
la poh u prut la poi u hadem
la poh u hari lapoh u hana
la poh u babun la poh u ba lang
la poh u ïapngar la poh ïapdhar te
ryngkat ko sem kum ha phi
sampoh ha Phi ko sem kmei
u san binong ha phi u san bishen ha Phi
te kat kani te ka Lukhmi
wan shongshit u ta i shit Ka hei ni
wa shong skem wa i skem Ka hei ni
hapoh Ka i u lyngdoh te
ngan pynlong ïa Ka mo
ka Sajer ka sathoh
pynlong ïa Ka mo ka niam ka rukom
pyllong ïa Ka mo u khaw shrah u thymmai
pynlong ïa Ka mo u khawthar u khawner
to kumta mo lukai ka para ka pyrsa mo,......
(pynsakhi pynrisa u nongkren
Hangta baroh kiba ïadon ha kata ka dorbar ki ïa jubab
lang da ka juh ka sur ki ong)
"Or............................
Hangta la bteng sa uwei pat bad u ong
te lai la kumto lah la kumta
la ngeit ka para ka pyrsa
ïa suit noh une u khaw thar u khawner
ïa mad noh ïa sip noh
ryngkat u kongsan Lapang u daloi Lapang

ryngkat u lyngdoh Mariñ u syiem Mariñ
ryngkat u basan Makri uba san Makroh
ryngkat u basan Nongko-um uba san Nongshli
mo lukai ko para pyrsa
ïa mad i mynta mo,...... (pynrisa u nongkren)
'Or'......... (jubab ki paidbah)
to ïa bam baroh khait ïa bam (ong sa uwei pat)

Bad kumta ki ïa bam ïa mad ïa uta u khawthar khawner, hynrei tang mar ïataw khyndiat baroh baroh ki ud ki ong uba iw, bad ki kynphoit ki biah bad ki kyllan sha khlieh, bad sa uwei pat u nongkren u bteng bad u ong,

Iw katta te ka thang katte te ka ted
katta te ka jew katta te ka tla
katta te iewjit katta te iwsat te
kap myrleh bam seh ka phreit ka lara
neh bam u ningbri u ningshur
myrlah bam u khnai u risang
myrbam u shah da de ka nat
u shrieh u tngaw
mo lukai ka para ka pyrsa
tam burim tam bajah u
la u ñiut la u sla
u wu la shah da de la ka nat
yn neh ka thir ynneh ka tyrlu
yn neh ka myndar yn neh ka myrho mo' ......
(pynrisa u nongkren)
'Or'........... (jubab biang ki paidbah)

Hangta la kren sa uwei pat u kynphoit u beh ïa kaba sniew baroh bad u ong

To lait la kumta to
phoit phoit pha......
ryngkat ka shah da de ka nat
ka phreit ka saro u deiti u deijat
u khnai u risang u shrieh u tngaw
ryngkat ka shah da de la ka nat
ba ong u leit troh leit shim u rad bah u rad san
shim shato how... to te lah la kumta te Trai Kynrad
ba ong ka syiem Lukhmi ko bei Lukhmi
ba shah da de la ka nat
u khaw shrah khaw thymmai te
to da mad arsien
u lukai ka para ka pyrsa
bang u ma ted u ma
thang u ma jew u ma
sat u ma Mo ? .... (pynrisa u nongkren)

'Or'........... (la jubab mynjur ki paidbah)

Bad baroh ki ïa mad biang sa shisien ïa uta u khawthar khawner, ha kane ka sien te baroh baroh ki ïaroh ïa ka jingbang uta u khawthar ki ïa ong lang 'Ado uta du ba bang u.'

Hangta la sdang kren sa u wei pat u ong

Ba bang ïa kate te
ba bang ïa kani
ryngkat shah da di la ka nat
ba ong ryngkat ka shah da ni la ka nat
ryngkat u khawthar u khawner
u khaw shrah khaw thymmai te
ado ba bang u kato se
ba bam i u bynru ba bam jong u
u mynken ba bam jong i

u 7-khlieh 7-trep ba bam jong i
u para u pyrsa ba bam
ryngkat ka shah da de ka nat
ryngkat ka ksaiñ ka muiñ
ba bam ryngkat ka shah da de ka nat
ba ong u shrieh u tngaw u khnai u risang te
to i kunai u to i kushin i u
to ïa buh i u to ïa ri i u
to ïa duh ïa lukai ki khon ki kti
para pyrsa ka nat u para pyrsa
u symbai u ranai to ïa ri ïa dup ho
pynduh re u ni
kumba buh ka mei ba buh ka ïaw
ba buh u Ñi u pa
ba buh u myndai u mynthai re
kumta mo lukai ka para pyrsa
une u khawthar khawner bu de bang u
Ado ba bang lingai u mo

Mo lukai ka para pyrsa'...... (Pynrisa u nongkren)

'Or'...... jubab u paidbah bad ki ïa bam ïa uta u khawthar.

Ynda la dep ka bam khaw thar ki ksing ki bom ki riew biang bad ki shipai ki swar ki ïa shad biang. Hadien katto katne por ka don sa ka shad kiew ïing. Ïa kane ki leh tang ha ka ïing ki Lyngdoh kmei namar la buh da u myndai mynthai bad ki ju leh ia kane tang ha kane ka sngi Ïew Khyllewbah (Mawlong) shwa ban pynwai noh ïa ka Sajer. Kane ka rukom kiew ïing ka long ba ki shipai ki swar u duli u tympan lem bad ki basan bakhraw bad u paidbah ki kiew bad rung ha ïing ki Lyngdoh-kmei, ki da tem da shad la kum ban pait sa ka ïing. Hangne ruh ki tem ki shad ïa ka shadwait ka

mastieh, bad ki sa nguh san sien san wat kumba ki leh ha Nongrim ïing ka Syiem It. Ynda la dep ki sa hiar biang sha phyllaw duwan lyngdoh bad ïa shad ïa risa sa katto katne por. Ki ïingniam pat ha kane ka por ki lum ïa ki sla bam sla dih bad ki bret noh ïa ki shabar, katba ki kñi pat ki nguh ki suron ba la kut la wai ka sngi ka nong ba la buh u tymmen u san ki da ong 'Mar dom mar shla, bakla ha ka tim ka ñiew la buh u ni la buh u pa......'

Hadien kane, ki paidbah na baroh ki ïing ki khreh ïa ka ban leit phai noh sha la shnong la shnong hynrei ki san basan, ki syiem, ki lyngdoh, ki khmat pakha bad ki kñi ki ïa shong dorbar ha phyllaw ban ïa peit ïa sngew ïa ka lut ka sep, ïa kaba ud jah ka mar ka mata bad lada don kano kano ka jing-kulmar ha ka Sajer, kum ka ïa shoh ïa dat ne kiwei kiwei, ki bishar lang hangta ha kane ka por. Ym ju kham don hi ka jingkulmar, lada jia ba don ruh ki nong pynkulmar ki hap ka kuna ka kait. La ong ruh ba ym ju jia koit ban don ba jah ei ei bad lada jah ruh ha kane ka bishar kam ju pep ban mih, ba dei ha ka niam. Da kane ka dorbar ki pynwai artat ïa ka kam bad ki sa leit phai noh sha la ki shnong ki shnong.

KA JINGBATAI IA KI KYNTIEN

Abad – Bym don.

A Binong a bishin – Ka nongbat niam. Kaba bat ïa ka niam. Ka trai jong ka niam.

(ka) Akor makor – Ka akor ka burom. Ka long rynïeng.

(ka) Ad – Ka pang ka ñiun.

(u) Ang – U line. U laiñ.

Arodo – Ba la aiti lut ïa ka ban sa wan ne ka ba dang sah dien.

Ai synjat – Kat kum ka dustur ki Nonglyngdoh haba ai synjat, u shynrang u dei ban ai kawei ka snieh pathi (dong tympew Karew) ba la puid khmat ne oh dur, kawei ka shanam shun ba don bad ka ït khmih, kawei ka 'tang duma (dong thep ma sla ki kynthei), kawei ka shaku kaba da ka jingbat shyieng ba la pyndait lang bad u kynrik (kynjri). Na ka liang ka kynthei pat, ka ai kawei ka jaiñ Karew, kata da ka Pyrthoh Nongtluh ne ka Slori ne ka Khyndok ba la puid khmat, bun sien dei kaba ki thaiñ hi. Kitei ki jaiñ ba la ong haneng dei kiba shai rong namar ym ju bit ban ai da kaba ïong ne dum rong.

Katei ka rukom ai synjat ka don ka bhah kaba khraw khamtam ynda la ïap noh u lok bad ba ki dei ban pynphai ïa ki shyieng sha ki kur jong u. Haba ki pynphai ïa ki shyieng ki ju ai lang bad ka 'nieh pathi, ka shanam shun,

ka pla, ka tari ba da ka jingbat shyieng ba la pyndait lang bad u kynrik, ka pisa san suka, bad ki phriang ruh ïa ki mar ki mata ka spah ka hajar jong u lok ba la ïap. Te ki kur u shynrang ki shim ïa ki shyieng jong uta u nongïap bad ïa baroh ki tei ki tiar haneng, hynrei ïa ka spah kim ju shim lut ki shim tangba la nam namar ki ai noh sha ki khun jong u ta u nongïap. Haduh mynta dang ïohsngew ïa ka biria ki nong lyngdoh ïa ki shynrang da kaba ong 'Ka dor jong me tang San suka.'

Ai doh lama – Kaba thoh snam, thoh sner bad pharait kpu ïa ki dur ha ki lad (haba ki wan shawdur) ha kaba ki da ai lang bad ka 'tang snam ki khot 'ai doh lama.' Ïa ka doh lama la ju ai tang ha ka Rungu-tap, hynrei lada dei ka Rungu Pamlat ne Rungu Pamphat kim ju ai 'tangsnam ha lad, hynrei ki ju leit ai ha ki ïing niam bad ïa ka thoh snam, thoh sner bad phareit kpu ruh ki leh ha duwan lyngdoh ne duwan syiem katba dei.

Arphalak – Arliang wak.

Bakai – Ba iaid, ba rkai, ba leit ba wan.

Bah'r batoh – Longshwa-manshwa, Hyndai hynthai, Kulong kumah.

Ba hap u jyrngam u Lamet – Ba dei lang bad u jyrngam bad u Lamet.

Ba te ba ai – Ba lah ba ïai.

Ba jah – Ba ïalam.

Ba leh bise – Bym treh shim.

Bam myrnang ting ïoh jap – Bym nang bam, tieng ïoh ïap.

Ban shoh ban Kheiñ – Ban khan, ban wad, Kaba khan da ka pylleng.

(Ka) Bara ka bakan – Ba ïalam bara, kaba ïah bara, kaba ïa mih rep paidbah.

(U) Ba-shlong – Uba ker uba da.

Ba seh ba wah – Kaba sieh kaba wah ïa ka reng ka ngab ne ka bla.

(U) Basır uba krang – U Dusmon, u Nongshun.

(Ka) Batı – Ka kyllung, ka kynja pliang bathliew bha lyhong.

Bat Nat bat ja – Bad diang bad mon.

(U) Bator u bakan – Ka snem ka sngi.

Bator – U snem.

Bat rytung – U Kynbat jyrmani

Bakan – Ka sngi.

(Ka) Bei ka thaıt – Ka nguh ka dem.

(Ka) Beı ka ȷam – Kaba nguh haba kñia - Kaba nguh ba ïam.

Bıkdang bıskeh – Uba pdang ba kseh - uba mih bteng, uba long ne man pateng.

Bharı-bator – Shakri shakor.

U Bhoı lane Bıhoı – Ki Khasi kiba shong ha thaiñ Bhoi ki khot Bhoi ïa ki Mikir. Ki Mikir ruh ki khot Khasi ïa ki Khasi kiba shong ha thaiñ Bhoi, katba ki Khasi kiba shong ha thaiñ Bhoi ki ïa khot Karew para ma ki.

Bhın – La ka jong. (Bhin kpa = La u jong u kpa).

(a) B dong – Ban ym wad daw shuh. Ba dang don kaba sah teng.

(ka) Bina ka simsong – Ka Moina ka Simsong.

(u) Birli u sutol – Ki jait dohkha.

Bla – Ka lbong.

Blap – Khlab, Doh lab.

(la) Blon blon – La dep, La bha.

Bnai Kyllung – Hyndai kulong kumah. Dang lung u Bnai.

Borow – U prew ba ki tbeh ding mynmiet ban pynshai haba leit ba wan.

(ka) Bthup ka kyrbang – Ka jaiñ.

Bud ka Sad bud ka Dor – Ka Duwan. Ba la lum baroh lang ha Duwan. Kaba la sieh, la wah, la tynsat ïa ka tyngkheiñ ka tabla ha tympan ne Sad kaba don ha khmat Kynram kaba don ha phrang Paidbah. Kaba don hok don dor.

(u) Byrnei u phorud – Ba la kut jingmut. Ba la smai. Ba la rai.

Kana – Matlah.

(u) Kani u katha – U kynja ksuid. Ka Sabuit, ka Lasam etc. Uba shu ap bam na kiwei tang ban shu ïoh kem daw.

Kap – Ïaid lyngba na shiliang sha shiliang. Klan.

Karkun (Mikir) – U Nongsynshar.

(u) Kated u kajuh – Uba pynsniew ïa ka kam kñia.

Khadar lyngdoh – Mynshwa eh don 12 tylli ki raid ha thaiñ Bhoi kiba la ju pynïaid laitluid da ki 12 lyngdoh. Kine ki raid ki long; Ka Raid Lyngdoh Nongpoh, Lyngdoh Nongkhirlem, Lyngdoh Shymprong, Lyngdoh Myrdon, Lyngdoh Nongkhrah, Lyngdoh Nongkharai, Lyngdoh Sohkhwai, Lyngdoh Plasha, Lyngdoh Umwang, Lyngdoh

Nongsohbar, Lyngdoh Nongwah bad Lyngdoh Nonglyngdoh. Hynrei na ka daw ki jingïapher jingmut para ma ki, ki 12 lyngdoh ki la ïa monjur ban ïa peit lang noh ïa kino kino ki kam kiba ïa dei para raid, ne bad kiwei pat ki para syiem, katba ïa ka synshar khadar ha la ki jong ki jong ki raid, kin ïa synshar laitluid hi kum mynshwa. Kane ka jingïasynrop lang jong ki 12 lyngdoh, kam shym la lah ban pynhun ïa ka jingthmu babha jong ki. Kumta ki la rai lang ban wad noh da u syiem. Hadien shi por ki la ïoh rah ïa uwei u jait syiemlieh na Mawwur Khawa Bag Khawa uba dei na ka kpoh ki syiem Khadsawphra na Sohïong bad ki la thung syiem ïa u, hynrei baroh shimiet, ka khan kam kup satia da kaei ka din kin ai ïa u Syiem thymmai, ynda la jan shai la kynih kynsan u syiar bad la luh da ka Nam Ïongshai. Naduh kane ka por u syiem Ïongshai u bat ïa ka jingïatylli ka raid 12 Lyngdoh bad u shong u sah noh ha Nongkhirlem. La ïoh jingtip bathikna ruh ba ha ka por ba shimti u Syiem Tirot Sing ïa ka khet Nongkhaw, ki syiem Ïongshai ki la don lypa bun pateng syiem, Ka raid Nonglyngdoh ka dei kawei na kine ki khatar-raid. La ju tip ruh ïa ka raid Nonglyngdoh kum ka raid Nonglyngdoh-ar lyngdoh, namar ha kano kano ka jingkñia, donkam barabor arngut ki lyngdoh, kata u Jha bad u Arja.

Khmat sla dieng – Ka rukom puit khmat ïa ki jaiñ Karew ba la sdang da ki Nong Ryngngi (Rangi)

Khawpnah – Khaw shet kpu, khaw ja shulia.

Khawthar – U Khaw dung shira - U Khuner - U Shira.

Kheiñ Ïew ha Nonglyngdoh –
Ïewduh – Ïongshai

Lyngka	–	Nikpur
Nongkrem	–	Ïongshong
Mawlong	–	Ïewkhyllewbah
Rynghep	–	Khadduh
Shyllong	–	Nongpoh myndai
Pamtiah	–	Pynsiñ
Umni	–	Thijew (Umsning)

Khlieh dun khlieh shang – Ka jaka buh kba.

Khleiñ ka Dkhoh – Ka khlieng ka dkhoh.

Khomlong – Ka jaiñ spong.

Khrop – Ka juti

Khwa doh – Kaba khwai doh. Kaba beh doh. Kaba tong doh.

Khyndai li e khyndai tu e – U ksuid u khrei. Kaba shu leh ei lut. Kaba khlem daw. Kaba pynsngew lehnohei.

Khyndaiñ bise – Bym treh shim.

Khynroit – Shi kynhun ki khlur.

Khyrwait da me hai tu – Sdang ma me nangto.

Khyrngieh ding – U Rnga ding.

Khyrwi la ïong la er – Ba pynjakhliah ka lyer, Ba la khyrwait lyer.

Kieiñ – Ba kit, ba kieng.

Kliangmikar – Ka ksuid – Don ruh kiba khot ïa ka ka Plengmekar.

(a) Klieiñ u kret – U Mikir

Klumah Mahadep – Peit Mahadeb.

Knor – Ka siej ïong ba dang lung kaba ki la khet shipung pynsah mat ha baroh arliang ka jingjrong katba mih. Ïa kane ka siej pyllon ba la khrai ki sa thlieh arliang wak bad ki pyndonkam ïa ki kum ki knot ne knor ban shong ki lyngdoh ne ki san basan haba ki leh niam.

Kor – Ka mawkñia. Haba ki kñia ha ka Kor ki ju ker shwa ha ka rukom kumba thaiñ khnam na baroh arliang bad ki pynlait lynti napdeng tang kat ban lait ban rung shapoh Nongbah. Ha ka por hyndai, la ker kumne ïa ka Nongbah khnang ban lait na ka jingwan tyllep jong u nongshun nongpen, u dusmon u siar u kdiap. Hyndai mynba dang biang ka kñia ka khriam ha ka Kor, ka jingdum ka ju tap ïong synïa ngaiñ na baroh sawdong jong ka Nongbah, bad ka long kaba shitom ïa u nongshun ban shem lynti shapoh Nongbah. Bun bah ki harwait bakhlaiñ ki la dei ban phet ïamrem namar kim ju lah ban shem lynti ban rung shapoh Nongbah. Ynda la kham hadien la poi ka por ba ki kñia da u briew ha kane ka Kor, ba ki ïa pyrthuh Hindu. Ïa une u briew u ba dei ban shah kñia kim ju da leit wad, namar ki ong ba u shu wan poi hi. Hynrei ka kñia briew kam lah ban neh slem namar ki tymmen ki san kim shah, ba kam dei hok ka rukom ka riti ba la buh uba hir uba toh, kumta ki kñia pyndep rukom noh da ka Huleng

Kongri – Ka tnga.

Kpu – U khaw ba la dung ne tylliat ha ban da ni lwet bha bin. U purew.

(u) Ksang u swet u ksang u satep – Ka rukom shong jong u ksang ha u dohnud, kata da kaba paw ne da kaba tep, kaba beit ne kaba kdor.

Kumbli kumsha – Ka bym treh ïa ka bym hok. Kaba pyn-bud bok. Kaba pyn-eh rngiew.

Kunkon kunmon – Kaba leh ibeiñ. Leh mon.

Kupor – U sum beh mrad.

Kpa ka tiñ – Uwei na ki proh jabieng jong ki Nonglyngdoh mynba ki dang sah ha Nandoh. Tiñ dei ka kyrteng jong ka khun phrang sngi jong u. (Khomlong kpa ka Tiñ= Ka jaiñ spong u kpa ka Tiñ).

Kwai tympew – Mynshwa ha ka raid Nonglyngdoh ki ju bam kwai ruh da ka snep dieng kaba ki khot u steiñ Karew bad ki pynlong tympew pat da u tympew khlaw uba pur jyrmi kum u tympew hi uba ki khot u pathi jari. Ka shun bad u masla ki bam lang kumjuh kumba bam kwai hi. Haduh mynta dang don bun ki ba bam da u steiñ Karew bad u Pathi jari.

Kyrjuh kyrjem – Ki sner jem kiba don ha ryndang u syiar.

Kushi kulain – Uba pyn soh sat ïa ka kam ban shem tynrai

(ka) Kynda ka pati – Ka bneng ka khyndew. Na kut ha kut.

(ka) Kyndir ka tyrphieh – Ka lynti phyrnai kaba par ha sahit bneng na ka jingthaba ka lei lieh.

Kyndir – Uwei u khlur.

(u) Kyn-ih u tyrsho – U Syiar

Kynjang pympum – uba sdien ldui ha suiñ, uba iaid ha suiñ, u lyoh.

(u) Kynjer – Ka 'Ner tdong u syiar.

Kynrik – u tabah, u kynjri.

Kynram – Ka Baranda - Ka jaka ba la siang tyrpait khyndiat kham halor ïa ka tyrpait siang ïing.

(to) Kynriñ to waksiñ – To ai dak ha u ksang u dohnud.

(Ka) kyntem ka kynrud – Ka nongrim ïing.

Kynton murot – Ka duwan dupat.

(ka) Kyndung ka kynei – Kyrkhu kyrdoh. Ka thum ka bah.

Kyrbong kyrbai – U dkhot u dkhai.

(u) Kyrdem u kyrsah – Ka dak ha ka kñia ka khriam haba la pynbiang da u blang.

Kyrling – Kylliang, bujli, ai pli.

Kyllung – Ka kynja pliang pyllun ba thliew bha lyhong. Ka Bati

Da dud – Ïa beh ïa ka basniew - Kaba dud sakai dud thynrei etc.

Da-e – La ai la pynbiang.

Da Syrngi Masi – Kaba da, kaba ker na kaba sniew, kaba pyndep ïa ka niam - kaba wah tyllai, wah reng wah ngab - kaba sngewnguh ïa u Blei ba la bha u kba u khaw. Ka kñia Da Syrngi Masi ki leh tang lada don mawrong u Kñi. Lada ym don Mawrong kata ki shu kñia ha shnong tang da u sniang.

Da-lieh u smai Da-lieh u tang – Ka jingsmai na myndai.

Da-shoh – La khan, la luh, la shat pylleng.

Dait-tymmuiñ – Dait bniat, kyr-iat bniat.

Dan ka rei – Ka jingker dohkha, ka den-um, Ka Ban um.

Daron – Ka dieng ba la khlong thliew bad shtah pyllun kum ka dabor kaba don bad i thliew ban theh 'iad-um syrïem kum u kettle khlem jingbat.

Dat – Wan poi - wan rap - Wan hap shop.

(U) Dkhut u tymbai – U dkhot u dkhai.

(u) Den – U kui - u kynja mrad.

(ka) Den ka jakrai – Ki jait kha-rit

(ka) Det wah jah – Ka khrong ka bhar.

Diengthoh diengthem – Diengthang - ka dieng ka siej kaba ki pylleit ha kaba pynkhuid ïa ka met-ïap.

Deiñ – *Diang - kaba suit.*

D eiñ – Ka dieng.

Ding – Liang ka diang. Kadiang.

Dieiñ-kuiñ – Ka jingkieng - ka dieng lymbong ba la shtah bad oh kyrdon ban long jingkieng jingpun.

Ding-borew – Ka tyllaw ding.

Din – Ka nam ka kyrteng.

Diplin-diknor – Ka diengshat pylleng.

Dor – Ka jingheh ka ïing. Kaba don dor don hok ban oh ka kuna ka kaid. Ïa ka bla ka tyngkheiñ pat ki ju tynsat (sad) ha ka tyrpait ïing, kata ha ka liang kaba shabar ha khmat ka kynram. Ka sad ka Dor.

Duklui – Wan kloi - To kloi.

Du ngeit du phari – Ba ïa dom ïa bitar - Bym kohnguh, bym ngeit.

(u) Duli u tympan – Ki Duhalia - Nongtem Ksing dei u Duli bad Nongtem Bom dei u tympan.

Dun – Shang-rit

Dupap dusang – Ka pap ka sang.

Dupuli dupukat – U ksang uba paw tang ka jingsdang bad jingkut, katba ka pdeng jong u pat ka ngam shapoh dohnud bad lah ban ïohi ïa u tang lada pynkylla ïa u dohnud.

(Ka) Dur – Ka khoh kit jingkit ki Karew kaba la thaiñ ni bad thaiñ skhem bha da ka siej ka shken. Ka lyeit dur ka sawdong syrïem ïa ka shang siew ki Pnar. Ki dur ki don arjait, kawei ki khot ka dur Karew bad kawei pat kaba don kjat ki khot ka dur-bret lane durblei.

Dur bret/Dur-blei – Khoh bet symbai.

Dulong – Ka jingkieng dieng ban ïaid kali.

(ka) Dur ka khoh : – Ka niam ka rukom. Kaba biang lut ha baroh ki rukom leh niam. Ka khoh Karew.

(ka) Durep ka Madorshang – Ka rukom tem stet bad jam sur ïa ka ksing, Kaba tem stet. Kaba tem shong shit.

Duwang – U tdong jong ki mrad.

Dymmu – Dymmiew

Hara – Nongai hukum : Nongai khubor (kumba la ïoh nga u Hara hapun – kumba nga la ïoh na u Nonglam ktien u Nongai khubor Nongai hukum).

(ka) Hara u Bangkwa – U Sangot - u nongkhot briew.

(u) Hari u hana – U Nongwei - u dkhar u klieng.

Harwait – U Khlawait.

Hiñ – Theh, pynkhreh, phylliew

(u) Hul u hal – Ki jait dohkha.

Ir bah ir san – U Syiar ba heh - 'Yiar Ryngkuh.

Ir – Ka wah.

Ïad dih ïad kaw – Ka ïad um ïad skaw.

Ïaleh ka shutang ïaleh ka shubat – Kaba ïasaid jutang.

Ïatap ïa dir – Pynbiang ha ka kñia ka khriam kaba da ai snam ai dkhot ai dkhai - Kaba pynbiang pura ha kaba lehniam leh rukom.

Ïeng sha ka met – Ïeng shaba pang ba syih.

Ïew symphrong ïew symphai – Ka ïew jong u syiar. Ka jaka shong u syiar. Ka jaka sum jaka sait u syiar.

Ïing-niam – Ki ïing-niam ha Nongbah ki ju don barabor ar tylli ki kamra heh bad iwei i kamra rit. Ka dpei ding ka don ha baroh ar ki kamra heh. Ka kamra heh kaba ha khmat eh ki khot ka 'Paidbah' bad kaba hadien pat ki khot ka 'Kut'. I kamra rit dei ka jaka ba ki buh kiad bad ki khot ka 'Sirkit buh kiad.' Kane ka Sirkit buh kiad ka don ha ka Kut. Ha pyrshah kane ka Sirkit buh kiad don ka Kynram ba la siang da ka tyrpait kumba shitda ka kynjang kham halor ban ïa ka tyrpait siang ïing. Kane ka Kynram hapoh Kut dei kaba ki ju buh ïa ka Dur, u Klong khaw bad kiwei kiwei ki jnit ki jnat ba ki pyn donkam ha ka jingkñia.

Ha Paidbah ruh don ar tylli ki Kynram, kawei ha pyrshah kawei pat ba la siang ha ka juh ka rukom kum kaba don hapoh Kut. Nalor kitei yn shem ruh sa kawei ka Kynram bad kawei ka Dieiñ kuiñ shwa ban mih napoh Kut sha phyllaw dien ïing bad sa kawei pat ka Kynram bad ka Dieiñ kuiñ shwa ban mih na Paidbah sha khmat

phyllaw ïing. Kawei kaba ngi dei ban tip ka long ba, lait na ki trai ïing ne ki kur ne ki kha ne ki lok ba ïajan tam, kiwei kiwei kim ju bit ban rung thala sha Kut.
Kino kino ki kam ki jam la ju ïa pynbeit tang ha Paidbah. Ka Kut ka dei ka jaka leh niam kaba kongsan tam ha kaba ki pyndep ïa ka niam ïing niam kur.

ïoh thiah bha jlak – Kaba ïoh thiah kumba ïap.

Ja-blei; sohja blei. – Ka ja pulow. Ka ja stem.

Ja dih – ïa leit.

Jah – ïalam - lamphang.

(ka) Jaid ka ïeng – Ka ïaid ka ïeng.

Jaiñ-bah; Jaiñ-Rungu – Ka jaiñ kordor ba la thaiñ hi na ka bynta ka lehniam.

Jaiñ-blei – Ka spongkhor ba la thaiñ itynnad bha. Kaba la syrdoh ksai ha ki tduh ban noh itynnad ïop ïop, ka dur u briew ka kup da ka maiñ maïan aiu re tang kiew ka jaiñ-blei ha khlieh. Ki lyngdoh kim lah ban pyndep ïa ka niam khlem ka jaiñ-blei.

Jaiñ Karew – Ka jaiñ ba la thaiñ hi da ki Khasi kiba shong ha ki thaiñ Bhoi, te namar ki ju ïa khot ïa lade ki Karew, kumta ruh ïa ki jaiñ, ki kriah, ki shang bad ïa kino kino ki mar ba la thaiñ ne pynmih da ma ki, ki khot ki mar Karew, ki jaiñ Karew, ki khoh Karew bad kumta ter ter.
Ki jaiñ Karew dei ki jaiñ ba la thaiñ ni bad itynnat bha ba la suit bad shat rong laiphew har rukom. Ki jaiñ ba ki ju kham thaiñ ki long ki jaiñpien, ki khomlong, ki jymphong, ki Slori, ki Pyrthoh nongtluh, ki Khyndop, ki

jaiñpan, ki jaiñ-ïong, bad kumta ter ter. Ka ju long ka rukom ban pyn i tynnat ïa ki mang jong ki tei ki jaiñ da kaba ki puid khmat. Ka rukom puid khmat ka don bun jait ha ki rong ba pher ba pher, don kiba ki khot ki mat-pied, e-kjat, don pat ki matpied mar e-kjat. Don pat sa ka Khomlong sajer, ka khmat shieh heh lane ka khmat shieh budon (barit), ka khmat myrwet, ka khmat lyngdoh heh lane khmat lyngdoh budon, kine don kiba don kjat don ruh ki bym don kjat. Don pat sa ka Khomlong kpa ka Tin, ka sla dieng, ka kjat sngi bad kumta ter ter. Haba puid khmat ki ju thoh pyn i tynnat da ki dur kiba khot ki thapbalieh, ki sbai ki tre ki shieh. Don ruh sa kawei pat ka rukom pyn i tynnat kaba ki khot ka tynsat pari (bunsien da u sai jyrngam). Nalor kitei, ki Karew jong ngi ki thaiñ ruh bun jait ki jaiñ ryndia, jaiñ it bad kiwei kiwei.

Japah Janor – Kaba khroh ba kjor.

Japlon – Ka ïad-um.

Jatoh – Ka sdad.

(Ka) Jngit ka Jngai – Mynba dang lung ka pyrthei. Kaba dang sah biej.

(u) Jha u arja – U Kñi rangbah ne uba shim ïa ka bynta u lyngdoh-sad ki khot u Jha. Ïa u kñi khynnah uba ïarap ïa u kñi rangbah ne ïa u lyngdoh sla ki khot u Arja. Ha ka dustur niam ka raid Nonglyngdoh dei ban don barobar arngut ki Nongkñia, kata u Jha bad u Arja lane u Lyngdoh sad bad u Lyngdoh-sla.

Ji-ei ji-sep – U nongïarap lem. Isynei.

(u) Ji-eh ji-rat: – Ka jingeh jingwit.

Jiñ kuiñ/Dieiñ kuiñ – Ka jingkieng.

Jin ha me – Tang ha Me

(ka) jitthih ka jithoiñ – Pynthiah lang ha u. Kaba suk ba hun.

Jhoh – Ka ktang siej ba la pynsah shimat kum ka dong tympew. Ki ju pyndonkam ïa ka kum ka pela ban dih ïad-um, um etc. Ka jrong shitda rangbah tam. Ka jaka dih ki pom beit.

(u) Junka u julin – U jaitkba, u Tlang.

Jumang (Mikir) – Ki Mikir (Bhoi) ki khot jumang ïa ki Khasi.

Jura – Biang.

(ka) Juwat ka juriñ – Kaba jwat kaba satar (haba pom ïa u Blang bad ym dkut shisien pam ki ong ba juwat ba juriñ).

(u) Jyrngam: – U Ratad. Une dei u ba ki ju pyn donkam ha ka kñia ka khriam. U don ki sla kiba rit bad jrong ltir ltir kiba jyrngam bha kliaw kliaw.

La kai – Ba iaid. Ba rkai.

(u) Langkoh, langkar – U Blang uba dei ban kñia. U 'Lang-kñia.

La koh la sngar – u nong myndai, u longshwa.

La koit – La khie.

Langot langar; lasngoh lasngar – Ka ri khlaw, ka ri kaba dum, ka ri kaba sah bieit sah kop.

La ngot – Ba shiteng, ha ka lyngngoh. (Langot lynti = shiteng lynti).

Laiphew lap – Laiphew skit, laiphew jait.
La luh la khan – La shat la kheiñ.

'La myrwai lane 'la byrwai – Ka kynja dieng met kaba heh, bad kaba don snep kaba rben bha bad ki sla pat kiba rit. Lada kyrjaw ïa kita ki sla kan mih ka jingsuh sieng kaba sngew tynnad. Lada kwah ban bam, dei ban khud khuid shwa ïa ka snep kaba na jrong eh haduh ban da poi hà ka bynta kaba lieh kshong. Ïa kane ka snep kaba lieh lah ban bam haduh ban da poi sap lieh. Ka bang shngiam kum u phan karo ne phan dieng uba im bad ka shroiñ bha.

Lanai lasier – U jait phlang - u lynnai u lasier.

Lapang – Ki Lapang-kmei ki pnat ïa lade bad la mih ki Lapang-Naroh, ki Lapang-Nongkynrih, ki Lapang-Norleng, ki Lapang-jrong, ki Lapang Nongtluh bad ki Lapang Bhur.

Lara – Ka sim kaba rit.

La reng – U siej pynkiang uba don ha kynram uba ki wah ïa ka reng ka ngap ne ka bla ban pynpaw ha ki paidbah ba la ïoh ka kuna ka kaid. Ïa ka bla ki ju sieh ha duwan syiem It. Ha ki por mynshwa ki ju bam ïa ka masi ruh ha duwan ka Syiem It.

Larem – Ka Lakait kaba saw na trai sla.

Latliej – Ka lakait khlaw kaba ki pyn donkam ha ka jingkñia.

Larit – Ka lakait khlaw kaba ki pyn donkam ha kaba song jingsong, song ja ne ban bam ja.

Ladew hati – Ka kait shyieng.

Ladew mynhor – Ka kait khar.

Ladew sh'ni – Ka kait syiem.

Ladew kingkong – Ka kait ba marwei bym ju kha khun kynrei.

Ladew jaji – Ka kait jaji.

Ladew mynhor klong – ka ladew mynhor kaba heh.

Ladew sahep – Ka kait sahep.

Ladew renghlang – Ka kait kaba ki ju da shet.

Ladew marbhuh – Ka kaitja lane ka kait mon.

Lei la kata, lah la kato – La kut kata, la lah kumto - la kut kumto sdang pat sa nawei.

(ka) Lieng ka nam – Ka shynrong pyllleng kaba heh kaba don halor ka khnong. Ka dieng shat pylleng.

L'ku – Kiew.

Liku tymphlang – Kaba kiew halor tnum ïingphlang

Long da long – San, heh, plung, met, roi - man.

Longdoh Kut – Ka kut u Blei. Ka jaka ba kyntang tam kaba ki ju pynlong jingkñia, kane ka don ha Nongbah. Ïa kane ka jaka la ker pyllun baroh sawdong da ki siej iong ba kynsai kata, bym pat bam khñiang ne liar ngot kumba shi rynïeng rangbah. Ki pyllait kawei ka dwar shaphang sepngi kat ban biang ban rung ka Dur. Ïa kane ka dwar ruh la teh pyndait skhem bha tang shu dep kam. Kane ka jingker ha ki por mynshwa ka long kaba heh bha hynrei mynta la pynrit noh. Ki kheiñ sang ïa u briew ne u mrad ban rung hapoh. 'Tang rung la jap' ki ong. Wat ha ka por ba ki lehniam kim ju bit ban rung hapoh jingker bad ki juti. Ki rung hapoh Longdoh kut tang ha ka por ba ki leit kñia, ne ki ker pynbha ïa ka jingker ne

haba ki ïalam ïano ïano ban pynsmai, wat la katta ruh ki ju da suron shwa ban rung. Hapoh kane ka kut don ki shken-blei, baroh ki dei ki shken liarngot. Harum kine ki shken-blei don ki maw bashong ki san basan bad lai tylli ki maw shongkñia ba ju shong u Lyngdoh-sad, Lyngdoh sla bad u Nongkit Dur.

Ia ka Longdoh-Kut ne ka Kut u Blei la ju pynbha shisien shi snem shwa ka kñia longdoh. Kino kino ki jait lait na ki Mariñ ki bit ban ker ne leit ker pynbha ïa ka Longdoh-kut, hynrei shwa ban sdang dei ban da suron kumne :—

'Ko Syiem Longdoh syiem longpun shisnem shisien he Me la poi ka siejlieh ka siej ïong la poi ka ker ka shlong ha Me wat shla wat dom wat buhkhoh wat jar sa.........

(bad u sa khot pyrtuit) long longdoh man longdoh shan longdoh muij longdoh krih longdoh shang longdoh syai longdoh phai longdoh Rai longdoh syiem bakhraw syiem batri tang katta hi shim ho..............

Longjew – Longïew

Lukhmi – U kba - u khaw - ka 'lei kba.

(u) Lyngkoh lyngkar U lyngjew u lyngsiem – U Blang ïew u blang syiem.

(u) Lyngkor u shwar – U jait khaw - kyrteng u kba.

Lyngdoh-sad : – U Kñi rangbah, ne uno uno uba dei na ka ïing ki Lyngdoh-kmei, uba la monjur da ka kheiñ ka khai ban long u lyngdoh kñia, ne lyngdoh rangbah. Ki lyngdoh sad na ka ïing ki Lyngdoh-kmei ki lah ruh ban long ki lyngdoh Bishar katkum ki jingïamonjur.

Ha ka jingkñia ki Nonglyngdoh, uno uno uba shimti ïa ka kam kum u lyngdoh rangbah ne u Jha, la ju khot ruh ïa kum uta, ba u long u lyngdoh-sad ha kata ka jingkñia.

Lyngdoh-sla : – U kñi rangbah ne uno uno uba dei na ka ïing ki Mariñ Sohseng uba la monjur da ka kheiñ ka khai ban long u nongkñia ne Lyngdoh-sla.

Ha ka jingkñia ki nong lyngdoh, uno uno uba shimti ïa ka kam kum u lyngdoh ban ïarap ïa u Jha ne lyngdoh sad ki khot u Lyngdoh-sla ne u Arja.

U Lyngdurong lyngmohong – U Blang shynrang.

Lukai – Ki lok ki jor. Haba para marwei ki ong 'Hoi' haba shibun ki ong 'Lukai' (shano lei phi lukai - shano phi ialeit baroh kumne/shano lei me hoi - shano men leit)

Lut la kata – Lut ne lait na kita baroh.

(Ka) Ma ka stñ – Ka tieng ka smiej.

Maiduli Kstr – Ïa u kpieng paila ksiar ba la pynsdien lang bad shi lyngkhot ka ksiar, ki khot Maiduli – ki syiem Ahom ki kheiñ kordor katta katta ïa kine ki Maiduli, bad ki khot Gejra (kaba sdien). Kane ka ksiar lyngkhot ba ki pynsdien ha u 'pieng paila ksiar la ju thaw ha ka dur ka ksing, bad ha ki por ba hadien la nang pynitynnat bad la shna ha ka dur u 'Nai 5 miet. Ki Ahom ki khot Maiduli (dur ksing) bad Junbiri (dur 'Nai 5 miet. Jun-Bnai/Biri-ba tylli). Ha ka raid Nonglyngdoh dang shem ia ki Maiduli bad la ju kheiñ ba ki long ka spah ba kordor tam. Ka ktien Um-eit (jan Mawphu) ki khot ïa u Maiduli ksir 'U Menjli.'

Makri – Ki Makri-Kmei ki pait pnat ïa lade bad la mih ki Makri-bhoi (Ba shim Kurim u Makri ia ka Bhoi) Ki Makri-Bhoi-thymmai, ki Makri-Kharai, ki Makri-Pyrlun (ba ki ri ei ïa ka khynnah ba sngaid ba pyllun kaba ki ïoh ei na lynti) Ki Makri Shawang bad ki Makri Rangi.

Mah – Peit.

Mahkai – Peit kai.

Mahadeb – U kynja ksuid bym ju dih kiad bym bit ban pyndei kiad. Haba ki suit ïa une u ksuid ki suit tang da ka ka um bad u kpu.

(Ka) Marang ka majei – Kaba pynbiang kaba pynkhreh.

Mar-e – Bym don.

Mar-e-lot – Bym don shuh.

Mar kit-Mar bah – Bym kit - bymbah.

Mariñ – Ki Mariñ bad ki Malnging (Malngiang) ki ïa dei shikur.

Mynshwa eh la ju tip ïa ki tang kum ki Mariñ syiem ïa ka kpoh Longsyiem, bad Mariñ Lyngdoh ïa ka kpoh Long Lyngdoh namar ka kam jong ki ka long ka Nambru Namblang. Hynrei ki Mariñ ki la pait pnat ïa lade naduh ka por ba la leit shaw ïa ka tymmen It na Kyrdem. Ka tymmen It ka Tung bad u Morlan ki ïa long shipara, na ka tymmen It ym don khun bad la duh ka longsyiem na ka kpoh jong ka, bad la shim syiem noh na ka Tung bad la tip ïa ki khun kum ki Mariñ Khonjiñ (rit ïing) u Morlan pat u long lyngdoh Mariñ bad haba u la shim kurim u la shim jait sha lade kumta na u Morlan la mih ki lyngdoh kmei bad ki lyngdoh Jampru kiba don sha

Mikir. Na poh kpoh ka Tung Mariñ Khonjiñ la mih ki Mariñ Sohseng (Ba ki shna ïing ha ka jaka kaba don bun ka Sohseng. Ka Ladew syiem. Ka kynja syntiew kaba saw ne stem kaba ka sla jong ka ka syrïem ïa ka 'la lyngngi ne sla shynrai bad ki shyieng jong ka kiba ïong kat u jaïur. Ki syiar khlaw ki ju bam bha ïa ki shyieng jong ka) bad ki Mariñ - Wang (ba ki ïoh kurim ïa ka Bhoi na Umwang). Na ki Mariñ-Sohseng la mih sa ki Mariñ Kamar (namar ki thaw wait bad kiwei kiwei ki tiar nar ha Nongbah). Na ki Mariñ - Wang pat la mih sa ki Mariñ Umta (ba ïoh kurim ïa ka Bhoi na Umta).

Maring-od – Ka jingtem kaba don 3 ksai da u 'sai muka. Ki ju kham tem haba ïap briew.

Marjoh – Bym ïoh

Marjoh khwa doh – Ym ïoh dohkha. Ym ïoh khwai, ne tong dohkha.

Mar Mai – Ba sniew.

Mar Mon – Bym don

Mar shei lot – Bym lah shuh, la dap la biang.

(Ka) Mat ka Jura – Ka phang kam ba ïa hap dur.

Maw khuri – Maw byrsiew.

Mawpat – u Maw ba ki la khar na la ka pynthor ne ka bri uba ki leh niam ha ka miet Kheit kba bad pyn pat tang shu dep.

Maw shwar – Ka kyrteng u ryngkew-u Maw ryngkew.

Mer – Ka Dorbar.

Muiñ – Ka mieng.

(U) Mukhı u Mulon – U rangbah rangsan.

Muri – Ka 'tangmuri.

Myndar Myrho – Ka thiar buh kba.

(Ka) Myniew Ka Myndo – Ka jingsngew - Ka rain ka rem - Ka jingshitom - Ka jingsngew lehraiñ.

Mynraiñ mynkhla – Leh raiñ ba lyngkhuit.

Mynriew – Khun bynriew.

Myrker Myrshlong – Bymker bymda.

Mynsaw mynsan – Ki longshwa, pateng pakit.

Nongbah – Kane ka jaka ka don halor u lum Law kyntang ka raid Nonglyngdoh harum Umshken, tang kumba shi kynta na ka shnong Pahambir (Nongpoh Sirdar-ship). Hangne dang don haduh mynta ka um kaba ki ju pyndonkam ha kaba lehniam leh rukom, bad ki khot ïa ka, ka 'Um Lalung Um-tron,' la khot Nongbah namar ka long ka Nongbah jong ka raid Nonglyngdoh Ar-Lyngdoh. Ha kane ka Nongbah dang don haduh mynta ki kharai ba jylliew, bad ki dak ki shin jong ka kut kaba ki shna ha ka dur jong ki khnam ne shrip – (mynta la pra lut) ba la thaiñ sieh ïapom skhem bha ar syrtap baroh sawdong khnang ba u Nongshun un ym lait rung, bad lada jia ba u ïoh ban rung ha ka syrtap jingker ba nyngkong, un sahkut pat ha ka syrtap jingker ba-ar kumba sahkut ki dohkha ha ka shrip (Khnam) Ha baroh arliang ki lynti ban kiew sha Nongbah dang don bun bah ki Maw-bynna maw kynthei ba khraw arted la arted lynti, nalorkata don ruh sa kiwei pat ki maw niam maw shyieng mawknor, bad ki maw Ryngkew ba bun jait Mynta kane ka Nong-

bah ka la sah khlaw bad ki khot ruh ïa ka ka Law Kyntang, law raid lane law Lyngdoh. Ym ju shong briew shuh hangne lait tang ha ki sngi lehniam, ki sngi ba ki pynlong ïa ka dorbar raid, lane ki sngi bishar khadar ha kaba ki da ïa leit kiew khnang. Ha pdeng kane ka khlaw don ka jaka ba ki kñia Longdoh kaba ki khot Longdoh-Kut, don ruh ki ïing niam ba la shna bad pynsyon man la u snem da ki trai kur. Ki ju sah ha kine ki ïing niam ha ki sngi lehniam bad tang shu dep ki ju leit phai noh sha la paham. Don bun ki briew kibym nud satia ban thiah miet marwei ha kine ki ïingniam ne ha kane ka Nongbah namar ki tieng ïa u Syrngi.

Nongko-um – Kine dei ki jaid Nongrum. Ki Nongko-um ki ïa ting kur bad ki Nongshli, ki Lapang, ki Sohpdang bad ki Pamjhong – ki Nongko-um-Kmei ki pait pnat ïa lade bad la mih ki Nongko-um-krem (ba rieh slap ha krem), Nongko-um-Nongkyrla (ba shong ha shnong Kyrla).

Nangshei – Ba dang mon - Ba dang lah, ba dang kwah.

Naidem-Naishang – Nei ïong u Nei shang.

Nambru-Namblang – Aiñ briew aiñ Blei, ka jingsynshar khadar kaba ïadei bad ki briew ha pyrthei bad kaba ïa dei bad ka Niam ka rukom ha u Blei.

Namphuh Namphiang – U Purew, u khaw ba la dung ne tyllait ni bha.

(ka) Nat – Ka liang, Ka diang.

Ka Nat ka shing – Ka kur ka jait. Ki khun ki kti.

(ka) Nem – Ka niam.

'Ñiangtyngkrong – Ka khñiang kaba rit bha syriem ïa ka thapbawa. Kaba ïong ruh don, kaba lam byrsaw ruh don.

Ñiew rwiñ – Kaba pyrtrud jylli da ka pylleng halor ka dieng shat pylleng.

(U) 'Ninguiñ u 'Ningwang, U Ningthoh, u 'Ningtlem – U Sniang.

Nin la ka nat – Lait na kata ka liang. Tylli baroh lang. Sngew lang.

Nin ka nat – Bad kiwei kiwei.

Nongai iad-suit – Ka trai lane ka Nongbat Niam.

Nongkit dur – Ka kit dur kit khoh la ju kit da ki kynthei. Hynrei ha ka kñia Longdoh la ju kit da u shynrang uba na ka jait Mariñ lane da u Lyngdoh sad.

Nonghara – Nongkhot briew - u Sangot.

(u) Oh mukri Oh shyngkar – Ka dak ha u 'nud u 'lap.

Pah – Khroh, luh

Pah khur pah khriam – Pah khor pah khriam.

Pah dusir pah rupa – Kaba khroh da kaba kordor, da u lynnai da ka jaiñbah ka sipat.

Pah rasi pah ranap – Pah da u rynsi.

Paham – Shong, kyntoit.

Paju – Ka khana, ka Parom, ka jingïathuh pateng ka History. (Paju Inger = Ka jingïathuh khana bajrong).

Pam ha ka thiat – Pom ha ka nguh ka dem.

Panti – Kaba la teh skhem khlem lait, kaba sop ïa ka ryndang kti da ka jaiñ ne ka snieh.

Par ka ksaw – Ban eh ka bok ka rwiang. Ban ïeng ka bok ka rngiew. Ban eh rngiew.

(ka) Pashait ka pashor – Kaba suit kaba shur.

Peiphuh Peiphei – Ka dpei, ka dpei tyrpait.

Pdah kyndeng – Kyrteng u Ryngkew.

Piru - pithing – Ki jait sim. Ka piru ka syriem ïa u Rynñiaw ha ka rong bad u tdong tang ba u tdong jong ka u kham lyngkot.

Phan ksaw – 'Lei Nongri nongda ïa ka long rynïeng jong u khun bynriew, u Nongkit Nongbah.

(Ka) Pha ka suiñ/Ka Pha ka siñ – Kaba la pynbiang, la ai (ai snam, ai dkhot).

Pha kynshi – Kaba noh dkhot noh dkhai.

Phai – Kynthei.

(U) Phileh u Phidew – Uba leit nguh leit ïam.

Pher – Ber, Synreit, Phareit.

(U) Phirlat u Phidong – U jait mrad.

Phrew – Ka dkar lum.

Phurei ba Sakei – Ba dusmon u nongleit nongwan.

Phyrloh – Ki peti, Ki kyrdon, ki jingjam jong ka jingkieng.

Pla ksir pla rupa – U ñuih ryndang ba kyrphom bha jong u 'yiar ryngkuh.

Pud khmat – Peit jaiñ Karew.

(U) Puli u puket – Ka pdeng jong u ksang kaba paw lada kylla ïa u dohnud. Lada khlem kylla ïohi tang ïa ka jingsdang bad jingkut jong u ksang. Peit Dupuli dupuket.

Pumbuit pynklir – Kaba pynkwah.

Pynhir midhun – Pynhiar symbai

Pynkhoh pyndong – Kaba song da ka sla. Don saw jait ki rukom song da ka sla. (a) Ka pynkhoh (b) Ka sadong ne pyndong (k) Ka pvrsew bad (d) Ka song. Ka pyrsew bad ka song dei kaba ki da teh.

Pynku pynkam – Pynleit niam. Pynlong niam. Kyntiew ha ka niam ka rukom.

Pynshong Dur – Ha ka Rungu Pamlat bad Rungu Pamphan, ki ju pynshong lang shriak ïa baroh ki Dur ha khmat duwan syiem ne duwan lyngdoh katba hap ka snem. Kino kino kiba bakla ia ka rukom pynshong dur ki hap ka kuna. Ka rukom pynshong ka long kumne :

1. Lyndoh Kmei
2. Mariñ-Khonjiñ
3. Mariñ-sohseng
4. Mariñ-wang
5. Makri Bhoi Rim
6. Makri Bhoi thymmai
7. Makri Pyrlun etc.

Ha ka por hyndai hadien jong ki Mariñ Khonjiñ bud ki Makri-Kmei bud ki Lapang – bud ki Nongko-um – bud ki Nongshli.

Pyntıh tynnen – Kaba kdew thik. Kdew ïa ka juh shi ka juh.

Pynt ñ – Pynbam nia.

(U) Pyrda u pyrshang – U Ryngkew. Ïa ka kñıa pyrda lah ban leh ne pyndep tang ki Mariñ. Ki ju kñia da u Langïong bad ka syiar khnang ban ïoh jingïada.

Pyrsew – Ka rukom song da kaba ki lum baroh lang ki tduh bad sa shu teh na ryndang kata ka song. Ka rukom song kaba syrïem ïa u klong ynda haba la dep teh.

Pynsyon – Pynbha.

(Ka) Pyrtuh ka Luwai – Ka pyrtuh ka Ruwai ka 'Lei-ïing, 'Lei-raid, Ka 'Lei kur - 'Lei hima.

Pyrtuit – Ka kyrteng.

'Radbah radsan – Ki mrad heh (Hati, khla etc.)

Rah dong, Rah kum, Rah khra – Ki lai tylli ki khlur shi jaka syrïem ïa ka Nongrah Kum rah Khra.

Rasi ranap – U Rynsi.

Rungu-tap – Haba hap ka Ru-ngu-tap ki ju pomblang, ot syiar, ot sniang ha duwan lyngdoh tang shu wan kroh syrngu, hadien kata ki sa leit shaw Dur bad ai doh lama ha la ki lad ki lad bad ki nongkit Dur ki leit beit sha la ki ïing-niam na kata ka lad ba ki ïoh doh lama, katba u shipai u suwar u duli tympan ki wan beit sha duwan lyngdoh ne duwan syiem katba hap ka snem. Ha ka snem 1979 la hap ha kane ka Rungu-tap.

Rungu-Pamphan – Ynda la wan kroh syrngu ki ju leit shaw shwa ïa ki Dur na la ki lad ki lad, bad ki wan ban pyn-shong ïa ki ha khmat duwan lyngdoh ne duwan syiem katkum ka rukom. Nangta pat ki sa pyndep ïa ka Pom-blang ot syiar ot sniang. Te u Pator u Maji ki sa thoh snam thoh sner bad pher kpu ïa ki Dur, ïa ki Ksing, ïa ki Muri. ka Bom bad ka Shalamen. Ynda la dep leh ïa kine baroh, ki kñi ki suitwai lang baroh ha ka juh ka por, tangba dei ban bud la ka pali pali, sdang shwa na ki Lyngdoh Kmei bad bud ter ter kumba la pynshong ryntih ïa ki Dur. Katno kaba i hun i thiang, i shongkun donblei kane ka suitwai ha kaba baroh ki kñi ki kynih ki phawar ha ki sur ba pher ba pher. Ynda la dep ka suitwai ki trai

niam ki sa kit la ki Dur sha la ki jong ki jong ki ïingniam. Ha ka snem 1981 la hap ha kane ka Rungu Pamphan.

Rungu Pamlat – Ha ka Rungu Pamlat pat ki ju leit lam lang ïa u Langïong sha ka jaka kroh syrngu bad tang shu la ïoh ïa ka Syrngu ki sa pom sa u Lang-ïong. Ngim dei ban klet ba ka put ka tem ka shad ka kmen ka ju sangeh shiphang haba pom ïa u Langïong la ha jaka kroh syrngu ne ha duwan syiem duwan lyngdoh. Ka nongkit syrngu ka dei ban kit lang ruh ïa kata ka khlieh blang sha duwan. Ynda la buh ïa ki hait ki sker ha duwan, ki sa leit shaw ïa ki dur na ki lad ki lad bad ki pynshong dur ha duwan syiem ne duwan lyngdoh kum ha ka Rungu Pamphan. Te ynda haba la poi lut ki Dur bad la pynshong ïa ki kat kum ka rukom, ki sa ot syiar ot sniang bad kim ju pom blang shuh hangne namar ba la dep pom ha lad kroh syrngu. Nangta pat u Pator u Maji ki pyndep la ka thoh snam thoh sner pher kpu kum ha ka Rungu Pamphan, ki kñi ruh ki sei la ki klong 'ïad-um ki suitwai la ki Dur ki khoh hangta hi, bad ki trai ki sa kit ia ki sha la ki jong ki jong ki ïingniam. Ha ka snem 1980, ka hap ka Rungu Pamlat.

Kiba lah ban pom ïa u blang ha ka Sajer ki dei tang na ki Mariñ Sohseng ne Mariñ Khongjiñ katba dem ka kheiñ.

Rngu-rushi – Ka Rngiew - ka Ñiang-tyngkrong.

(u) Riliang pynkiang – U siej pynkiang uba khap ïa u siej pynïeng haba ker ïa ka Longdoh-kut. U nongtei duwan banyngkong eh.

Rinem thunem – U Nongri ñiam, nong thaw niam.

Rin diñ-blei, Riñ diñ kñia – U kliar shken ba thynram bha ki tnad uba ki sieh hapoh Longdoh Kut mynba kñia Longdoh.

Riñiaw-riwan, bisem bidong – Kaba pynshong ïa ka pylleng halor diengshat.

Rubok-rubai – Paidbah baroh lang-kaba ïawer trei paidbah da ka shnong.

Ruiñ – Rung.

Ruma rusieh – Kaba pynkhreh pynkhrum.

Rwin – Pynphai pyllun kumba ruid jylli.

(u) Rynñiaw u Tleij – Ki jait sim, U Rynniaw u Tleij (u Tleij u syriem ïa ka Tuta, u shynrang u saw shyntur ka kynthei ka ïong shyntur).

Rynïan – Ka jingjrong ka kynïan.

(ka) Rynsait ka Rymphum – Ka Kshaid. Ka jingsawa ka kshaid la ha lyhuh ha sangam, ha krem ha kroh ne ha rngi ha dymmiew.

(u) Rynshi – *Ka* jait slarit kum ki shiah.

(u) Rytung u rynsieh – Syiar.

(u) Sabah u tlang – U kba.

Sadong – Ka jingsong-ka sla ba la song.

(ka) Sad – Kaba lum lut baroh ha duwan, ka duwan.

Sai randa – Ka jingtem kaba kum ka Sitar da u sai muka, ka don Lai (3) ksai.

(u) Saipat u sai khniang – Ksai thaiñ jaiñ, khniang sei ksai. ka jaiñ khor - ka muka.

(ka) Sait ka jngai – Kaba sait ba pynkhuid.

Sait suwa sait suti – Sait ïa kaba isih ijli, sait pynkhuid.

Sajer -- Kaba jer ba thoh. Ka niam kaba jer kyrteng ïa ka Lukhmi bad ïa baroh ka deiti deijat ha uta u snem.

Salan – Kylliang, bujli, nongmih bteng.

Salit – Ka siej ba la thlieh ot salit khnang ha ka dur ka tari ka wait. La pyndonkam ban ot syiar ot sniang ha ka jingkñia.

San byrtap u phew byrtap – U Myndai mynthai. U San pateng u phew pateng. U longshwa.

Sanñiew Lapatew – U Kongsan Lapatew.

Sanñiew Umtrew – U Kongsan Umtrew.

(u) San hara u san mynkwa – Ki san nongrah khubor, ki san nonglam ktien.

(u) San rynïeng u phew rynïeng – U longshwa man shwa kiba la poi sha dwar u Blei.

Sah Bamon sah synkai – Ba lyngkhuit bym don ban phong - Ba shitom bym don ba da.

Sar – Khar, wad, lum.

Saru sip – Soriew ïong ba thoh lieh

(u) Satep u sabor – Ka trai ksang ne jaka ba mih u ksang ka paw lang bad ka khmut ne ka bynta ba kut jong u ksang, katba ka pdeng ksang pat la tap noh da u dohnud bad lah ban ïohi ïa u tang lada pynkylla ïa u dohnud.

Sawdong maniang – Saw tylli ki khlur.

Sawit – Ka sahit bneng. Ha kliar - u kliar

Skaw-dih – U skaw ba la buh khnang ban dih jingdih.

(ka) Skit ka skai – Ba ïa ieid samla - ïalang samla.

Sdei – Sdie

Sngah – Shiliang (ka ir ka Sngah - ka shilliang wah)

Sngap noh tiej – Sngap noh jar.

Sngew smier – Kaba sngewmeng, sngewphuh.

Sngi kyllung – Ka sngi ba danglung - mynhyndai

Shadei – Ka Dabor dieng.

Shah da de – Kaba shan, kaba kit.

Shala bang shalabit – Ka 'lei lieh.

(u) Shurwat u Dinjar – Ki jait sim. U shyrwat, u Dinjar.

Shalamen shalyngkhriaw – Ki pliang rnong ba ju thap kynshaw.

Sha lympuit sha lympong – Ba lyngkhuit.

Shken-blei – Ïa kane ka shken la wan rah nyngkong eh da da u Morlan Lyngdoh na Plasha bad u thung ïa ka ha Nongbah, hynrei hadien katto katne kane ka shken-blei ka la phet noh. Te u Rupa Mariñ Sohseng u la leit shim biang ïa ka shken blei bad u wan rah ïa ka ha Nongbah. Ha kane ka sien ka shken-blei ka la shong la sah ha Nongbah, hynrei ka leit jia ba u Rupa u leit ïoh da kaba torngot (liarngot) bad kumta baroh ki shken-blei kiba don ha Nongbah dei kiba torngot. Ka shken-blei nyngkong eh ka dei ka jong u Nongkhrah hadien la shim pat sa u Plasha bad khatduh la shim sa u Nonglyngdoh.

Shiliang yn nai wa arliang yn nai – Leh hok khlem da leh shiliang khmat. Leh hok khlem pyntam pynduna.

Shi jhoh ia ka Syiem Dur – Ban lait na kaba twa u kba u khaw ki ju suit shijhoh ha ka Dur.

Shijhoh ïa u Syrngi – Ban lait na ka pang ka jhia ka ñiun ka shitom, ki ju suit shijhoh ha u Kñi u Kpa Rngai (ba la ïap) u nongbuh ïa ka Syiem Dur.

Shiplin soh shiplin doh ksoh la syoh – Shipliang u soh, shipliang ka doh, bat na pdot. Kata ïa bam mar la ka jong. Ha ka por ba bam, kawei ka kti kan bam, bad da kawei pat ka kti kan bat ïa u pdot jong kita kaba la ïakop khnang ban sngewthuh lada jia ba nguid um biah.

Shisla – Shibla.

Shong myntiñ da san ka si – Ka daw rim ba la klet.

Shru – Shriew.

Shutwait – Shadwait.

Shynruiñ bha shrip – Da bha, da hap ba ka sla.

Shyrliang – Ka Syllieh.

Si-ïong-sibah – U 'seiñïong, u 'seiñ bah.

Silai sidoh – Ka pang ka ñiun - kaba shitom.

Sim ladit ladong – Ka jait sim barit.

Sipat-si khñiang – Ka jaiñbah syrngu - ka jaiñ niam ka jaiñ muka.

Sling – Slieng.

Slim – Shim, Khar, Tam. (Slim shyieng)

(u) smai u tang – Uba smai ba tang.

(uba) smai samla smai kynthei – Uba thok uba shukor.

Snait Khar – Ka dpei ba la thep ha i kynja khoh ba ki sum ki sait.

Soh, kani soh katha – Ba la pynwai, ba la pyndep.

Soh khwai – Kyrteng ka shnong.

Soh Khason – Ka jingthang ba la shna itynnat bha da ka lyntang dieng Kya ne Muloi, ka rukom shna ka long kumba thaw ïa ka synduk ba sawdong, kata kumba 4 pruh ka kynjang, san pruh tam ka lynter bad 5 pruh ka pyngkiang. La ju thaw pynskhem da kaba pynïeng san san tylli ki lyntang shiliang na baroh sawdong lane 5 arliang 7 arliang ba la kyrshan da ki saw tylli ki dieng shynrang bajrong na ki saw kuna. Ïa kine ki dieng shynrang la ju oh dur soh ladew (siar kait) ha kliar, bad la ju thoh bad oh ïa ki dong jong u da ka khmat shieh. Kumjuh ïa ki lyntang, la thoh bad oh dur ha ki rukom puid khmat bapher bapher ba la shat pynihrong bha. Nalor ka puit khmat, lah ruh ban thoh dur sier dur hati katba ki sngewbit. Katto katne pruh nalor ka synduk ki ju tap sa ka Chah tyrlup (jaiñtap) ba la pynskhem itynnat bha, bad ha kliar eh ki tap sa ka Chah laer (Shanduwa) ba la pynskhem ba kan pyiar sawdong kum ka jingtap synduk tang da ki artylli ki siej na khlieh bad na trai ka sohkhason.

Soh nari – Sohjew.

Soh shan – Kyrshan.

Siang sla – Kaba siang pynbiang ïa ka sla ka tlur, kata 9 sla ha u kpa, 7 sla ha ka kmie, 5 sla ha u khun bad 3 sla ha u braw (mraw) u shakri.

(a) Song u tap – Jingsong jingtap.

Syai – Kynthei

Syngka-syngdom – U Ryngkew hapoh u Longdoh. Tang ki Lapang ki lah ban kñia ha u Synka Syngdom.

(ka) Syngkor ka Mynkor – Ka longrynïeng baroh kawei.

Syon – Babha.

Symphut symphlait – Jaituh, Jaipdeh.

(u) Symput u syntem – Ka put ka tem.

Symphrong – Kyrteng shnong.

(ka) syndah 'jat – Kane la shna da ka siej ïong thik kumba shna ïa ki knor, la pyndonkam ïa ki ban ïuh kjat da ki lyngdoh ne ki basan ha ka por lehniam.

(ka) synrap ka synmong – Ki ñiuh jem jong ka syiar ne u syiar kiba don ha ryndang ne kpoh.

Synrih symphuit – Synriah bhut.

(ba) synron ba synrih – Synriah bhut. Ha ka kñia ka khriam ne ha ka bam smai ki ju pan dak da kaba synron synrih.

(To) syntit – To syntiat.

(ka) syntit ka phuli – Kaba la syntiat. Kaba la ïa thuh.

(ka) syrkit buh k:ad – Ka jaka buh rieh kiad.

Syrngaw – Kynjah.

Syrngi – Ka snaïap. Ka Rngiew Nongïap, ka mynsiem u Kñi ba la ïap uba kit ba bah.

Syrngu – Ka Rungu - Ka Rngiew - Ka Rngai - Ñiang tyngkron.

Sukor bukor – Bym don burom surom.

Suknud – Kaba hun, kaba suk mynsiem.

Suh khmat, soh khason – Ka Lyngkhason - Ka synduk ban thep ïa ka met ïap kaba da shna oh itynnat bha bad kaba ki da suit rong bunjait.

Suit khri dep pai tyndep tympai tyndew – Bym dei ban tyndep, hynrei dei ban pynmih daw noh ban pynshai noh ïa ka kam.

Suloi Khyndew – Ka suloi nar kaba ki sieh hapoh khyndew. Ka don ka ktang baheh ban thep bakhor bad iwei i thliew rit na jan trai ban pyndei ding. Kane ka suloi ka ju bthei bad ngam sha khyndew tang mar shu ai ding.

Suron – Ka nguh. Kaba leit nguh.

Tangbait tangboin – Ka ktang lyngkot, kaba bha dur ne itynnat. Kano kano ka jingshna oh dur ba itynnat da ka siej.

Tangnoh tangboit – Ki briew ba stad ban put ban tem.

Tang ksem – Ka tyndong siej ba shet wang shet jhur ne shet ja shet doh.

Tang nah – Ka tyndong dih um ne dih jingdih ba la pai kynring. Ka tyndong siej ba la khet pynsah mat na trai kum ka dong tympew ne ka jhoh hynrei ïa ka jaka dih la pam pashli ne pai kynriang.

Tang puh – Ka ktang siej heh ne siej ïong kaba la khet ar mat ar pung pura, ki ju pyndonkam ban thep jyndem.

Tang snam – Ïa ka snam blang snam sniang kaba ki lum lang ha u khiew ki ju phylliew ha ki tangnah, ha kine ki tangnah ba la thep snam ki ju thep lang u lynnai ki dohnud blang, dohnud sniang saw ne sah dkhot. Ïa kine ki tangnah ba la thep snam thep dohnud ki khot ki tang

snam. Ïa ka snam ki phareit ha ki sla kñia Syrngi bad bad ïa ki dohnud ruh ki pha lang ha u Syrngi.

Tang um – Ka ktang heh ktang siej ïong. Kane ka don lai mat lai pung pura. Ki ju buh um ne kit um da kine ki 'tang um.

Tahoh tahait – Ba phuhmut phuhmat ha ka ïaid ka ïeng.

Talwak – Ka jingput ba don tang ar tylli ki thliew kawei haneng ban pyrsad bad kawei harum ban pynwan sur. La ju shna ïa ka na ka siej La.

Tap – Kaba pynbiang pura ïa ka niam ka rukom, kaba da ai dkhot ai dkhai ai snam ai kpu.

Tap kyrteng – Ka rukom lehniam kaba ki leh ïa ki khynnah ynda haba ki la kham sian. Lada dei ïa u shynrang ki ju ai da ka jymphong bad pynphong artat ha kane ka sngi tap kyrteng, lada dei i kynthei ki ju ai da ka jaiñ pien bad pynpien artat ha katei ka sngi. Ka jymphong ne jaiñpien ka dei kaba ki suh ki thaiñ hi, ki da leh janai bad itynnat bha. Nalor katei ka jingai jymphong ne jaiñ-pien don ruh ka jinglehniam bakyrpang ha katei ka sngi ryngkat ka khawai dawai ïa ki lok ki jor ki kur ki kha.

Taphieh – Uwei u khlur.

Tawkon Tawmon – Kaba lehmon.

Teh Myrlem Teh Myrjah – Ïa teh kur. Haba ki teh myrlem myrjah ki da ïa bam kumpri, kata kawei ka jait ka khot bam ïa kawei pat ka jait para ba ïa kwah ban ïa teh myr-lem myrjah, bad ha ka sngi ba bud pat ki nongkhot bam ki leit bam kylliang ha ka Ïing jong kito ki lok kiba ki la khot bam. Ha baroh arliang ki da pynïap sniang bad da

ïa suit ïa shor. Shisien ba la ïa bám kumpri, kito ki arjait kim bit shuh ban ïa poikha poiman para ma ki.

Tdong Rynñiaw – Ki 'ner tdong u Rynñiaw. Shisot dëi uba la biang 120 tylli. 80 tylli dang duna shisot.

(ka) Ten ka shakrai – Ki jait dohkha barit.

Tha-ar – Ka riat - ba riat.

Thadai thariñ – Ka bynta ba shabar jong ka ïing lane ka rud ïing kaba tap da ka shalamar.

Tha-lei – Jylliew, bajylliew.

Thariñ thapai – Artylli ki khlur.

Thijiw – Thiah ïew.

Thied lah u myrjai – Uba lah dor uba tad dor - uba thied rem uba thied tat.

(u) Thlen u tyrsi – U kynja bseiñ - u ksuid.

(ba) Thlieh ba neit – Ba thlieh, ba pom, ba pynbynta, ba pom pyrthat, ba mait ba pynïakhlad.

(ia) Thoh rishi – Kaba thoh, kaba tah.

(Haba) Thung Lyngdoh – Haba jied ne thung Lyngdoh, ki ju jied na kata ka jait kaba dei hok ban long Lyngdoh, kam pher lada dei da u hymmen rangbah ne da u para barit, namar ki thung kat ha uba ka dem ka kheiñ ka khai. Ban pyn sakhi ïa kane, ka raid ka ju ai ha uta uba ki la jied ban long Lyngdoh ïa kawei ka sala Khomlong, u kwai shi bta (5 tylli) bad u pathi 5 sla.

(ka) thup – Ka jaka buh bha.

(u) Thyrlong u dijei – U Ryngkew ba dang ba khie.

Tikri – Ka thor ka bhuiñ.

Tinkon-Tinmon – 'Tien kren beiñ - kren mon.

Tin ïa khaiñ – 'Tien ïa pan.

Tlur – Ka kliar sla.

(ka) Trai – Ka nongbat niam jong la ka jait ka kynja kaba la jied bad monjur da ka kheiñ ka khai.

To ngeit to phari – To ngeit to koh nguh. Pyn koh nguh da ka blang ka syiar.

Tyngkla – Bakla, bakla ka nia, kylla nia.

Tynkheiñ – Khohwah

(ka) Tyngkong ka tymbait – Ka jaka hakhmat kynram (Baranda) ha ban kiew sha ïing.

Tyngkeiñ – Ka jingkieng.

Tymbet – Lyngkot.

Tymphlang – Ka ïingphlang.

Tynni – Pdiang sngewbha (tynnad) ka rukom khot ieit e.g. theirit, bah heh, ieit, etc.

(ka) tynnang ka tynda – Ka trei ka ktah, ka ktah, ka khih ka kamai.

Tyrngi – Ka jait dieng ba eh jwat bha. Ki ju shna synrei da kane ka dieng.

(ka) Tyrlaw – Ka jait siej ba syriem ïa u Tyr-a, ka heh kat ka shken.

(u) Tyrshoh – U jait sim

Um-ngei toh Um-rangait – Sdad Umngei Umrangait.

Umjat umnong – Ka 'ïad hiar. Ka ïad-um ba la shu tong beit na u khra.

Um-Lalung Um-tron – Kane ka um ka don ha Nongbah. Kawei ha neng kawei harum, marjan.

Hyndai ha kane ka jaka la ju shong ki Lalung bad ki Tron. Kumta ïa kane ka um la khot ka um Lalung-Umtron. Kane ka dei ka um kyntang bad ym ju bit ban tong na kane ka Um lait tang shisien shisnem, ki tong ïa ka tang ha ka janmiet jong ka sngi Ïong-shong kaba mut shi sngi shwa ka Ïew Nongpoh (Ïew Mawlong) ha ka por Sajer jong ka raid Nong-Lyngdoh. Ïa kane ka um ki ju pynkhuid shisien shisnem ha ka sngi Ïewduh mynsngi (ka sngi pynthih Dur) ha shwa ban pynkhuid ïa kane ka um dei ban da suron da nguh da uba na ka jait Makri namar ym ju bit da kiwei pat ki jait. Haba nguh ba suron u nongnguh u ju ong kumne :–

'Mynta ka sngi ban pynkhuid ïa pha ka Um Lalung na ka bynta ka um bam um dih jong ki kñi. Wat shla wat dom (u nguh artad ngon ha tbian) wat buh khoh wat buh ran (nangta u shim ka Pyntuit jong ka u ong) Ho...... ka Riñ ho...... ka Tiñ...... ka Riñ ho ka siñ. Ko ka Riñ ko ka Tiñ ko ka Thiñ ïa Riñ bang ïa Riñ Ko Bei Ñia ko Syiem Lalung Trai Kynrad.'

Uwe – U wei.

Wa deiñ – Wan diang - wan shim.

Washi – Ka Rashi.

(ka) Woh kawai – Kaba syrwoh - kaba pynwai.

(ka) Woh ka wiar – Kaba tim kñia - kaba la tim la ñiew ha ka kñia ka khriam.